

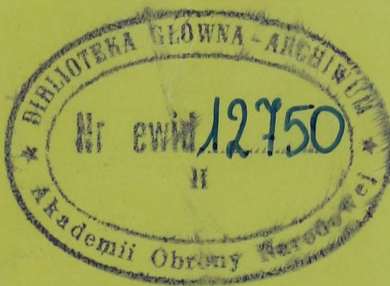
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

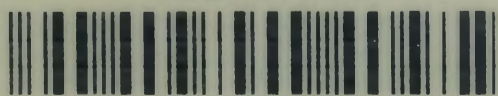
Egz. Nr ~~54~~

ASG WP wewn. 3651/81

ZARYS SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA SOCJALISTYCZNEGO

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/274

05-001063-002-0

WARSZAWA 1981

12750

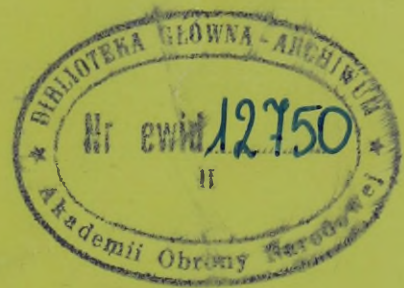
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

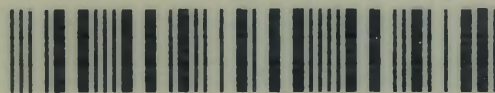
Egz. Nr ~~54~~

ASG WP wewn. 3651/81

ZARYS SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA SOCJALISTYCZNEGO

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/274

05-001063-002-0

1
2
WARSZAWA 1981

12750

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

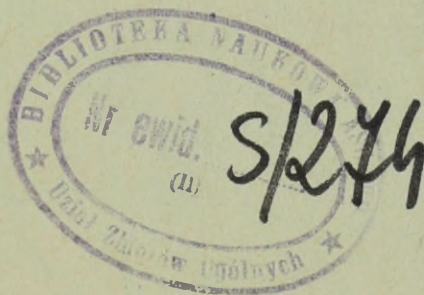
KATEDRA STRATEGII

Egz. nr ... 54

ASG WP wewn.3651/81

ZARYS SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA SOCJALISTYCZNEGO

WARSZAWA

1981 r.

Opracował zespół Akademii Sztabu Generalnego WP, Sekretariatu KOK i Sekretariatu RWSzW - członków Katedry Strategii ASG WP w składzie: Józef KAMIŃSKI /kierownik zespołu/, Mieczysław DEBICKI /zastępca kierownika zespołu/, Mieczysław DUDEK, Ewa DZIEWICKA-JANICKA, Mieczysław JASICZEK, Julian KACZMAREK, Julian KAZMIERCZAK, Zdzisław MALINA, Tadeusz MALICKI, Wojciech ŁEPKOWSKI, Zbigniew PAŁUCH, Franciszek PIWOWAR, Czesław STACIWA.

Zespół redakcyjny: Ewa DZIEWICKA-JANICKA, Julian KACZMAREK, Zbigniew PAŁUCH.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	5
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA	
1.1. Obronność funkcją państwa socjalistycznego.....	9
1.2. Pojęcie systemu obronnego państwa i jego elemen- ty	11
2. ROZWÓJ SYSTEMU OBRONNEGO	
2.1. Geneza systemu obronnego	19
2.2. Zagrożenie - podstawowym czynnikiem rozwoju systemu obronnego państwa socjalistycznego.....	40
3. ZADANIA REALIZOWANE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA	
3.1. Zadania polityczno-obronne.....	50
3.1.1. Precyzowanie zasadniczych kierunków polityki obronnej PRL	51
3.1.2. Określenie koncepcji doktryny obronnej państwa	57
3.1.3. Polityczno-obronne wychowanie społeczeństwa.....	62
3.2. Zadania gospodarczo-obronne	66
3.2.1. Zadania z zakresu produkcji materialnej	67
3.2.2. Zadania z zakresu tworzenia rezerw obronnych....	70
3.2.3. Zadania z zakresu rozbudowy infrastruktury obronnej	73
3.2.4. Zadania z zakresu podnoszenia gotowości obronnej gospodarki narodowej	75
3.3. Zadania militarne.....	78
3.3.1. Zadania realizowane w ramach operacji strate- gicznej na TDW.....	78
3.3.2. Zadania realizowane w ramach militarnej obrony terytorium kraju	91
3.4. Zadania z zakresu porządku wewnętrznego i bez- pieczeństwa publicznego	103
3.4.1. Zdobywanie wiadomości o przeciwniku za granicą oraz rozpoznanie wewnętrzne	106
3.4.2. Kontrwywiadcowa ochrona kraju	107
3.4.3. Przeciwdywersyjna obrona kraju	107
3.4.4. Utrzymanie porządku w czasie mobilizacji	109
3.4.5. Utrzymanie porządku w czasie operacyjnego rozwinęcia i przegrupowania wojsk /własnych i sojuszniczych/ przez terytorium kraju	110

3.4.6.	Zapewnienie porządku w toku realizacji głównych przedsięwzięć z zakresu obrony cywilnej.....	111
3.5.	Zadania obrony cywilnej kraju	115
3.5.1.	Obrona ludności przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela	116
3.5.2.	Ochrona różnego rodzaju dóbr materialnych przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela	121
3.5.3.	Akcje ratunkowe w rejonach porażen i klęsk żywiołowych.....	123
4.	ORGANY KIEROWANIA DZIAŁALNOŚCIĄ OBRONĄ PAŃSTWA	
4.1.	Organy polityczne.....	128
4.2.	Naczelne organy władzy państwowej	129
4.3.	Naczelne i centralne organy administracji państwowej oraz organizacji społecznych i spółdzielczości	130
4.4.	Terenowe organy władzy i terenowe organy administracji państwowej	139
5.	SZKOLENIE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA	
5.1.	Cel i treści szkolenia obronnego	147
5.2.	Szkolenie w podsystemie militarnym.....	148
5.2.1.	Szkolenie żołnierzy powoływanych do zasadniczej służby wojskowej	150
5.2.2.	Szkolenie zawodowych kadr dowódczych	154
5.2.3.	Szkolenie żołnierzy rezerwy	159
5.3.	Szkolenie w podsystemie pozamilitarnym państwa	165
5.3.1.	Szkolenie obronne kadry kierowniczej	166
5.3.2.	Szkolenie obronne /podstawowe/ aparatu wykonawczego	170
5.3.3.	Szkolenie kadr kierowniczych i formacji obrony cywilnej oraz społeczeństwa w zakresie powszechnej samoobrony	170
5.4.	Szkolenie zgrywające układu militarnego i pozamilitarnego	173
	BIBLIOGRAFIA.....	176
	ZAŁĄCZNIKI	178
	RYSUNKI 1, 2	181

W P R O W A D Z E N I E

Sprawy wojny i pokoju absorbują ludzkość od tysięcy lat. Szczególnie jednak duże zainteresowanie budzą one współcześnie, kiedy to niepomierne wzrosła i nadal wzrasta skuteczność wszystkich środków walki /w tym przede wszystkim środków walki zbrojnej/ oraz stale rozszerza się zakres form i sposobów wojowania. W związku z tym w orbitę spraw wojennych wprzęgane są obecnie całe społeczeństwa - ogół obywateli każdego kraju.

Zadać by więc sobie należało pytanie: dlaczego zatem już czwarte dziesięciolecie na naszym kontynencie, a więc w rejonie, w którym zgromadzono największe zasoby wojenne świata, udaje się zapewnić wymogi bezpieczeństwa - zachować prawo człowieka do życia w pokoju?

Udzielenie odpowiedzi nie jest bynajmniej łatwe. Istotną rolę w tym względzie odgrywa umiejętne wykorzystanie praw społecznego rozwoju, a przede wszystkim praw wojny.

Prawa - rozumiane jako istniejące niezależnie od woli człowieka związki i zależności - istotne, ogólne, powtarzalne - działają w określonych warunkach z obiektywną koniecznością. Zmieniając te warunki człowiek może zmienić sferę i siłę oddziaływania praw, skierować je w pożądanym dla siebie kierunku.

Pośród praw wojny - patrząc z punktu widzenia niniejszej pracy - szczególne znaczenie ma prawo, według którego charakter, przebieg i wynik każdej wojny uzależnione są od stosunku między potencjałami wojennymi przeciwstawnych stron. Z prawa tego wynika, że im większa jest różnica między siłami i środkami wojowania, a więc stanem rozwoju systemów wojennych, tym większe jest prawdopodobieństwo wybuchu wojny i odniesienie zwycięstwa przez tę stronę, która ma przewagę.

W myśl tego prawa strona agresywna dążyć będzie do maksymalnego zwiększania sił i środków służących wojnie, natomiast strona, której celem jest zachowanie pokoju - do utrzymania równowagi w tym względzie. Jeżeli więc określone państwo lub koalicja państw inicjuje intensywny rozwój swego systemu wojennego, to tego rodzaju działalność należy ocenić jako symptom polityki agresywnej, i odwrotnie - jeżeli określone państwo /lub koali -

cja państw/ dąży do utrzymania swego systemu wojennego na poziomie równoważnym z ewentualnym przeciwnikiem, to uznać trzeba, że działalność ta utrudnia stronie przeciwnej wywołanie wojny, a zatem jest oznaką polityki nieagresywnej, pokojowej ^{x/}.

Współcześnie więc równowaga wojenno -strategiczna między światem socjalizmu a światem kapitalizmu stanowi czynnik stabilizujący pokój.

Polska wraz z innymi krajami socjalistycznymi, z uwagi na istniejące trwale zagrożenie, zmuszona jest traktować przygotowania obronne jako bezwzględna konieczność. Zbiorowa moc obronna państw wspólnoty socjalistycznej musi równoważyć siły świata kapitalistycznego. Jest to konieczne, aby nie dopuścić do niekorzystnej dla nas zmiany ukształtowanego w Europie status quo oraz by dysponować atutami możliwie skutecznie odwodzącymi potencjalnego przeciwnika od godzącej w nasze interesy próby podjęcia interwencji i rozpętania wojny.

W związku z powyższym w ciągu ostatnich kilkunastu lat rozwinęły się w naszym kraju badania naukowe nad problemem obronności państwa. Będące ich rezultatem prace posłużyły za podstawę określonych ustaleń normatywno-prawnych, które znalazły praktyczne zastosowanie w działalności wszystkich organów naszego państwa. ^{xx/}

Nauka ta stanowi dział /specjalność/ naukowego komunizmu, w którego zakres wchodzi wiedza o walce klasowej proletariatu i rewolucji socjalistycznej, o prawidłowościach społeczno-politycznych budownictwa socjalizmu i komunizmu, o całości światowego procesu rewolucyjnego. ^{xxx/}

Przedmiotem zainteresowań nauki o obronie socjalistycznego państwa jest wojna i szeroko rozumiane państwo ^{xxxx/} w wojnie lub

x/ W literaturze problemu systemy wojenne państw, których celem jest zachowanie pokoju, nazywa się często systemami obronnymi.

xx/Praca pod redakcją S.G.Łukonina i I.M.Romanowa: W.I.Lenin i zaszczyta socjalizmu.Wyd.Akademii im.M.W.Frunze.Moskwa 1979, s.13; A.Madejski: Podstawowe problemy systematyki nauki wojennej. Wyd. ASG WP, Warszawa 1978, s.190.

xxx/ Naukowy komunizm. PWN, Warszawa 1975, s.10; Praca pod redakcją Jerzego Muszyńskiego: Teoria naukowego komunizmu. Wyd. MON, Warszawa 1979.

xxxx/ Nie tylko jako aparat władzy, ale całe społeczeństwo, jego wszystkie zasoby ekonomiczne, moralne, techniczne, naukowe. Por. A.Madejski, op.cit., s.195.

państwo przeciwstawiające się wojnie.

Badania prowadzone w ramach omawianej nauki są ukierunkowane na wykrywanie prawidłowości rządzących obronnością socjalistycznego państwa oraz formułowanie na tej podstawie odnośnych praw i zasad, a także budowanie naukowych podstaw dla rozwiązań praktycznych w dziedzinie tworzenia /doskonalenia/ systemu obronnego państwa /sojuszu obronnego państw socjalistycznych/. Jest to nauka rozwijająca się na styku wielu dyscyplin, takich jak: ogólna teoria wojny, nauki polityczne, nauki ekonomiczne, teoria organizacji i zarządzania oraz inne.

Podstawy nauki o obronie socjalistycznego państwa sformułowali K.Marks i F.Engels, a twórczo rozwinął W.I.Lenin. Nadał on tej nauce rangę szczególną, która do dziś, mimo powiększenia się liczby państw socjalistycznych, nie utraciła w aktualnej sytuacji społeczno-politycznej nic ze swego znaczenia.

W ramach nauki o obronności socjalistycznego państwa analizuje się takie problemy, jak: celowość i konieczność obrony osiągnięć socjalizmu; wojna i pokój we współczesnym świecie; źródła zagrożenia wojennego, charakter i właściwości wojny; kierownicza rola partii w dziedzinie obronności; kierunki i sposoby zwiększania możliwości obronnych, prawidłowości polityczno-wojskowego sojuszu państw socjalistycznych itp. W zakres zainteresowań tej nauki wchodzi również problematyka systemu obronnego socjalistycznego państwa, będąca tematem niniejszego opracowania.

Współczesna ranga obronności oraz szerokie zainteresowanie nią powodują, iż narosła potrzeba przedstawienia tego problemu nie tylko decydentom w sprawach obronnych, słuchaczom akademii i studiów wojskowych, lecz także osobom zainteresowanym spoza wojska.

Adresując pracę do tak szerokiego grona odbiorców postanowiliśmy przedstawić jedynie poglądy ogólnie dostępne w formie zarysu systemu obronnego socjalistycznego państwa w oparciu o doświadczenia naszego kraju.

Spośród mnogości opisów systemu obronnego państwa, możliwych do dokonania w wyniku jego analizy z różnych punktów widzenia, zostaną w niniejszej pracy przedstawione tylko te, które zdaniem autorów najlepiej go charakteryzują, a więc będzie on rozważany w aspekcie wykonywanych zadań; przyjętego modelu kierowa-

nia oraz realizowanego procesu szkolenia. Dla zaznajomienia Czytelników z metodyką podejścia do omawianych problemów, z ich warunkowaniami historycznymi oraz czynnikami oddziałującymi na nie współcześnie analiza systemu obronnego poprzedzona została rozważaniami dotyczącymi podstawowych pojęć, genezy oraz czynników warunkujących i kształtujących rozwój systemu obronnego państwa.

W toku opracowywania niniejszego materiału pomocy udzieliło nam bardzo wiele osób bądź to w formie krytycznych uwag, bądź też ocen i propozycji rozwiązań zawartych w recenzjach.

Doceniając w pełni wagę otrzymanej pomocy serdecznie dziękujemy PT Recenzentom oraz wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania prezentowanej publikacji.

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA

1.1. OBRONNOŚĆ FUNKCJA PAŃSTWA SOCJALISTYCZNEGO

Pojęcie obronności jako funkcji państwa socjalistycznego ukształtowane zostało w oparciu o fundamentalne zasady marksistowsko-leninowskiej teorii państwa. Zgodnie z tą teorią każde państwo jako hierarchiczna i terytorialna organizacja przymusu, **będąca narzędziem klasy panującej**, spełnia w procesie społecznego rozwoju szereg funkcji ^{x/}, przy czym w państwie każdego typu funkcje te realizuje się w sposób właściwy dla danej formacji społeczno-ekonomicznej. Państwo będąc narzędziem panującej klasy społecznej realizuje bowiem cele przez nią ustalone, a ściślej wykonuje to, co jej polityczne centrum decyzyjne /przywódcy polityczni, partie polityczne reprezentujące poglądy i interesy panującej klasy społecznej/ wytycza jako cel działania aparatu państwowego.

Wobec faktu, iż rozwojowi społeczeństw klasowych na przestrzeni historii ludzkości nieodłącznie towarzyszy zjawisko wojny, każde państwo, w tym również państwo socjalistyczne ^{xx/} - obok szeregu funkcji, które powstają, rozwijają się i zanikają odpowiednio do jego historycznych zadań ^{xxx/} - spełnia także funkcje związane z przygotowaniem i prowadzeniem wojny.

W dobie obecnej - ze względu na charakter ewentualnej wojny i rozmiary zagrożenia - rola obronności jako funkcji państwa socjalistycznego niepomiernie wzrosła. Spraw obronności nie można współcześnie utożsamiać wyłącznie z działalnością sił zbrojnych. Takie ujmowanie zagadnienia jest już dzisiaj nie do przyjęcia, nie uwzględnia bowiem zmian zachodzących w polityce międzynarodowej, w poziomie zbrojeń i jakości współczesnych środków walki.

x/ O funkcjach państwa szeroko traktuje się w pracach teoretyków radzieckich, takich m.in. jak: N.G. Aleksandrow, M.J. Bajtin, P.S. Romaszkin, oraz polskich - m.in. S. Zawadzkiego, S. Ehrlicha i innych.

xx/Tak długo jak istnieć będą społeczeństwa klasowe.

xxx/Należy pamiętać, że funkcje państwa istnieją obiektywnie; nauka ich nie tworzy, lecz odkrywa i ustala ich istnienie oraz wskazuje, jakim podlegają przeobrażeniom. Poglądy teoretyków mają z natury rzeczy charakter subiektywny, dlatego ich wartość mierzy się stopniem praktycznego znaczenia.

Obecnie możliwości środków rażenia powodują, że w ewentualnym konflikcie zbrojnym zagrożone będą nie tylko wojska prowadzące działania bojowe na tzw. froncie zewnętrznym /w ramach sojuszniczego współdziałania Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego/, ale całe terytoria walczących państw. Obok wojsk prowadzących walkę zbrojną będą zatem we współczesnej wojnie uczestniczyć całe narody przeciwstawnych stron, uruchamiające dla realizacji jej celów wszystkie posiadane siły i środki. Należy więc autorytatywnie stwierdzić, że w dzisiejszych warunkach wojna oddziałuje w sposób bezpośredni na całość życia społecznego i państwowego - zagraża wszystkiemu i wszystkim. W tej sytuacji nie można wyobrazić sobie dziedziny działalności państwowej, w której obrona kraju - utożsamiana w naszych rozważaniach z obronnością - nie posiadałaby należnej jej rangi. Wskazuje na to skala potrzeb związanych z wykonywaniem zadań obronnych, inspirowanych przez partię i państwo, a realizowanych połączonym wysiłkiem sił zbrojnych i organów pozamilitarnych przy pełnym zrozumieniu i czynnym poparciu całego społeczeństwa.

Jak z powyższego wynika, współcześnie pojmowana obronność - to działalność mająca na celu wszechstronne przygotowanie organizmu państwowego i całego społeczeństwa do odparcia ewentualnej agresji oraz odparcie tej agresji przy użyciu niezbędnych do tego celu sił i środków.

Stosowanie przez kraje wspólnoty socjalistycznej terminu: "obronność"; jako określenia obejmującego całokształt działań - ności zmierzającej do skutecznego przeciwstawienia się jakiegokolwiek agresji, znajduje swoje uzasadnienie w ideologicznych założeniach ustrojowych socjalizmu odrzucających możliwość rozwiązywania spraw międzynarodowych przy użyciu środków przemocy.

Państwa socjalistyczne pragną wyeliminować wojnę ze stosunków międzynarodowych, jednak w warunkach istnienia kapitalizmu, w którego istocie tkwią znamiona agresji, muszą one obok funkcji mających na celu pokojową działalność swoich społeczeństw rozwijać również funkcję obronną. Potwierdzają to w całej rozciągłości naukowcy radzieccy - autorzy książki "Teoria Państwa Socjalistycznego", którzy przyjmując za podstawę dowiadczania historyczną stwierdzają, że dopóki istnieje imperializm, dopóty umacnianie zdolności obronnej uznać należy za świę-

ty obowiązek całego narodu, za najważniejszą funkcję socjalistycznego państwa. Konieczność organizowania obrony przez państwa wspólnoty socjalistycznej wynika zatem z podziału świata na dwa przeciwstawne systemy społeczno-polityczne, jest aktem samoobrony w obliczu zagrożenia ze strony sił niechętnych pokojowemu współistnieniu i czynnie mu przeciwdziałających. Dlatego też jak długo podejmowana będzie działalność zmierzająca do osłabienia państw socjalistycznych, tak długo państwa te muszą realizować szczytną funkcję obrony socjalistycznej ojczyzny.

Przyjmując za podstawę rozważań prezentowany pogląd można stwierdzić, że obok szeregu funkcji spełnianych przez państwo socjalistyczne należy wyróżnić również funkcję obronną, wchodzącą z pozostałymi funkcjami w określone związki i relacje.

Takie ujmowanie problemu, uwzględniające żywotne z obronnego punktu widzenia interesy socjalistycznego państwa, uznać należy za najbardziej właściwe. Pozwala ono na umiejscowienie dziedziny obronnej w rzędzie najważniejszych spraw państwowych, co w erze globalnego zagrożenia jest w pełni uzasadnione. Wizja wojny jądrowej nieodparcie narzuca przypuszczenie, że będzie to konfrontacja, która przyniesie zagładę setkom milionów ludzi. Koniecznością staje się więc wnikliwsze spojrzenie na potrzeby i możliwości obronne państwa, na przewartosciowania, jakim podlega wiele zdawałoby się tradycyjnie trwałych pojęć, nawet w zakresie mechanizmu funkcjonowania państwa.

1.2. POJĘCIE SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA I JEGO ELEMENTY

Traktowanie całokształtu działalności obronnej jako jednej z funkcji państwa socjalistycznego ma swoje uzasadnienie w ujęciu prakseologicznym. Jeżeli bowiem posłużyć się pojęciem określającym działanie jako uświadomioną zmianę rzeczywistości przez dążenie do określonego celu, w danych warunkach i za pomocą właściwych środków ^{x/}, to wśród całego zbioru działań dość łatwo można wyróżnić działanie obronne, będące szczególnego

x/ T. Kotarbiński: Traktat o dobrej robocie. Warszawa 1968, rozdział I i VII.

typu działaniem społecznym. Działanie to, określone jako świadome zachowanie się społeczeństwa zmierzające do tworzenia oraz wykorzystania potencjału obronnego ^{x/}, podobnie jak każde z działań złożonych, wymaga ujęcia systemowego. Złożony, wieloaspektowy charakter naszej socjalistycznej obronności sprawia więc, że jej przedmiotowym i podmiotowym odpowiednikiem jest jednolity, kompleksowy system obronny państwa ^{xx/}, zdolny do skoordynowanego działania.

W państwie ujmowanym jako całość organizacyjna /wielki system społeczny/ wyodrębnić można cały szereg podsystemów/polityczny, gospodarczy, nauki, oświaty, zdrowia itp./, a wśród nich również podsystem obronny. Podsystemy te wzajemnie się przenikają, warunkują oraz tworzą wspólne struktury. Podsystem obronny nie stanowi więc układu organizacyjnego wyizolowanego z całości organizmu państwowego, lecz można go przedstawić jako jeden ze zbiorów systemu społecznego państwa, stanowiący z innymi integralną całość. Oznacza to, że zadania obronne są niejako wkomponowane w zakresy działania wszystkich organów państwowych i realizowane w jednolitym systemie kierowania, w oparciu o jednolite założenia doktrynalne i plany strategiczne.

Myślenie kategoriami systemowymi ^{xxx/} pozwala z kolei podsystem obronny państwa, będący jednym ze zbiorów w nadsystemie społecznym kraju, traktować jako system, wewnątrz którego występuje szereg podsystemów /zbiorów elementów/, zapewniających

x/ Przez potencjał obronny rozumie się całokształt możliwości materialnych i moralnych państwa /koalicji państw/ socjalistycznego, które mogą być wykorzystane do zabezpieczenia kraju przed agresją ze strony potencjalnego przeciwnika, a w przypadku rozpętania przez niego działań wojennych - do realizowania celów wojny.

xx/ Określenie: system obronny odnosi się do państw prowadzących wojny obronne, a więc będących obiektami napaści, nie zaś jej inicjatorami.

xxx/ Myślenie systemowe cechuje konieczność analizy każdego obiektu stanowiącego system, jako elementu szerszego, a więc badania go w aspekcie hierarchiczności, a jednocześnie traktowania jako pewnej całości. Polega to na tym, że każdy badany system jest jednym ze składników zakresowo szerszego systemu, a każdy jego składnik może być z kolei rozpatrywany jako system zakresowo węższy.

transformację zasobów odpowiednio do celów doktryny obronnej ^{x/}

Jak łatwo zauważyć, w przedstawionym rozumowaniu korzystamy z ważnej w metodologii zasady dwoistości opisu /w ujęciu makro- i mikroskopowym/, która nakazuje spoglądać na każdy system jak na ogniwo w łańcuchu hierarchii systemów ^{xx/}. Tak więc na system obronny państwa możemy spojrzeć raz jako na określony układ /podsystem/ - nie wnikając w jego strukturę wewnętrzną - działający w warunkach otoczenia, za które przyjmuje się nadsystem społeczny kraju, a raz jako ^{na}system, analizując jego poszczególne zbiory elementów /podsystemy/. Ogół tych podsystemów, wraz z relacjami istniejącymi między nimi oraz ich właściwościami, a więc ujętych w ramy określonej struktury, tworzy hierarchicznie uporządkowaną całość, której działalność zmierza do jednego ściśle określonego celu. Celem tej działalności, której spójność zapewnia system, jest - jak już o tym wspomniano - uzyskanie zdolności państwa do prowadzenia w pełnym zakresie skutecznych działań wojennych oraz maksymalnego uodpornienia kraju na oddziaływanie przeciwnika.

Układ sił we współczesnym świecie wskazuje jednak na to, iż kraj taki jak nasz nie jest w stanie stawić czoła wielokrotnie przerastającemu jego możliwości obronne zagrożeniu. Konieczne jest zatem organizowanie obrony w systemie koalicyjnym, stanowiącym dziś jedyną rękojmię bezpieczeństwa. Taką rękojmię dla Polski oraz innych państw wspólnoty specjalistycznej stanowi Układ Warszawski powołany do życia 14 maja 1955 r. w celu wspólnej obrony przed agresywnymi zamysłami państw imperialistycznych zgrupowanych w pakcie NATO. Doniosłość znaczenia Układu Warszawskiego polega na tym, że będąc tarczą obronną państw socjalis-

x/ Zasadniczym kryterium, które pozwala na wyodrębnienie systemu obronnego z nadsystemu społecznego jest szczególny cel, do którego realizacji w jego ramach się dąży, a mianowicie -tworzenie i wykorzystanie potencjału obronnego kraju, tj. takich jego zdolności obronnych, które razem wzięte umożliwiają skuteczną obronę interesów narodu wszędzie tam, gdzie może nastąpić ewentualne ich zagrożenie.

xx/ Miejsce w hierarchii jest cechą, która określa czy dany obiekt jest nadsystemem, systemem lub podsystemem. Ważne znaczenie ma w tej klasyfikacji pojęcie spójności systemu oraz omawiana zasada dwoistości, tj. stosowanie podejścia makro- i mikroskopowego.

tycznych stanowi jednocześnie ogniwo równowagi sił dwóch światów - socjalizmu i kapitalizmu. Od zachowania tej równowagi zależy obecnie utrzymanie pokoju w skali globalnej.

System obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej należy zatem traktować również jako jeden ze zbiorów systemu obronnego państw socjalistycznych - sygnatariuszy Układu Warszawskiego, w którego umacnianiu kraj nasz - stosownie do swego położenia geograficznego na europejskim teatrze wojny oraz posiadanych zasobów - bierze aktywny udział.

Najprościej rzecz ujmując, współczesny system obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej należy więc traktować jako skoordynowany wewnętrznie zbiór^{x/} wzajemnie powiązanych elementów, jednolicie działających na rzecz zachowania bezpieczeństwa narodowego i nienaruszalności terytorialnej - oparty na przyjętej przez państwo doktrynie obronnej, w myśl której nasze przygotowania obronne wiążemy w nierozrwalną całość z podobnymi przedsięwzięciami realizowanymi w ramach koalicji.

Fakt przynależności do Układu Warszawskiego i przyjęcia wspólnie wypracowanej doktryny wojennej wpływa w decydujący sposób na kształt systemu obronnego PRL, którego podsystemy rozbudowywane są w dwóch wzajemnie uzupełniających się układach - w układzie sił operacyjnych przewidzianych głównie do działań w ramach sojuszniczego współdziałania Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego /na tzw. froncie zewnętrznym/ oraz w ramach zorganizowanego obronnie kraju / na tzw. froncie wewnętrznym/.

Tak rozbudowywany system obrony PRL stanowi rozgałęziony organizm, obejmujący różne dziedziny działalności państwa, wiążący w jedną całość zarówno problematykę militarną, jak i przygotowania podejmowane na rzecz obronności w całym pozamilitarnym układzie.

Formalnie-prawnym odbiciem koncepcji obronnej naszego kraju - zakładającej konieczność objęcia jednolitym i kompleksowym systemem przygotowań obronnych całego organizmu państwowego, wszystkich jego ogniw, wszystkich przejawów i form zorganizowanego

x/ Dla potrzeb badawczych system traktuje się jako zbiór elementów i sprzężeń między tymi elementami, z tym, że dla każdego celu będzie to inny zbiór.

życia narodu i rozwijania tych przygotowań pod jednolitym kierownictwem - jest ustawa z dnia 21 listopada 1967 r./Dz.U.z 1979 nr 18 poz. 111/ o powszechnym obowiązku obrony PRL. Zgodnie z postanowieniem tej ustawy w realizacji zadań uwarunkowanych potrzebami obrony państwa partycypują w stosowanym zakresie siły zbrojne, organizacje polityczne i społeczne, instytucje administracji i gospodarki narodowej oraz reszta społeczeństwa.

Tak więc w ramach współczesnego systemu obronnego PRL realizowane są - w układzie koalicyjnym i wewnątrz krajowym - wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia zmierzające do wszechstronnego zapewnienia obrony kraju.

Te różnorodne działania wykonywane są przez poszczególne zbiory elementów - wzajemnie ze sobą powiązanych, które wyróżnić można w systemie obronnym państwa.

Aby zatem otrzymać adekwatną do rzeczywistości wiedzę o systemie obronnym, trzeba stworzyć klasę jego opisów^{x/}, co oznacza, że odpowiednio do celu badań analizować należy ten lub inny zbiór, jego specyficzne właściwości, cechy jego poszczególnych elementów oraz relacje /powiązania, sprzężenia/ zachodzące między nimi i stanowiące strukturę zbioru. W wyniku takiego postępowania badawczego otrzymamy określoną liczbę zbiorów.

Spośród mnogości opisów systemu obronnego państwa, możliwych do dokonania w wyniku badania go z różnych punktów widzenia w niniejszej pracy przedstawiono tylko te, które zdaniem autorów najlepiej go charakteryzują. Rozpatrzono zatem system w aspekcie wykonywanych w jego ramach zadań, przyjętego modelu kierowania oraz realizowanych w nim procesów szkolenia.

Patrząc na system obronny z punktu widzenia zadań/funkcji/ które realizowane są w jego ramach, można wyodrębnić zespół elementów, między którymi istnieje typ powiązań tworzących jego strukturę funkcjonalną /zadaniową/^{xx/}. Do elementów tych zalicza

x/ System obronny państwa należąc do tzw. wielkich systemów / z uwagi na jego złożoność/ wymaga teorii mnogościowej interpretacji. Za podstawową zasadę w procesie badania wielkich systemów uznaje się bowiem różnorodność/mnogościowość/ opisu. Następnym stosowania tej zasady jest jednak względność każdego opisu, wynikająca z faktu, że każdy opis systemu z określonego punktu widzenia jest w stanie ogarnąć tylko określone aspekty jego całości.

xx/ Wszystkie one stanowiąc hierarchicznie określoną całość realizują kompleks zadań obronnych.

się podsystemy: polityczno-obronny, gospodarczo-obronny, militarny, porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego oraz obrony cywilnej. Podsystemy te odpowiednio do sytuacji politycznej i militarnej w określonym zakresie partycypują w realizacji przedsięwzięć na rzecz frontu zewnętrznego i wewnętrznego /rys.1/.

Każdy z wymienionych elementów zbioru spełnia określone zadania, a w sumie /jako hierarchicznie uporządkowana całość/ realizują jedno podstawowe zadanie, którym jest wszechstronne przygotowanie kraju do obrony.

Wyróżnienie ww. elementów nie oznacza, że funkcjonują one niezależnie od siebie, niejako w izolacji, przeciwnie - występują między nimi trwałe powiązania /relacje/, wynikające z ich wzajemnego uzależnienia oraz z faktu wykorzystania do realizacji określonych zadań sił o różnym podporządkowaniu organizacyjnym. Każdy z wymienionych elementów ma własną wewnętrzną strukturę i przy pomocy odmiennych zasobów, środków oraz metod spełnia określoną funkcję i odpowiednio do tego realizuje określony zespół zadań.

Rozważając z kolei w odniesieniu do systemu obronnego państwa pojęcie takiego działania, które w literaturze prakseologicznej nazywa się kierowaniem, wyodrębniliśmy zbiór elementów /podsystem/ kierowania działalnością obronną państwa. Opis tego zbioru, w którego ramach działają w Polsce hierarchicznie rozbudowane i prawnie usankcjonowane instytucje społeczne, powiązane siecią zależności służbowych /stanowiących jego strukturę/, jest obok zbioru zadaniowego kolejnym ważnym elementem charakterystyki systemu obronnego. Kierowanie działalnością obronną należy bowiem traktować jako szczególne działanie zorganizowane, zmierzające do spowodowania działania ludzi zgodnie z celami doktryny obronnej, a więc nadające jednolity kierunek rozwoju wszystkim elementom systemu obronnego.

Realizację tego skomplikowanego działania ułatwia wspólna struktura elementów kierowania, uwzględniająca daleko idące poziome zintegrowania na wszystkich szczeblach władzy obronnej /podstawowym, wojewódzkim i centralnym/. W strukturze tej /rys. 2/, jak wynika z przyjętych założeń doktrynalnych i ustaleń prawnych, wyróżnić można hierarchicznie uporządkowane elementy /organy polityczne, organy władzy i administracji państwo-

wej, gospodarki narodowej, związków spółdzielczych i organizacji społecznych/ omawianego zbioru, którego podstawę stanowi silny, nowoczesnie zorganizowany i prężnie funkcjonujący organizm państwowy prawnie określony w konstytucji PRL.

Szeroki wachlarz działań zmierzających do nadania określonym zespołom ludzkim kwalifikacji odpowiadających założeniom doktryny obronnej powoduje, że obok zbioru elementów wyróżnianych w układzie funkcjonalnym /zadaniowym/ oraz w układzie kierowania działalnością obronną na szczególną uwagę zasługuje również zbiór, którego powiązania stanowią strukturę szkoleniową systemu. Dokonanie szczegółowej analizy elementów tego zbioru oraz jego struktury nie jest jednak zabiegiem prostym. Chodzi tu bowiem nie tylko o szkolenie wojskowe /w pionie militarnym/, realizowane w ramach zhierarchizowanych podsystemów Ministerstwa Obrony Narodowej /wojska lądowe, wojska OPK, wojska lotnicze, marynarka wojenna, tyły rodzajów wojsk itp./, lecz również szkolenie organizowane w pionie pozamilitarnym - w ramach działalności naczelnych i terenowych organów politycznych, władzy i administracji państwowej /w tym - w pionie szefa obrony cywilnej kraju jako centralnego organu administracji państwowej/, organizacji społecznych i spółdzielczych, a także szkolenie zgrzywające układu militarnego z pozamilitarnym, stanowiące najwyższą formę w systemie szkolenia obronnego w państwie.

Stosując inne kryterium, w systemie tym można wyróżnić: szkolenie kadr kierowniczych, szkolenie resortowe oraz szkolenie ogólnobronne całego społeczeństwa. W szerokim ujęciu można mówić także o szkoleniu dla potrzeb przemysłu obronnego i innych działów gospodarki narodowej mających istotne znaczenie obronne, a w ramach szkolenia wojskowego - o szkoleniu: bojowym, politycznym, technicznym i ogólnowojskowym.

Jak łatwo zauważyć, mamy tu do czynienia z szerokim zakresem działań, tworzących wiele zbiorów, w ramach których dąży się do tego, aby wszystkie ogniwa systemu obronnego przygotowane zostały do skutecznej realizacji zadań stojących przed nimi na wypadek wojny /w zakresie obrony militarnej i pozamilitarnej/, zarówno w układzie koalicyjnym, jak i wewnątrzpaństwowym.

Te wzajemne uwarunkowania stanowią o złożoności systemu obronnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, którego materialny fundament tworzy jej potencjał gospodarczy, rozwijający się na gruncie wszechstronnej współpracy oraz pogłębiającej się integracji w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. W wyniku zespolenia potencjału gospodarczego w ramach RWPG i mocy polskiego potencjału obronnego z potęgą obronną Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz pozostałych państw socjalistycznych w ramach Układu Warszawskiego niewspółmiernie wzrosła zdolność obronna naszego państwa, a równocześnie całego Układu.

Współczesna postać systemu obronnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i całego sojuszu obronnego Układu Warszawskiego odpowiada więc w pełni aktualnej sytuacji międzynarodowej oraz potrzebom zapewnienia bezpieczeństwa w Europie i świecie.

2. ROZWOJ SYSTEMU OBRONNEGO

2.1. GENEZA SYSTEMU OBRONNEGO

Sięgając do początków ery nowożytnej, można prześledzić jak wraz z rozwojem struktur społecznych, politycznych i ekonomicznych większości współcześnie istniejących państw konstytuowały się ich systemy wojenne. Można również uznać proces kształtowania się i rozwoju państwowości polskiej, aż do chwili upadku monarchii i utraty niepodległości, za w pełni reprezentatywny dla stosunków europejskich okresu rozwiniętego feudalizmu, nie odbiegający, generalnie rzecz biorąc, od procesów zachodzących w państwach ościennych^{x/}, co upoważnia do posługiwania się przykładami z naszej historii.

Stwierdzić należy, iż podstawowymi czynnikami określającymi w owym czasie treść zadań z zakresu polityki wojennej, świadczeń gospodarczych na rzecz działań zbrojnych oraz kształtowania struktur militarnych były przede wszystkim: charakter relacji zachodzących między klasą /klasami/ rządzącą a resztą społeczeństwa oraz postęp cywilizacyjny ludzkości.

W płaszczyźnie politycznej szale wagi wahały się, wyznaczając priorytet raz władzy scentralizowanej, innym razem oligarchii. Obserwuje się zatem w historii organizmów państw średniowiecza i renesansu bądź to okresy centralizmu i zjednoczenia /Polska Chrobrego, Kazimierza Wielkiego, Jagiełły/, bądź też rozbicia terytorialnego, dezintegracji władzy /podział na dzielnice, później - niesubordynacja rodów magnackich, tzw. "króle-wiat"/. Fakt ten rzutował na politykę zewnętrzną i dyplomatyczne układy. Zawierali je między sobą władcy państw /głównie przez polityczne mariaże/, podejmowali też na własną rękę księżęta dzielnicowi i możnowładcy, nierzadko przyczyniając się do wewnętrznego zamętu i osłabienia organizmu państwowego /potop szwedzki/.

x/ W okresach późniejszych na skutek rozbiorów i utraty niepodległości sytuacja uległa diametralnej zmianie, co zmusza nas do oparcia się na wzorach obcych, bardziej dla tych okresów reprezentatywnych.

Wymienione wyżej konfiguracje rzutowały też na wojenną politykę wewnętrzną poprzez sterowanie zasobami ludzkimi w ramach działalności wojennej. O ile u zarania naszej państwowości obowiązywała zasada uczestniczenia w wysiłkach wojennych całej wolnej ludności męskiej, o tyle w okresach późniejszych popadających w coraz ściślejszą zależność feudalną chłopów zastępowały możnowładcze poczty, szlacheckie pospolite ruszenie, wreszcie wojska najemne i zaciężne.

Kształtujące się w opisany sposób warunki społeczno-polityczne określały z kolei relacje między gospodarką kraju a jego wysiłkami wojennymi.

Świadczenia gospodarcze w średniowieczu na rzecz samej walki zbrojnej były, ogólnie rzecz biorąc, niewielkie z uwagi na to, że występowała ona /walka zbrojna/ zazwyczaj w formie krótkotrwałej generalnej bitwy /którą prowadzili uzbrojeni w broń białą konni i piesi/ oraz oblegania i obrony zamków /fortec, grodów/. Sprowadzały się więc zazwyczaj do gromadzenia mniejszych lub większych zapasów żywności i furazu, a także zaopatrywania w broń, która wobec powolnych zmian w sposobach wojowania mogła służyć całym pokoleniom. Inaczej rzecz się miała ze świadczeniami na rzecz utrzymania armii w czasie pokoju. Otóż zależnie od przewartościowań zachodzących w strukturach społeczno-politycznych, a zatem i w stosunkach: władca - klasa panująca /magnateria, szlachta/, różne były źródła nakładów na utrzymanie wojsk. W okresach dominacji władzy centralnej drużyna /zbrojne rycerstwo/ pozostawało na całkowitym utrzymaniu władcy, podobnie z dochodów monarchicznych i państwowych /podatki/ utrzymywane były wojska najemne i zaciężne. Na odmiennych zasadach prosperowały wojska magnackie oraz szlacheckie pospolite ruszenie, które obowiązane było do stałej gotowości zbrojnej na własny koszt /broń, wyposażenie, zaopatrzenie^{x/}.

x/ Podstawę do rozkwitu instytucji rycerskiego pospolitego ruszenia stanowiły statuty Kazimierza Wielkiego z 1347 roku, w których sformułowano - między innymi - zasadę, że z posiadaniem ziemi na prawie rycerskim /iure militari/ łączy się obowiązek konnej służby wojskowej.

Polityka i ekonomika wojenne rzutowały z kolei na najistotniejszą dla spraw obronności działalność - w dziedzinie militarnej. Jak już wspomniano - walka zbrojna przybierała formę bądź to wielkich bitew w otwartym polu, bądź oblegania i obrony grodów, zamków i twierdz. Konsekwencją tego było ukształtowanie się dwóch typów wojsk, a mianowicie - przeznaczonych do walki w polu i do obrony grodów. W pierwszych z nich można by dopatrywać się podobieństwa do współczesnych wojsk operacyjnych, w drugich - do sił obrony terytorialnej ^{x/}. Rolę wojsk operacyjnych, składających się z jazdy i piechoty, spełniały wymienione już drużyny rycerskie, pospolite ruszenie, wojska najemne ^{xx/} i zaciężne ^{xxx/}, piechota wybraniecka itd. ^{xxxx/} Jako siły obrony terytorialnej mogą być traktowane oddziały utrzymywane przez większe miasta /Gdańsk, Lwów, Kraków/, załogi zamków i

x/ Druga połowa wieku XV przyniosła kryzys rycerskiego pospolitego ruszenia. Trzynastoletnie zmagania z Zakonem Krzyżackim/1454-1466/wykazały nieprzydatność tej formacji w przedłużającej się wojnie, zupełną bezradność ciężkozbrojnych rycerzy wobec ufortyfikowanych miast i zamków. Rozstrzygnięcie przyniosły nieliczne, ale nowoczesnie zorganizowane i uzbrojone oddziały najemne, złożone z obcokrajowców. Działy one na zasadzie umowy, zawieranej między werbującym /dowódcą oddziału zwanym kapitanem/a panującym, na ściśle określony czas. Po upływie tego czasu i uiszczeniu zapłaty wszelka zależność między władcą a najemnikami ustawała i mogli oni przejść na służbę do innego władcy, nawet pozostającego w stanie wojny z dotychczasowym chlebowodawcą, bez posądzenia o zdradę.

xx/ Rozwój sił zbrojnych państwa polskiego na przestrzeni historii ilustruje załącznik nr 1.

xxx/ W drugiej połowie szesnastego wieku, konkretnie w roku 1563, powołane zostały stałe wojska zaciężne, zawodowe, przeznaczone przede wszystkim do osłony kraju przed zagonami tatarskimi, złożone w przeciwieństwie do wojsk najemnych z elementu krajowego. Cechowały je dobre opanowanie rzemiosła wojskowego, znakomity esprit de corps, duch zaczerpnięty oraz wysokie umiejętności manewrowania, działań okružających, zaskakiwania przeciwnika i prowadzenia uporczywego pościgu.

xxxx/ Powołana uchwałami sejmowymi z 1578 r. /dla Korony/ i z 1595 roku /dla Litwy/ piechota wybraniecka rekrutowała się z chłopów z dóbr królewskich /jednego z dwudziestu łanów/, którzy w zamian za zwolnienie z pańszczyzny i uprawnienie do korzystania z lasów i jezior zobowiązani byli do służby wojskowej z własnym umundurowaniem i uzbrojeniem.

miast magnackich /Zamość, Brody/, a także straże miejskie czuwające przy bramach oraz oddziały mieszczan zorganizowanych w korporacje cechowe. Te ostatnie można by uznać za załączki sił obrony cywilnej.

X

System kierowania działalnością obronną w omawianym okresie był stosunkowo nieskomplikowany. W większości feudalnych państw europejskich rządy niepodzielnie sprawowali monarchowie. Oni też byli najwyższymi zwierzchnikami sił zbrojnych i ich naczelnymi wodzami w czasie wojny^{x/}. Niemniej jednak często w czasie pokoju korzystali z rad możnowładców i doświadczonych rycerzy, jak też powierzali im dowodzenie wydzielonymi zgrupowaniami w walnych bitwach^{xx/}.

Dopiero około połowy XVI w. można mówić o konstytuowaniu się stałych władz wojskowych szczebla centralnego. Reprezentatywna jest w tym względzie instytucja hetmana jako dowódcy wojsk / w Polsce hetmani wielki i polny koronny, wielki i polny litewski /^{xxx/}. Przy urzędzie hetmańskim działał niewiel-

x/ W zasadzie do końca Rzeczypospolitej szlacheckiej królowie zwyczajowo wyruszeni w pole z głównym zgrupowaniem wojsk i osobiście /mniej lub więcej samodzielnie/ dowodzili w rozstrzygających bitwach. Tak było za Piastów i później /Jagiełło dowodził pod Grunwaldem, Kazimierz Jagiellończyk pod Chojnicami, Batory w trzech kolejnych kampaniach lat 1578-1580, Jan Kazimierz pod Beresteczkiem i Warszawą, Jan III pod Wiedniem oraz w szeregu innych kampanii i bitew/.

xx/ Długosz podaje, że w czasie kampanii 1410 roku Jagiełło powołał ośmiuosobowy zespół doradców do kierowania marszem i rozmieszczeniem armii.

xxx/ Jeden z hetmanów - najczęściej polny koronny - dowodził wojskiem zaciężnym, zgrupowanym na Podolu i Ukrainie, hetmani wielcy przejmowali dowodzenie w czasie kampanii. W wieku XVI i XVII hetmanami bywali często wybitnie uzdolnieni dowódcy, tacy jak Jan Tarnowski, Jan Zamoyski, Stanisław Żółkiewski, Jan Karol Chodkiewicz, Stanisław Koniecpolski, Stanisław Rewera-Potocki, Jan Sobieski, a zwycięstwa odnoszone przez nich szeroko rozśławiały imię Polski w świecie.

ki sztab, w którym główne role odgrywali w Rzeczypospolitej oboźny i pisarz wojskowy. W połowie XVIII stulecia, kiedy to stanowiska hetmanów zaczęły być obsadzane przez osoby niefachowe, stając się synekurami i obiektem przetargów, zaczęto za przykładem innych państw europejskich powoływać ciała kolegialne, stanowiące organy kontrolne i zarządzające. Były nimi dwie Komisje Wojskowe /oddzielnie dla Korony i Litwy/, posiadające swoje Biura Przyboczne^{x/}.

x

Przez długi czas, bo przez całe średniowiecze i aż mniej więcej do przełomu XVII-XVIII w., szkolenie w rzemiośle wojennym miało charakter czysto praktyczny. Wiązało się to ze stosunkowo powolnymi zmianami środków, a co za tym idzie - sposobów walki zbrojnej. Umiejętności praktyczne w zakresie jazdy konnej i władania bronią/mieczem, kopią, kuszą, łukiem czy wręcz prymitywną bronią palną/młodzi adepci sztuki wojowania zdobywali w czasie pokoju na turniejach, polowaniach, w toku ćwiczeń praktycznych pod kierunkiem doświadczonych rycerzy, a przede wszystkim na polu walki w częstych bitwach i potyczkach^{xx/}.

Jednak już w wieku XVI-XVII, wobec rozwoju sztuki wojennej i wzrostu znaczenia ręcznej broni palnej, artylerii, fortyfikacji, coraz częściej poczęły odzywać się głosy uznające dotych -

x/ Były to ciała kolegialne stanowiące organ kontrolny nad czynnościami hetmanów i organ zarządzający w stosunku do niektórych spraw wojska. Komisje zbierające się okresowo, posiadały Biura Przyboczne złożone z etatowych, opłacanych pracowników i zdolne do działalności ciągłej. Komisje zapisały się pozytywnie w dziejach naszej wojskowości, wprowadziły bowiem ład w sprawozdawczości, wydały podręcznik musztry bojowej w języku polskim, starały się o uzupełnienie stanów osobowych oddziałów, usiłowały podnieść dyscyplinę w wojsku.

xx/ Wielką praktyczną szkołą wojskową było wojsko kwarciane. W trudnych warunkach bytowania na Dzikich Polach w stałej gotowości do działania, w licznych podjazdach, podchodach, utarczkach i pościgach dokonywała się naturalna selekcja; odpadali słabsi, pozostawał w szeregu element najtęższy, wyrastali doświadczeni dowódcy oddziałów i zgrupowań kawaleryjskich, szkolący z kolei nowe kadry.

czasowe formy szkolenia za niewystarczające^{x/}. Toteż na przełomie XVII-XVIII wieku szkolenie wojskowe zaczyna przybierać formy zinstytucjonalizowane. W tym czasie powstają niemalże we wszystkich większych państwach europejskich akademie rycerskie, w których oprócz doskonalenia w strzelaniu, szermierce i jeździe konnej wykłada się strategię, taktykę, fortyfikację. W Polsce pierwszą tego typu uczelnią była założona w 1765 r. w Warszawie przez króla Stanisława Augusta "Akademia Szlacheckiego Korpusu Kadetów I.K.M. i Rzeczypospolitej" zwana potocznie Szkołą Rycerską^{xx/}.

x

x

x

Za moment przełomowy w dziejach państw nowożytnej Europy można przyjąć wybuch rewolucji burżuazyjnej we Francji, od której datuje się rozwój nowej formacji społecznej - kapitalizmu. Wydarzenie to zapoczątkowało szereg zmian społeczno-ustrojowych, politycznych, ekonomicznych i militarnych na naszym kontynencie, co pociągnęło za sobą przewartościowania w treści zadań, realizowanych przez ich systemy wojenne.

Wielkie wynalazki i odkrycia stanowiące o postępie w dziedzinie środków wytwarzania dóbr materialnych spowodowały, że na czoło społeczeństw większości krajów europejskich wysunęła się nowa klasa społeczna - burżuazja - prężna, silna ekonomicznie i wielce ekspansywna w dążeniu do zdobywania zasobów surowcowych i rynków zbytu dla dynamicznie rozwijanej produkcji. Ona też zaczęła kształtować politykę przodujących państw, w której domi-

x/ Frycz-Modrzewski proponuje, aby młodzież szlachecką przysposobić do zawodu żołnierskiego w specjalnych szkołach; podobny projekt obejmujący również szkolenie piechoty w specjalnych obozach na Ukrainie przedstawia Józef Wereszczyński.

xx/ Trwała ona osiem lat - na kursie niższym /pięcioletnim/ dominowały przedmioty ogólne, na wyższym /trzyletnim/ wojskowe - ze szczególnym uwzględnieniem inżynierii. W ciągu trzydziestu lat swojego istnienia uczelnia wykształciła wybitnych dowódców okresu Insurekcji, wojen napoleońskich i powstania listopadowego - Kościuszkę, Kniaziewiczza, Sokolnickiego, Fiszera, Jasińskiego, Mokronowskiego, Sowińskiego.

nował trend do podbojów zarówno na kontynencie, jak i za jego granicami.

I tak - wielka armia pod wodzą Napoleona przemierza w zwycięskim początkowo pochodzie prawie całą Europę, potężne floty ówczesnych mocarstw europejskich dokonują licznych podbojów, a ich rządy przez cały wiek XIX zawierają w różnych konfiguracjach politycznych kolejne porozumienia, tworzą koalicje, by wreszcie doprowadzić do niespotykanego w dziejach ludzkości co do rozmachu i skali epilogu, jakim była pierwsza wojna światowa^{x/}. Zaznaczyć w tym miejscu należy, iż Polska w rozgrywkach politycznych i militarnych tego okresu nie spełniała znaczącej roli. Po rozbiorach i utracie niepodległości stała się przedmiotem przetargów między wielkimi mocarstwami. Utworzone przez Napoleona Księstwo Warszawskie i prosperujące pod egidą carów Królestwo Polskie, były organizmami tylko pozornie autonomicznymi.

Niezmiernie ważne zmiany dokonywały się w owym czasie w stosunkach społeczno-politycznych wewnątrz szeregu państw europejskich. Można powiedzieć, że jest to okres między dwiema rewolucjami: francuską, w której zdobycze walczącego ludu zostały przechwycone i unicestwione przez burżuazję i Wielką Rewolucję Październikową, która przyniosła mu triumf i zwycięstwo. Stanowiąca kontrsiłę burżuazji klasa robotnicza rozwija się, potężniaje liczebnie i krzepnie ideologicznie, tworząc drugą sferę walki wewnątrz staczających wojny zaborcze państw kapitalistycznych i osłabiając w ten sposób ich potencjały wojenne. Zbrojna we własną ideologię i program społeczny odnosi w łonie carskiej Rosji triumfalne zwycięstwo, kładąc tym samym kres pierwszej wojnie światowej i diametralnie zmieniając dotychczasowy układ

x/ W Europie końca XIX wieku powstaje fundament dwóch wielkich bloków polityczno-wojskowych - z jednej strony Rosji i Francji, a z drugiej - Niemiec i Austrii, co w sposób ewidentny rzutuje na rozwój wydarzeń początków następnego - XX wieku. Wszak zawarty w roku 1882 układ zwany Trójprzymierzem /Niemcy, Austro-Węgry, i konwencja wojskowa /1893/ Rosji i Francji, a od roku 1904 także Anglii przetrwały, ze zmiennym szczęściem, w zasadzie do końca I wojny światowej, a zasadniczą przyczyną ich powstania było dążenie do stworzenia korzystnego stosunku sił na arenie międzynarodowej, umożliwiającego kształtowanie odpowiednich stref wpływów.

sił społeczno-politycznych na arenie międzynarodowej.

Przewartościowania społeczno-polityczne, o których była mowa, wiążą się w nierozzerwalny sposób z rozwojem gospodarczym i naukowo-technicznym ówczesnych społeczeństw, kształtując model ich gospodarki obronnej, czyli inaczej mówiąc - świadczeń na rzecz wojny i armii. Postęp w wytwarzaniu nowych broni /od stale doskonalonego sprzętu i uzbrojenia artylerii aż po czołgi i samoloty/ i środków transportu^{x/}, a także ciągle wzrastająca liczebność armii powodowały coraz większe zaangażowanie ekonomiki na rzecz wojny. Powstał i rozwijał się na coraz większą skalę przemysł zbrojeniowy, a także produkcja towarzysząca - wytwarzające wszystko, co do prowadzenia walki zbrojnej i zaspokajania potrzeb wojsk jest niezbędne. W produkcji na rzecz wojny partycypować zaczęło coraz więcej gałęzi przemysłu, a obowiązkami świadczeń objęte zostało całe społeczeństwo, ponosząc konsekwencje stanu wojennego^{xx/}.

W związku z permanentnym doskonaleniem uzbrojenia i sprzętu oraz wprowadzeniem w większości państw europejskich.

x/ Sieć kolei żelaznych, podporządkowana w pewnej - a niekiedy w znacznej mierze - potrzebom koncentracji i operacyjnego rozwinięcia wojsk na przewidywanych kierunkach, umożliwia manewrowanie nimi.

xx/Toczące się działania bojowe w toku pierwszej wojny światowej /przy poważnym nasyceniu oddziałów sprzętem artyleryjskim i bronią maszynową, a w późniejszej fazie wojny również czołgami i samolotami/, wymagają olbrzymich dostaw uzbrojenia i amunicji dla walczących wojsk. Ekonomia poszczególnych państw, z jednej strony zubożona o najsprawniejszych wytwórców, z drugiej - obciążona dodatkowymi zadaniami, nie może sprostać wymaganiom. Następuje przewartościowanie priorytetów i i wykształcają się nowe formy organizacyjne wysiłku społecznego. Znajduje to wyraz przede wszystkim w uznaniu pracy wykonywanej na zapleczu za działalność na rzecz frontu i rozciągnięciu obowiązku wykonywania zadań na wskazanych stanowiskach pracy przez wszystkich obywateli /w tym kobiety/. Produkcja dla potrzeb armii zyskuje absolutny priorytet; gospodarka surowcami jest sterowana centralnie z nadrzędnym celem zaspokajania potrzeb walczących wojsk.

powszechnego obowiązku służby wojskowej^{x/} ich systemy militarne podlegały diametralnym zmianom ilościowym i jakościowym. Znaczenie zwiększała się też liczebność wojsk, przy czym jedno rodzaje wojsk traciły stopniowo swoje priorytetowe znaczenie /kawaleria/, inne je zyskiwały /piechota, artyleria/. Ponadto oprócz wojsk lądowych coraz większego znaczenia nabierała marynarka wojenna, a w toku pierwszej wojny światowej pojawił się samolot - zwiastun nowego rodzaju sił zbrojnych. Wydarzenie to spowodowało wyodrębnienie się wojsk obrony przeciwlotniczej, które ochraniać miały oraz ważniejsze dla walczących wojsk zaplecze. W sposobach walki przez cały wiek XIX kształtowała się, umacniała, by wreszcie zyskać priorytetowe znaczenie podczas I wojny światowej metoda działań pozycyjnych, realizowanych w oparciu o linie ufortyfikowanych umocnień.

W związku z zachodzącymi w omawianym okresie burzliwymi przemianami społeczno-politycznymi zdecydowanie się wyodrębniły, nabierając coraz większego znaczenia w systemach wojennych państw europejskich, siły przeznaczone do utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa wewnętrznego. Dynamicznie się rozwijający wielkoprzemysłowy proletariát stanowił już bowiem realne zagrożenie wewnętrzne dla klas panujących w prowadzących ze sobą wojny państwach kapitalistycznych. Drugim istotnym czynnikiem powodującym rozwój tego elementu systemu obronnego były zmiany w charakterze, rozmachu i sposobach prowadzenia walki zbrojnej, której efekty powodowały coraz większą dezorganizację czynności zaplecza.

x/ W owym czasie ugruntowała się zasada, według której do świadczeń na rzecz obronności zobowiązani zostali wszyscy poddani płci męskiej fizycznie do tego zdolni, bez względu na narodowość, stan majątkowy, wykształcenie, wyznanie, przynależność klasową itp. Obowiązkiem służby wojskowej objęto wszystkich mężczyzn zdolnych do noszenia broni, wcielając ich bądź to do armii czynnej /najczęściej na okres 3-letni/, bądź też w ramach nadliczbowych kontyngentów zobowiązując do ćwiczeń /np. przez 2-3 miesiące w roku/ w oddziałach skadowanych, mogących być postawionymi w krótkim czasie na stopie wojennej.

Sprawę obrony zaplecza należy jednak rozpatrywać nie tylko - jak już o tym była mowa w aspekcie militarnym tj. obrony przed oddziaływaniem zbrojnym przeciwnika oraz utrzymania porządku i bezpieczeństwa dla przeciwdziałania dezorganizacji i panice, ale również w aspekcie powszechnej samoobrony ludności. I tak z momentem pojawienia się samolotów oraz gazów bojowych wyodrębnił się nowy element systemu obronnego państwa, nabierający z czasem coraz większego znaczenia - podsystem obrony cywilnej.

x

Jak już była o tym mowa - pod koniec poprzedniego okresu zaczęły się kształtować kolegalne organa kierujące działalnością wojenną państwa, z tym, że były to nadal instancje i instytucje wyłącznie o charakterze militarnym. W Polsce obok urzędu hetmanów powoływano komisje i rady wojskowe. W okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego dominowały kolejno wzory obce - najpierw francuskie /napoleońskie/, później rosyjskie. Wprowadzono takie urzędy jak Ministerstwo Wojny, Sztab Generalny, Generalne Kwatermistrzostwo^{x/}.

W latach późniejszych - między upadkiem powstania listopadowego a końcem I wojny światowej, tj. wtedy, gdy Polska jako państwo zniknęła z areny politycznej, w zasadach kierowania systemami wojennymi państw europejskich zaszły dalsze zmiany. Można je scharakteryzować na przykładzie Prus, które uważane były po-

x/ Ministerstwo Wojny zajmowało się finansowaniem i rozliczaniem wydatków, strukturą organizacyjną, etatami, sprawami personalnymi kadry, uzupełnianiem stanów osobowych, organizacją poboru, uzbrojeniem, utrzymywaniem twierdz, służbą zdrowia, gospodarką koczarską, organizacją zaopatrzenia w żywność, furaz, umundurowanie i uporządzenie. Zagadnienia wyszkolenia prowadził Sztab Generalny, w którym czołowe stanowiska zajmowali inspektorzy trzech rodzajów broni: piechoty, kawalerii i artylerii. Inspektorzy wizytowali oddziały, poza tym z ich inspiracji ukazywały się regulaminy musztry bojowej. Generalne Kwatermistrzostwo miało zajmować się w czasie pokoju rozpoznaniem przyszłego teatru działań wojennych, a w czasie wojny dostarczać przeszkolonych oficerów sztabu dla związków taktycznych. Podczas Powstania Listopadowego zajmowało się ono szcześciowym planowaniem operacji, a także prowadzeniem rozpoznania.

dówczas za organizm o najbardziej nowoczesnych i prężnych metodach zarządzania^{x/}.

Instytucja Sztabu Generalnego nabrała w kraju tym szczególnej rangi. Zajął się on bowiem w całości sprawami organizacji wojska, mobilizacji, strategicznego i operacyjnego planowania, przewozów operacyjnych, koncentracji i operacyjnego rozwinięcia wojsk, wywiadu i fortyfikacji. Szefowi Sztabu Generalnego podlegały: akademie wojskowa, attachaty wojskowe, kartografia; wywierał on decydujący wpływ na szkolenie kadry i organizację manewrów.

W czasie pierwszej wojny światowej właśnie w kręgach zbliżonych do Wielkiego Sztabu Generalnego wypracowano koncepcję scentralizowanego zarządzania gospodarką państwa i krajów okupowanych dla potrzeb wojny. Utworzono Urząd Wojenny, włączony do Ministerstwa Wojny, o bardzo szerokich uprawnieniach.

Rozrost uprawnień i znaczenia Sztabów Generalnych był w owym okresie regułą i w innych mocarstwach /Austro-Węgry, Francja/. Odmienną koncepcję kierowania systemem obronnym wypracowało w toku rewolucji młode państwo radzieckie, którą wobec jej nowatorstwa i odrębności należy zaliczyć już do następnego okresu i tam też zostanie omówiona.

x

x/ W 1821 roku znany reformator armii pruskiej Gneisenau zorganizował sztab generalny, będący aż do końca pierwszej wojny światowej ośrodkiem systematycznie prowadzonej działalności nad zbudowaniem potęgi militarnej Prus, a od 1871 roku Niemiec. Oficerom sztabu generalnego, tworzącym elitarny korpus osobowy, stawiano szczególnie wysokie wymagania w zakresie teoretycznej wiedzy wojskowej. Część z nich pełniła służbę w Wielkim Sztabie Generalnym w Berlinie, część była rozdzielona drobnymi dwu-trzyosobowymi grupami po wszystkich związkach taktycznych i inspektoratach broni.

Szef Sztabu Generalnego zajmował w państwie szczególną pozycję: podlegał bezpośrednio królowi pruskiemu /po 1871 r. cesarzowi niemieckiemu/ jako naczelnemu wodzowi, nie zaś ministrowi wojny, odpowiedzialnemu konstytucyjnie za swoje poczynania przed parlamentem. Dawało to szefowi Sztabu Generalnego dużą autonomię i swobodę działania.

Jeżeli chodzi o problematykę szkolenia w systemie wojennym, to omawiany okres charakteryzuje się rozwojem jego form instytucjonalnych. Mimo iż w dalszym ciągu dużą rolę odgrywała metoda przygotowywania kadr oficerskich /a tym bardziej podoficerskich/ poprzez praktyczne przyuczenie do zawodu w toku pełnienia służby - głównie w takich umiejętnościach, jak jazda konna, szermierka, strzelectwo - to jednak w zakresie nowych specjalności związanych z wprowadzaniem nowego sprzętu i uzbrojenia /głównie artyleryjskiego/ sposób ten był już niewystarczający. W większości państw europejskich tworzono zatem szkoły i akademie wojskowe, których odpowiednikami na początku omawianego okresu były w Księstwie Warszawskim dwa korpusy kadetów /w Kaliszu i Chełmie/, Szkoła Zakładowa Artylerii i Inżynierów oraz Szkoła Aplikacyjna^{x/}. Po upadku Powstania Listopadowego nie zaprzestano przygotowania kadr oficerskich. Przeszkolenie ich odbywało się głównie we Francji. W latach bezpośrednio poprzedzających wybuch Powstania Styczniowego została nawet we Włoszech utworzona Polska Szkoła Wojskowa^{xx/}. Po upadku powstania przez przeszło 40 lat sytuacja polityczna w Europie wykluczała możliwość podjęcia walki niepodległościowej. Dopiero narastający na początku XX w. konflikt między Rosją, a dwoma pozostałymi zaborcami obudził nadzieje na odzyskanie niepodległości. W rządzonej na zasadach autonomii Galicji rozpoczęto organizowanie wojskowych związków niepodległościowych - Związek Walki Czynnej, Związek Strzelecki, Strzelec^{xxx/}. Wybuch pierwszej wojny światowej nie zastał więc społeczeństwa polskiego nieprzygotowanego

x/ Szkoła Aplikacyjna stała na bardzo wysokim poziomie. Wykładano w niej wyższą matematykę, fizykę, chemię, architekturę, geometrię wykreślną, fortyfikację, pirotechnikę, topografię, strategię, języki obce. Absolwenci Szkoły Aplikacyjnej /w przeciągu 10 lat istnienia - około 100/ zasilali przede wszystkim jednostki artylerii, saperów i Kwatermistrzostwo Generalne. Wyróżniali się oni głęboką wiedzą wojskową i wysokimi umiejętnościami w pracy sztabowej.

xx/ Większość absolwentów tej szkoły dowodziła oddziałami i pododdziałami powstańców w latach 1863/64, stanowiąc obok Polaków - byłych oficerów armii carskiej, pruskiej i austriackiej, nieliczny fachowo przygotowany element.

xxx/ W ramach tych organizacji formułowano programy i regulaminy, prowadzono szkolenie wojskowe członków na trzech szczeblach: niższym /rekruckim/, średnim /podoficerskim/ i wyższym /oficerskim/ trwającym półtora roku.

pod względem wojskowym. Powstające formacje Legionów Polskich zapełniała przeszkolona i wysoce ideowa młodzież. Przez cały czas działań wojennych powstawały polskie szkoły podchorążych - w Krakowie, Ostrowi Mazowieckiej, Bobrujsku, w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Francji, na Kaukazie i Syberii.

x

x

x

Sytuacja polityczna, jaka ukształtowała się po zakończeniu pierwszej wojny światowej, nie miała precedensu w stosunkach międzynarodowych. W wyniku zwycięstwa Rewolucji Październikowej powstało państwo o strukturze społeczno-ustrojowej odmiennej od dotychczasowych. Opozycja pozostałych państw europejskich wobec takiego stanu rzeczy ujawniła się już podczas wojny interwencyjnej, przybierając na sile w toku całego międzywojennego dwudziestolecia. Oprócz przyczyny wybuchu wojen, jaką była dotychczas sprzeczność interesów między państwami o jednakowych ustrojach - kapitalistycznych, pojawiła się druga - chęć unicestwienia państwa o odmiennym ładzie społecznym. Wydarzenia te wpłynęły w decydujący sposób na treść zadań realizowanych w ramach systemów wojennych szeregu państw. Kraje Europy zagrożone hegemonistycznymi dążeniami militarystyki niemieckiej odczuwały jednak również lęk przed rozprzestrzenieniem się idei socjalizmu. Ten stan rzeczy wywarł decydujący wpływ na charakter polityki i dyplomacji okresu międzywojennego - na treść zawieranych porozumień i układów koalicyjnych, a w konsekwencji na przebieg, czasokres i wynik drugiej wojny światowej.

Państwa europejskie, mimo zagrożenia inwazją niemiecką, nie mogły się długo zdecydować na zawarcie porozumienia z ZSRR. Nastąpiło ono niejako pod naporem wydarzeń i niestety za późno, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się konfliktu zbrojnego i wzrostowi przewagi hitlerowskich Niemiec. W drugim dopiero roku zwycięskiego pochodu armii hitlerowskiej przez pokonaną Europę zawiązała się koalicja państw o odmiennych ustrojach i rozbieżnych pod wieloma względami interesach. Zaważyło to na zwartości i zdecydowaniu współdziałania, co w pełnym świetle ujawniło się po zakończeniu działań wojennych.

Jeżeli chodzi o kolejny interesujący nas element systemu obronnego - rozwój gospodarki wojennej, to rzecz przedstawiała się następująco. Już w pierwszej wojnie światowej dało się zauważyć niezwykle podniesienie jej roli i rangi. Już wówczas - z uwagi na rozmiary konfliktu - wyraźnie ujawniły się tendencje do zaangażowania całej gospodarki wojujących stron w działalność na rzecz wojny. Zastosowanie nowych środków walki zbrojnej zdeterminowało konieczność rozszerzenia produkcji zbrojeniowej, zaspokajania potrzeb w zakresie sprzętu i wyposażenia, a wreszcie wyżywienia wielkich armii. Po zakończeniu działań wojennych tendencje te uległy pogłębieniu, przybierając stale na sile w miarę upływu czasu i narastania groźby nowej konfrontacji sił.

W przodujących krajach europejskich dynamicznie rozwijał się przemysł zbrojeniowy z naciskiem na unowocześnianie dotychczas istniejącego sprzętu oraz opracowywanie i produkcję broni i urządzeń nowych. Z chwilą wybuchu drugiej wojny światowej wspólną cechą systemów wojennych państw europejskich było to - talne podporządkowanie działalności gospodarczej potrzebom wojny /interesom obronnym/. Przejawiło się to między innymi w przymusowym planowym zatrudnieniu wszystkich zdolnych do pracy obywateli, w racjonowaniu żywności, odzieży, materiałów pędnych i budowlanych, w scentralizowanej gospodarce surowcami i produktami.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz w toku drugiej wojny światowej rozwijane były niezmiernie dynamicznie systemy militarne państw europejskich. Można już w tym czasie mówić o wyodrębnieniu się i rozwinięciu wszystkich obecnie istniejących rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk. Równą z siłami lądowymi i morskimi rangę uzyskało lotnictwo. Jego rozwój - a między innymi wynalezienie spadochronu - pociągnął za sobą powstanie wojsk powietrznodesantowych. Z kolei dla osłony przed oddziaływaniem różnego rodzaju sił powietrznych rozwijano wojska obrony przeciwlotniczej.

Marynarka wojenna zyskała większe możliwości działań w następstwie udoskonalenia łodzi podwodnych. Wojska lądowe dzięki zmotoryzowaniu, zmechanizowaniu i upancernieniu stały się bardziej ruchliwe i odporne na oddziaływanie artylerii i lotnictwa.

Wszystkie te siły - zgodnie z tendencjami zarysowującymi się w poprzednich okresach - rozwijane były w dwu strukturach organizacyjnych /z myślą o wykonywaniu innych grup zadań/, a mianowicie - jako wojska operacyjne, przeznaczone do działań na froncie zewnętrznym, i jako siły obrony terytorium kraju, przeznaczone do działań na froncie wewnętrznym.

W Polsce, która oparła się na wzorach francuskich, utworzono w ramach wojsk przewidzianych do działań na froncie zewnętrznym 30 dywizji piechoty, 11 brygad kawalerii, brygadę pancerno-zmotoryzowaną, 3 bataliony czołgów, 6 pułków lotnictwa, marynarkę wojenną oraz pewną liczbę oddziałów i rodzajów służb. Siły obrony terytorium kraju reprezentowały Korpus Ochrony Pogranicza^{x/} i Obrona Narodowa^{xx/}. Doraźnie powoływanymi na czas wojny siłami obrony terytorialnej były formacje przysposobienia wojskowego młodzieży /przedpoborowej/ oraz zmilitaryzowane pododdziały przysposobienia wojskowego poczty i kolei.

Należy jednocześnie podkreślić, że w różnych państwach dawano preferencje rozwojowi innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, bowiem różne były doktryny ich użycia w ewentualnej przyszłej wojnie.

W Anglii np., z uwagi na jej położenie geograficzne, rozwijano głównie marynarkę wojenną i siły lotnicze. Francja nastawiała się na obronę pozycyjną, prowadzoną jeszcze według starych

x/ Korpus Ochrony Pogranicza stacjonował w pasie głębokości około 30 km, ciągnącym się wzdłuż granicy państwowej z Litwą, ZSRR i Rumunią. Poza obroną granicy w okresie pokoju przewidywano użycie KOP w czasie wojny do działań osłonowych, a także jako załączek dla formowania dywizji rezerwowych. Część oddziałów KOP została użyta w kampanii wrześniowej w ramach ogólnowojskowych związków operacyjnych.

xx/Głównym zadaniem Obrony Narodowej w okresie zagrożenia lub w początkowej fazie konfliktu było zapewnienie sprawnego i pełnego przeprowadzenia mobilizacji powszechnej wojsk operacyjnych. Przewidywano wykorzystanie oddziałów ON w czasie wojny do służby wartowniczej, ochrony urządzeń tyłowych oraz zapewnienia bezpieczeństwa na obszarze etapowym armii. W niektórych rejonach /np., na Górnym Śląsku/ zakładano współdziałanie ON z oddziałami regularnymi.

wzorów z pierwszej wojny światowej w oparciu o linię Maginota. Niemiecka teoria blitzkriegu zakładała wojnę krótkotrwałą, prowadzoną przy pomocy niewielkiej, ale w pełni zmechanizowanej i upancernionej armii. Związek Radziecki nastawiał się na wojnę długotrwałą, prowadzoną na wielu frontach, w formie działań nawanrowych^{x/}.

W efekcie takiej rozbudowy systemów militarnych państw biorących udział w II wojnie światowej, działania toczyły się w kilku wymiarach: na lądzie, morzu, pod wodą i w powietrzu, w tempie i nasileniu nie znanym dotychczas w historii wojen. Decydującymi siłami okazały się lotnictwo i wojska pancerne, ogromną rolę odegrały w niektórych kampaniach wojska spadochronowe, pod koniec wojny pojawiły się pociski rakietowe o zasięgu kilkuset kilometrów, a ostatnim akordem wieloletniego światowego konfliktu było użycie bomby atomowej.

W okresie międzywojennym dalszemu rozrostowi podlegały również struktury organizacyjne systemów bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego, których celem działania była ochrona i obrona istniejącego porządku państwowego przed niepokojami wewnętrznymi oraz zewnętrzną działalnością dywersyjną, przy czym zależnie od ustrojów społecznych poszczególnych państw oraz ich polityki wewnętrznej przybierały one zróżnicowane formy i odgrywały odmienne role.

Szczególną rangę - wobec wzrastającego zagrożenia oddziaływaniem nieprzyjaciela na terytorium walczących stron - zyskała wyodrębniona w samodzielny system obrona cywilna. Zagrożenie atakami lotnictwa /a w końcowej fazie wojny - rakiet/ spowodowało konieczność obronnego zorganizowania całej ludności, nie tylko w dużych aglomeracjach, lecz także w osiedlach wiejskich, zakładach produkcyjnych, szpitalach, szkołach i innych skupiskach ludzkich. Zorganizowano ogólnopństwową sieć alarmowania, ustalono szczegółowy zakres obowiązków wszystkich obywateli, rozbudowano system ukryć i schronów, a w pewnych wypadkach już w toku działań wojennych stosowano nawet rozśrodkowywanie ludności.

x/ Wypracowanie teorii wielkich operacji strategicznych oraz sprawdzenie jej w praktyce w toku manewrów nad rzeką Chałchyn-Goł.

Zakończenie pierwszej wojny światowej i zwycięstwo Wielkiej Rewolucji Październikowej wyznaczają wyraźną cenzurę dla sposobów kierowania systemami wojennymi większości państw europejskich. Od tego czasu jedynym kompetentnym organem, do którego należało kierowanie przygotowaniem kraju do wojny stał się rząd. Przygotowania wojenne /obronne/ oraz wojna przestały bowiem być domeną ściśle wojskową. Wykroczyły daleko poza ramy fachowej wiedzy wojskowej. Możliwość stosowania w przewidywanej wojnie różnych form walki - orężnych i nieorężnych - sprawiła, że zaangażowało się w nią przede wszystkim kierownictwo polityczne państwa.

Powyższe nie oznaczało odsunięcia organów wojskowych / w tym sztabów generalnych/ od całokształtu problematyki wojennej, a jedynie wskazywało na konieczność koncentrowania ich pracy na planowaniu operacyjnym. Rządy nie zadowolaly się już bowiem tylko studiowaniem sprawozdań sztabów, ale stawiały im swoje wymagania w dziedzinie planowania operacyjnego, gdyż tylko one były uprawnione do podejmowania decyzji politycznych odpowiadających konkretnej sytuacji. One więc stawały się de facto organami odpowiedzialnymi za realizację całokształtu przedsięwzięć z zakresu przygotowania i prowadzenia wojny.

W okresie międzywojennym ukształtowało się zatem zgoła nowe pojęcie systemu wojennego państwa, a kierowanie wojną i przygotowaniem do niej stało się prerogatywą najwyższych organów politycznych.

Wnioski wyciągnięte z pierwszej wojny światowej posłużyły za podstawę nowego ustawodawstwa wojskowego; w którym problematykę kierowania działalnością wojenną/obronną/ ujmowano już kompleksowo - jako kierowanie przygotowaniem całego organizmu państwowego do prowadzenia wojny.

Myślą przewodnią ustawodawstwa dotyczącego ogólnego przygotowania społeczeństwa do wojny było przygotowanie i zmobilizowanie w razie jej wybuchu całości zasobów osobowych i materialnych narodu oraz ustalenie podstawowych obowiązków obywateli i organów państwa, a także ustalenie zasad organizacji władz i organów państwowych oraz przygotowanie ich do działalności w warunkach wojny.

Różne były jednak poglądy na formy i metody kierowania przygotowaniem kraju do prowadzenia działań wojennych.

Teoretycy zachodnioeuropejscy okresu międzywojennego, głównie francuscy i angielscy, ideał modelu kierowania wojną widzieli w działalności rządu wojennego składającego się z wąskiego grona osób, z szefem tegoż rządu na czele, będącym jednocześnie naczelnym dowódcą.

W oparciu o ten model ukształtowany został system kierowania obroną państwa w Polsce. Zgodnie z Konstytucją o wojnie i pokoju stanowić miał prezydent RP. Jednak już w roku 1926 - a więc w pierwszych latach dwudziestolecia międzywojennego - powołany został Komitet Obrony Państwa, jako organ doradczy prezydenta w sprawach obronności. W jego skład wchodził: prezydent /jako przewodniczący komitetu/, premier /jako zastępca/, ministrowie: spraw wojskowych, wewnętrznych, zagranicznych, skarbu oraz generalny inspektor sił zbrojnych^{x/}.

W 1936 r. nastąpiły zmiany, które praktycznie niemal pełnię władzy oddały w ręce wojskowych^{xx/}. Komitet Obrony Państwa przemianowany na Komitet Obrony Rzeczypospolitej ustalał odtąd wytyczne dla rządu dotyczące zagadnień obrony państwa, a nie jak dotychczas jedynie wnioski i propozycje, oraz koordynował wszystkie prace przygotowawcze do obrony kraju. W ten sposób rząd przestał być naczelną władzą formalnie odpowiedzialną za obronę kraju, pełnił tylko funkcję wykonawczą, co między innymi zaważyło na całokształcie przygotowania Polski do przeciwstawienia się agresji hitlerowskiej.

Z kolei teoretycy państw faszystowskich zakładali całkowite podporządkowanie polityki wojennej państwa jednoosobowemu kierownictwu "wodza" o nieograniczonych prerogatywach.

x/ Generalny inspektor sił zbrojnych uzyskał znaczne prerogatywy, co związane było w tym okresie z osobą marszałka J. Piłsudskiego - dyktatora w życiu cywilnym i wojskowym.

xx/ Zastępcą przewodniczącego został generalny inspektor sił zbrojnych /a nie jak dotychczas premier/, bez którego zgody nie mogły być podejmowane żadne uchwały. W skład KOP / bez prawa głosu/ powołani ponadto zostali szef sztabu generalnego i jego dwaj zastępcy.

Skrajnie odmienne poglądy ponawały wśród teoretyków radzieckich. Dominował w nich model oparty na wzorach partyjnych, według którego kierowniczą i inspirującą siłę w systemie obronnym stanowiła partia komunistyczna oraz jej władze i organy.

W Związku Radzieckim już w okresie wojny domowej i zbrojnej interwencji problemy polityki i strategii wojennej rozpatrywane były w ścisłym ze sobą powiązaniu, a kierowanie siłami zbrojnymi i planowanie strategiczne koncentrowały się w rękach partii. 30 listopada 1918 r. Ogólnorosyjski Centralny Komitet Wykonawczy /WOCJK/, potwierdzając swój dekret z 2 września o przekształceniu republiki w obóz wojskowy, postanowił powołać Radę Obrony Robotniczej i Chłopskiej /na której czele stanął sam W.I.Lenin/, a na niższych szczeblach odpowiednio - rady lub komitety obrony, będące źródłem inspiracji wszelkich poczynań obronnych, a jednocześnie organami koordynującymi całość przedsięwzięć obronnych. Radzie Obrony podlegały bezpośrednio lub pośrednio wszystkie organy kierowania Armią Radziecką. Na podstawie jej wytycznych określano kierunki głównych uderzeń, opracowywane plany działań wojennych, kierowany bojowy wysiłek frontów, formowane odwody strategiczne i przeprowadzane przegrupowania. Uchwały Rady Obrony obowiązywały wszystkie urzędy i wszystkich obywateli kraju.

Model systemu kierowania obronnego wypracowany w Związku Radzieckim w okresie wojny domowej z niewielkimi modyfikacjami działał w czasie trwania II wojny światowej.

Reasumując stwierdzić należy, że jakkolwiek sposoby kierowania systemami wojennymi w omawianym okresie miały szereg właściwości odmiennych, ze względu na istniejące między państwami różnice ustrojowe i odmienną tradycję narodową, to jednak można się w nich dopatrywać równie wielu cech wspólnych, do których przede wszystkim należałoby zaliczyć: pełną centralizację kierowania; rozstrzyganie głównych zagadnień na najwyższym szczeblu państwowym; daleko posunięte zespolenie decyzji politycznych, gospodarczych i militarnych; kolegialne wypracowywanie decyzji politycznych, gospodarczych i militarnych przy współudziale specjalistów różnych branż; planowanie strategicznych i operacyjnych zamierzeń militarnych z dużym wyprzedzeniem czasowym.

Pierwsza wojna światowa, w toku której ujawniły się tendencje do zasadniczych zmian w środkach i sposobach wojowania była sygnałem do jakościowych i zakresowych przeobrażeń w systemach szkolenia obronnego. Przede wszystkim z uwagi na zastosowanie nowych broni /samoloty, gazy/, a w związku z tym niespotykane dotychczas zagrożenie zaplecza, powstała konieczność zorganizowania systemu szkolenia pozamilitarnego, który odtąd, obok szkolenia w zakresie militarnym, zaczął odgrywać coraz większą rolę.

W pionie szkolenia militarnego ogólnymi tendencjami były - specjalizacja /odpowiednio do rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk/ oraz dwuszczeblowość. W Polsce np. za reprezentatywny dla okresu międzywojennego należy przyjąć model zakładu - jący trzyletni okres kształcenia kandydata na oficera w pionach: piechoty, kawalerii, artylerii plot., broni pancernej, saperów, łączności, lotnictwa, technicznym lotnictwa i marynarki wojennej w odpowiednich szkołach podchorążych. W tym układzie pierwszy rok studiów obejmował jednolite dla wszystkich kierunków przeszkolenie wg programów Szkoły Podchorążych Piechoty, a dwa następne - specjalizację odpowiednio do potrzeb danego rodzaju broni lub służby. Następnym szczeblem stanowiło szkolenie w zorganizowanej na wzór francuski dwuletniej Wyższej Szkole Wojennej. Przygotowywała ona oficerów dyplomowanych przewidzianych na stanowiska w sztabach związków taktycznych i operacyjnych oraz w Sztabie Głównym.

W opartych na zbliżonych zasadach organizacyjnych systemach szkolenia militarnego okresu międzywojennego podawano treści różniące się między sobą w zależności od lansowanych w poszczególnych państwach doktryn wojennych, warunków geograficznych i narodowych tradycji. Różnice te - jak już o tym była mowa - dotyczyły priorytetu poszczególnych rodzajów broni, rodzajów wojsk i służb, zakładanej długotrwałości konfliktu, sposobów prowadzenia walki zbrojnej itd.

W pionie szkolenia pozamilitarnego większość państw przyjęła rozwiązania podobne, z rozłożeniem akcentów odpowiednio do

przewidywanego zagrożenia. Generalną zasadą było w nim przygotowanie całego społeczeństwa do jak najskuteczniejszej ochrony i obrony przed zbrojnym oddziaływaniem nieprzyjaciela w ramach organizacyjnych zbliżonych do współczesnej Obrony Cywilnej.

W Polsce realizację tych zadań zapoczątkowała we wczesnych latach dwudziestych Liga Obrony Powietrznej i Przeciwważowej, znana pod popularnym skrótem IOPP. Dysponując składkami członków i dotacjami rządowymi IOPP prowadziła szeroką akcję uświadamiania społeczeństwa o zagrożeniu ze strony lotnictwa, mogącego oddziaływać środkami klasycznymi i bombami gazowymi nawet na dalekie zaplecze walczących wojsk. Kursami przeszkolenia i doskonalącymi objęto nie tylko młodzież szkolną, lecz także urzędników oraz pracowników państwowych i samorządowych, kolejarzy, pocztowców, załogi większych zakładów przemysłowych, harcerzy i członków różnych organizacji o charakterze paramilitarnym, a w okresie narastającego zagrożenia - również część ludności nie zorganizowanej. Program przeszkolenia obejmował stosunkowo niewiele wykładów o charakterze informacyjnym /np. o rodzajach gazów bojowych, o budowie maski przeciwgazowej, o działaniu filtrów, o zasadach budowy schronów i ukryć, o zasadach zaciemnienia/, główny akcent był bowiem położony na szkolenie praktyczne, ukierunkowane na udzielanie pierwszej pomocy porażonym i rannym, zwalczanie pożarów, umiejętność wykorzystania masek indywidualnych pgaz. i narzutek, wykonywanie szczelin plot, pełnienie służby obserwacyjno-alarmowej, zachowanie się na wypadek alarmu, przystosowanie piwnic na schrony itp.

Wprowadzenie pod koniec II wojny światowej broni jądrowej, stanowiącej środek o niespotykanej dotychczas sile niszczącej, sprawiło, iż - po pierwsze - stosowane dotychczas środki obrony cywilnej okazały się niewystarczające, a po drugie - wzrosło niepomiaralnie jej znaczenie.

2.2. ZAGROŻENIE - PODSTAWOWYM CZYNNIKIEM ROZWOJU SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA SOCJALISTYCZNEGO

Dla historycznego okresu dziejowego datującego się od Rewolucji Październikowej do czasów nam współczesnych charakterystyczny jest proces powstawania i rozwoju systemu socjalistycznego, który przekształcił dotychczasowe oblicze świata, wysuwając w nim na czoło socjalistyczną formację społeczną, jako decydujący czynnik postępu, wolności i pokoju.

Fakt, że w zwycięstwie nad hitlerowskimi Niemcami główną rolę odegrały działania na froncie wschodnim i że szereg okupowanych krajów Europy wyzwolonych zostało przez Armię Radziecką i walczące u jej boku ludowe Wojsko Polskie był brzemieniem w skutki. W krajach tych zwyciężyły siły postępu. Ich społeczeństwa pod przewodem partii robotniczych dokonały zmian ustrojowych, przeprowadzając szereg reform o charakterze politycznym, społecznym i ekonomicznym. W wyniku tych przemian powstały państwa demokracji ludowej, połączone wspólnotą idei i celów z pierwszym państwem socjalistycznym - Związkiem Radzieckim. Rezultaty drugiej wojny światowej doprowadziły więc do diametralnych zmian w sytuacji polityczno-społecznej na świecie.

Wzrost potęgi ZSRR i jego roli w latach II wojny światowej, powstanie po jej zakończeniu krajów demokracji ludowej, a także umocnienie się wpływów lewicy społecznej i ożywienie ruchów narodowo-wyzwoleńczych w skali globalnej - spowodowały aktywizację sił międzynarodowego imperializmu. Wspólne dążenie wielkich mocarstw koalicji antyhitlerowskiej do pokonania III Rzeszy i Japonii nie oznaczało bowiem nigdy zgodności celów, poglądów i stanowisk w kwestii powojennego współdziałania na rzecz pokojowego rozwoju stosunków międzynarodowych.

Zarysowujący się już pod koniec wojny nowy układ sił na arenie międzynarodowej mocarstwa zachodnie uznały za główny czynnik sprawczy niebezpieczeństwa zagrażającego systemowi kapitalistycznemu i jego panowaniu niemal na całej kuli ziemskiej. Mimo wysiłków ZSRR, Polski i innych krajów socjalistycznych na rzecz utrzymania współpracy państw koalicji antyhitlerowskiej w celu zapewnienia po wojnie pokojowego rozwoju stosunków między-

narodowych, już w końcowej jej fazie zaczęły pojawiać się sygnały świadczące o różnicy poglądów na szereg istotnych spraw i o sprzeczności interesów stron. Źródłem tych sprzeczności była polityka mocarstw zachodnich inspirowana przez siły wrogie socjalizmowi. Po wojnie państwa kapitalistyczne, ufnie w potęgę amerykańskich bomb atomowych, nie tylko zerwały sojusznicze współdziałanie z Krajem Rad i pozostałymi państwami socjalistycznymi, lecz ponadto wkręczyły na drogę wielopłaszczyznowej, bo ideowo-politycznej, ekonomicznej i militarnej, konfrontacji z siłami postępu i socjalizmu, usiłując w ten sposób przeciwdziałać obiektywnym procesom rozwoju społecznego współczesnego świata.

x

Pierwsze zapowiedzi odwrotu mocarstw zachodnich z pozycji pokojowej współpracy ze Związkiem Radzieckim i pozostałymi krajami socjalistycznymi pojawiły się już w 1946 r. Sygnałem wywołującym było przemówienie premiera W. Brytanii Churchilla, wygłoszone 5 marca 1946 r. w Fulton / USA / w obecności prezydenta Stanów Zjednoczonych H. Trumana^{x/}. Churchill wystąpił w nim z tezami o zagrożeniu "wolnego świata" przez ZSRR i wpływy komunizmu, wezwał do zjednoczenia wszystkich sił zachodu do "antyradzieckiej krucjaty", w której decydującą rolę miał odegrać amerykański monopol na posiadanie broni atomowej.

Wojownicze wystąpienie Churchilla znalazło żywy oddźwięk w Stanach Zjednoczonych, których imperialistyczne dążenia do zdobycia hegemonii nad światem zaczęły przybierać na sile.

H.C. Hoover, były prezydent USA, stwierdził bez osłonek:

"Póki my i tylko my jesteśmy w posiadaniu bomby atomowej, możemy dyktować naszą politykę całemu światu"^{xx/}.

Wkraczając na drogę "zimnej wojny" i polityki z pozycji siły wobec ZSRR oraz pozostałych państw naszej wspólnoty, mo -

x/ Anuszkiewicz, J. Ruskiewicz: Tarcza socjalistycznej Ojczyzny. Warszawa 1979 s., s. 195.

xx/ Tamże s. 196.

carstwa zachodnie w pełni zdawały sobie sprawę z wagi partnerstwa sił zachodniemieckiego militarizmu. W brytyjskiej Izbie Gmin Churchill oświadczył wręcz, że "skuteczna ochrona granic europejskich nie będzie możliwa, jeżeli ci, którzy są za nią odpowiedzialni wykluczają myśl o uczestnictwie Niemiec w tej sprawie"^{x/}. 6 września 1946 r. w Stutgarcie amerykański sekretarz stanu J. Byrnes /1945-1947/ zapowiedział, że USA nie wycofają swoich wojsk okupacyjnych z zachodniej części Niemiec, sprzeciwił się demontażowi przemysłu ciężkiego, będącego bazą zbrojeniową Niemiec oraz zakwestionował prawa Polski do ziem zachodnich i północnych^{xx/}. Swoistą kropkę nad "i" postawił amerykański polityk J.F. Dulles /sekretarz stanu w latach 1953-1959/, który już w 1946 r. oświadczył: "Obok bomby atomowej największą siłą wojskową, jaką dysponują Stany Zjednoczone w powojennym świecie, są Niemcy Zachodnie ze swoimi możliwościami ekonomicznymi i militarnymi"^{xxx/}.

Dążenie do unicestwienia Związku Radzieckiego i pozostałych państw socjalistycznych stało się więc generalnym celem mocarstw imperialistycznych. Jednakże powzięcie decyzji w sprawie otwartej napaści z przyczyn niezależnych od Waszyngtonu nie nastąpiło.

Mimo dysponowania do 1949 r. przez USA monopolem atomowym imperializm zmuszony był liczyć się z realnym układem sił, z opinią światową, z rozszerzeniem się wpływu idei postępu, socjalizmu i pokoju. Związek Radziecki zakończył swój udział w II wojnie światowej jako mocarstwo dysponujące potężnymi siłami zbrojnymi. Narody świata miały jeszcze żywo w pamięci grozę wojny. Nastąpił gwałtowny rozwój działalności na rzecz utrzymania pokoju. Doniosłą rolę odegrał w niej między innymi i nasz kraj, postulując ograniczenie wyścigu zbrojeń, niestosowanie siły w rozstrzyganiu sporów międzynarodowych i zapewnienie powszechnego bezpieczeństwa. Gdy USA utraciły monopol na posiadanie broni ją-

x/ Anuszkiewicz i J. Ruskiewicz: Tarcza socjalistycznej Ojczyzny. Warszawa 1979 s. 196+197.

xx/Cz. Staciwa: Układ Warszawski - przymierze obronne wspólnoty socjalistycznej. Towarzystwo Wiedzy Obronnej. Zeszyt 1/1980.

xxx/Anuszkiewicz i Ruskiewicz, op.cit., s. 197-198.

drowej, a w ZSKR wynaleziono broń wodorową i rakiety międzykontynentalne, szansa imperializmu na zwycięstwo w zainicjowanym konflikcie zbrojnym gwałtownie zmalała. Nie rezygnując ze swych generalnych celów i zamierzeń, mocarstwa imperialistyczne były więc zmuszone dostosować swą zimnowojenną działalność do realnych możliwości..

Podstawowym założeniem strategii imperializmu stało się więc w tej fazie stosunków międzynarodowych dążenie - z jednej strony - do utrwalenia swego panowania wszędzie tam, gdzie nie zostało ono jeszcze podważone, a z drugiej - do ograniczenia wpływu idei postępu i socjalizmu. Przykładowo można tu wymienić w płaszczyźnie politycznej i ideologicznej działania zmierzające do restauracji starych systemów społeczno-politycznych w państwach socjalistycznych oraz do aktywizacji walki przeciwko lewicy w państwach kapitalistycznych i przeciw ruchom narodowo-wyzwoleńczym na różnych kontynentach. W płaszczyźnie militarnej znalazło to wyraz w intensyfikacji wyścigu zbrojeń oraz wzniecaniu konfliktów lokalnych, żeby wymienić tylko wojnę w Korei /1946-1953/, na Półwyspie Indochińskim /1945-1971/, w Algierii /1954-1962/, na Bliskim Wschodzie /1956-67, 1973/ i w Angoli /1961-1977/. Kilkakrotnie ludzkość znalazła się też na krawędzi nuklearnej wojny światowej, m.in. w 1961 r. w okresie kryzysu berlińskiego oraz w 1962 r. w czasie kryzysu w basenie Morza Karaibskiego.

Ekspansjonizm Stanów Zjednoczonych ujawnił się również w płaszczyźnie ekonomicznej pod postacią tzw. planu Marshalla /z 5 czerwca 1947 r./, który - w zamysle jego inicjatorów - miał doprowadzić do gospodarczego podporządkowania Europy Zachodniej i przekształcenia jej w przyczółek agresji na państwa socjalistyczne.

Najbardziej wymownym uzewnętrznieniem polityki dyktatu imperializmu amerykańskiego było jednak powołanie do życia 4 kwietnia 1949 r. Paktu Północnego Atlantyku /NATO/. To najpotężniejsze w historii imperializmu ugrupowanie stało się trzonem całego systemu bloków militarystycznych montowanych w różnych rejonach świata pod koniec lat czterdziestych i na początku pięćdziesiątych.

Nie ulega wątpliwości, że utworzenie NATO - to zapisanie nowej karty w dziejach "zimnej wojny". Państwa imperialistyczne skupione wokół USA przeszły otwarcie do groźnej dla ludzkości formy konfrontacji z siłami socjalizmu, do wyścigu zbrojeń i prowokowania konfliktu zbrojnego.

Szczególnie niebezpieczne dla sprawy pokoju i międzynarodowego bezpieczeństwa było proklamowanie 7 września 1949 r. separatystycznego państwa zachodnioniemieckiego, a następnie włączenie go z dniem 5 maja 1955 r. do Organizacji Paktu Północnego Atlantyku.

W zaistniałej sytuacji Związek Radziecki i kraje europejskie, które weszły na drogę socjalistycznego rozwoju, zmuszone były do wspólnego podjęcia niezbędnych kroków dla zachowania pokoju na naszym kontynencie. Znalazło to wyraz w podpisaniu 14 maja 1955 r. w Warszawie wielostronnego układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej.

Rozwój potencjału obronnego państw wspólnoty socjalistycznej w ramach UW stworzył możliwość skutecznego ich wpływu na przebieg i kierunki zmian w sytuacji międzynarodowej.

Tak więc w połowie lat pięćdziesiątych utrwalił się podział Europy na dwa przeciwstawne ugrupowania polityczno-militarne o zasadniczo różnym podejściu do sprawy bezpieczeństwa międzynarodowego. Koncepcja mocarstw zachodnich polegała na tworzeniu agresywnych bloków i sojuszków wojskowych, eskalacji wyścigu zbrojeń, prowadzeniu polityki "z pozycji siły" i utrzymaniu "równowagi strachu", podczas gdy u podstaw koncepcji socjalistycznej wspólnoty legła idea pokojowego współistnienia państw o różnych ustrojach społeczno-politycznych, dążenie do likwidacji sztucznego podziału Europy, do rozbrojenia i rozwijania przyjaznych kontaktów na gruncie pokojowego współdziałania.

Jednak jak dotychczas wszelkie konstruktywne propozycje państw wspólnoty socjalistycznej zmierzające do utrwalenia bezpieczeństwa zbiorowego w Europie nie spotkały się z właściwym przyjęciem ze strony mocarstw zachodnich. Jaskrawym tego przykładem jest chociażby fakt, iż bezpośrednio po zakończeniu Konferencji w Helsinkach, której Akt Końcowy podpisało 35 państw, pojawiły się nowe niepokojące trendy w globalnej polityce i

strategii USA. Pod koniec lat siedemdziesiątych przybrały one postać tzw. doktryny Cartera, oznaczającej w polityce USA regres tendencji odprężeniowych, dalszą eskalację wyścigu zbrojeń.

Motorem agresywnej polityki państw Zachodu są potężne kompleksy militarno-przemysłowe. Uruchamiając mechanizmy nacisków na rządy swych krajów wzmagają one napięcia w różnych rejonach świata, są inicjatorami i propagatorami hysterii wojennej, służącej wyrabianiu w opinii społecznej krajów członkowskich NATO przekonania o potrzebie finansowania kompleksowych programów, których realizacja zmierza do spowodowania skoku technologicznego w uzbrojeniu, ^{x/} mającego gwarantować znaczną przewagę militarną Zachodu nad siłami obronnymi państw socjalistycznych. Dodajmy przy tym, że wymuszając na swych partnerach trzyprocentowe zwiększenie budżetów wojskowych w skali rocznej, Waszyngton przerzuca coraz bardziej brzemień militaryzacji na barki narodów Europy. Szermując argumentem o rzekomym zagrożeniu militarnym świata zachodniego przez Związek Radziecki i pozostałe państwa socjalistyczne, Stany Zjednoczone gromadzą olbrzymi potencjał wojenny, zdolny do zniszczenia egzystencji ludzkiej na kuli ziemskiej.

Organom kierowniczym NATO wciąż jednak jeszcze za mało. Efektem każdej kolejnej sesji jest nowa eskalacja zbrojeń. W 1978 roku prezydent USA Jimmy Carter ogłosił np. nową doktrynę działań globalnych. Chodziło o rozszerzenie "sfery odpowiedzialności" na różległe rejony, daleko wykraczające poza ramy ustalone w statucie tego bloku. Podobnie również pod dyktando amerykańskie obradująca w grudniu 1979 roku w Brukseli Rada NATO podjęła jeszcze jedną mogącą mieć katastrofane następstwa decyzję, a mianowicie - o rozmieszczeniu w krajach Europy Zachodniej amerykańskich rakiet nowej generacji/"Pershing-II" i "Cruise"/

x/ Wydatki na uzbrojenie w krajach kapitalistycznych rosną w oszałamiającym wprost tempie. Jeżeli bowiem w 1949 roku łączne wydatki wszystkich krajów Paktu Północnoatlantyckiego na cele wojskowe wyniosły 18,4 mld dolarów /w tym USA-13,5 mld dolarów/, to w 1979 r. kwoty wydatkowane na te same cele osiągnęły już 211,6 mld., a zgodnie z przyjętym niedawno nowym programem, mają one w następnych latach osiągnąć astronomiczną wprost sumę 400-450 mld. dolarów rocznie.

Ten militarny krok, podjęty w celu naruszenia względnej równowagi proporcji potencjałów militarnych, prowadzi do dalszego rozkręcania spirali zbrojeń nuklearnych.

Jak więc widzimy - trzydzieści jeden lat istnienia Paktu Północnoatlantyckiego stanowi łańcuch agresywnych działań, wyrażających się stałym wzrostem potencjału militarnego wchodzących w jego skład państw. Trzon tego potencjału stanowią ofensywne siły strategiczne Stanów Zjednoczonych - podstawowe ogniwo zagrożenia państw Układu Warszawskiego uderzeniami nuklearnymi^{x/}.

Zabiegi polegające na modernizacji istniejących oraz wprowadzania nowych generacji środków walki, a nawet całych systemów uzbrojenia i technicznego wyposażenia wojsk NATO zmierzają do zwiększenia siły ich ognia i powierzchni rażenia, dokładności trafienia oraz zasięgu działania nowych rodzajów broni. Służą temu różnego rodzaju programy rozwoju i doskonalenia sił lądowych, powietrznych i morskich, ze szczególnym uwzględnieniem

x/ Obecnie składają się one z zespołów atomowych okręgów podwodnych, uzbrojonych w pociski średniego zasięgu /ok.5 tys. km/ i wyposażonych w wyrzutnie głowic zawierających wiele /6-10/ ładunków jądrowych o ogromnej sile wybuchu; międzykontynentalnych balistycznych pocisków jądrowych rozmieszczonych na terytorium USA; floty bombowców strategicznych przystosowanych do przenoszenia bomb jądrowych oraz jądrowych pocisków raketowych klasy powietrze-ziemia.

We wszystkich niemal zakątkach świata Stany Zjednoczone /poza granicami własnego kraju/ utrzymują około 500 000 żołnierzy rozmieszczonych w 2 000 baz i garnizonach wojskowych, w tym w samej Europie stacjonuje 311 000 żołnierzy, z czego 220 000 na terytorium RFN. Z dala od swych granic, w systemie baz USA utrzymują również znaczną część sił podwodno-raketowych, lotnictwa strategicznego oraz potężne powietrzne siły uderzeniowe /w tym także siły zgrupowane na lotniskowcach/.

W planach ofensywnego wzmocnienia własnych sił zbrojnych oraz sił NATO USA od 1979r. wyposażają ponadto niektóre z rakiet strategicznych w nowe głowice jądrowe o zwiększonej dwukrotnie sile detonacji /"MINUTEMAN"/. Administracja amerykańska powzięła również decyzję o modernizacji i budowie systemów raketowych "MX CRUISE", zwiększających manewrowość, celność i niezawodność użycia oraz siłę rażenia pocisków. Przewidziano także budowę w latach 1978-1986 morskiego strategicznego systemu jądrowego "TRIDENT", wyposażonego początkowo w rakiety o zasięgu 7,5 tys.km, a po modernizacji - 11 tys. km.

środków masowego rażenia^x / . Niezmiernie ważną rolę odgrywają również intensywne, długofalowe wysiłki NATO w zakresie doskonalenia systemów logistycznych oraz rozbudowy infrastruktury wojskowej w ramach operacyjnego przygotowania obszarów wyjściowych do agresji na państwa socjalistyczne, w tym głównie warunków do transatlantyckiego przerzutu zwielokrotnionych sił i środków, a także do rozległego naziemnego, powietrznego i morskiego manewru oraz operatywnego zaopatrywania w środki materiałowo-techniczne.

Zagrożenie dla światowego pokoju i bytu ludzkości stanowi nie tylko doskonalenie środków dotychczas stosowanych, lecz również, a może nawet przede wszystkim wprowadzanie broni nowych. Z uwagą obserwujemy tego rodzaju trendy i stosownie reagujemy na ilościowy i jakościowy rozwój tych sił i środków, którym nasi potencjalni przeciwnicy nadają priorytet, z których budują doktrynalny i szkoleniowy model zaskoczenia oraz powodzenia, zwłaszcza w pierwszej fazie działań wojennych. Jest to model zdecydowanie zaczepny, z wyraźną tendencją do obniżania progu szantażu atomowego.^{xx}

Mówiąc o wzroście potencjału militarnego państw NATO nie sposób pominąć Republiki Federalnej Niemiec, zajmującej szczególnie, bo drugą po Stanach Zjednoczonych, pozycję w Pakcie Północnoatlantyckim. Ze swoją silnie uzbrojoną armią, liczącą pół miliona żołnierzy, wyróżnia się ona spośród państw Europy za-

x/ W wojskach lądowych wprowadza się nowe typy czołgów /m.in. "Leopard-2 i XM-1/; broń artyleryjską i raketową oraz broń przeciwlotniczą /przeciwlotnicze, artyleryjskie zestawy "Geopard", zestawy raketowe "Roland", "Stinger" i "Patriet/ oraz nowe środki przeciwpancerne /w tym: półautomatyczne ppk "HOW", instalowane na transporterach i śmigłowcach/.

W wojskach lotniczych wprowadzane są najnowsze generacje samolotów bojowych /szturmowy "A-10", myśliwsko-bombowy "F-15", myśliwiec "F-18" i wielozadaniowy "Tornado", a w siłach morskich - nowe jednostki pływające nawodne i podwodne /w tym atomowe okręty podwodne/ oraz nowe systemy zabezpieczające.

xx/Ostatnio tendencja ta znalazła swój wyraz w projekcie uzbrojenia wojsk NATO w broń neutronową, co spowodowałoby zatarcie granicy między działaniami nuklearnymi i konwencjonalnymi. Broń ta stanowi szczególnie niebezpieczeństwo dla państw europejskich, zwiększając groźbę wybuchu wojny na naszym kontynencie.

chodniej pod względem wielkości i jakości potencjału ekonomicznego, technicznego, ludnościowego oraz naukowo-badawczego. Będąc świadomą swej siły RFN pretenduje do pozycji mocarstwowej, lansując tezę o tymczasowości narodowych i terytorialnych konsekwencji upadku III Rzeszy. Atmosferę sprzyjającą wysuwaniu roszczeń rewindykacyjnych i szowinistycznych tworzą występujące w RFN silne tendencje antykomunistyczne i neofaszystowskie, znajdujące poparcie w kołach rządzących i partiach politycznych.

W tym kontekście szczególnie niebezpieczne jest odżywianie idei zjednoczonych wielkich Niemiec, będącej siłą motoryczną planów strategicznych RFN. Niemcy militarystyczne, roszcujące pretensje terytorialne wobec swoich sąsiadów, zawsze stanowiły groźbę dla pokoju światowego. Jest więc możliwe, że zarzewiem nowej wojny mogą stać się wielkoniemieckie plany i roszczenia rewizji granic.

Jak zatem łatwo się zorientować - wysiłki państw imperialistycznych skierowane są na zahamowanie procesu odprężenia politycznego, wzmaganie wyścigu zbrojeń, reprodukcję wojowniczych tendencji, co oznacza, że również w przyszłości oczekiwac należy dalszego istotnego wzrostu efektywności uzbrojenia armii NATO. Zapowiada to rozległa i głęboka militaryzacja potencjału naukowo-technicznego, o czym świadczy szeroki zakres prowadzonych przez przeciwnika badań nad wojskowymi zastosowaniami takich zwłaszcza perspektywicznie rozwijających się dziedzin nauk, jak kierowana reakcja termojądrowa, elektronika kwantowa, fizyka cząstek elementarnych, nauka o kosmosie, atmosferze itp.

Możliwość i duże prawdopodobieństwo wykorzystania w tak szerokim zakresie osiągnięć wiedzy ludzkiej dla celów wojny oraz postępująca militaryzacja potencjału naukowego i technicznego powoduje dalszy niebezpieczny wzrost zagrożenia.

Analiza i ocena sił NATO oraz agresywnego charakteru i zaczepnych założeń jego polityki prowadzi do wniosku, iż w korzystnej dla siebie sytuacji międzynarodowej główne państwa tego paktu mogłyby zaryzykować konflikt zbrojny z państwami-stronami Układu Warszawskiego.

Mając to na uwadze państwa socjalistycznej wspólnoty muszą tak przygotowywać i rozbudowywać swoje systemy obronne, aby były one w stanie sprostac odparciu każdej agresji. Należy przy tym

podkreślić, że ich wielką historyczną zdobyczą jest fakt, iż obrony swoich krajów i rozwoju sił zbrojnych nie muszą planować i podejmować w izolacji. Uczestnictwo w socjalistycznej koalicji obronnej, a zwłaszcza bezpośrednie robocze powiązania ze Związkiem Radzieckim stwarzają możliwość zespolenia i koordynacji oraz odpowiedniego do potrzeb i zadań podziału wysiłków.

3. ZADANIA REALIZOWANE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA

3.1. ZADANIA POLITYCZNO-OBRONNE

Wojna, będąc kontynuacją polityki środkami przemocy, jest ściśle od niej uzależniona. Polityka - zgodnie z podstawowym prawem wojny - wywiera bowiem zasadniczy wpływ na charakter, przygotowanie oraz prowadzenie, a tym samym i na wynik każdej wojny.

Głównym celem polityki naszego ludowego państwa od momentu uzyskania niepodległości jest przeciwdziałanie wybuchowi wojny oraz racjonalne ukierunkowanie działalności obronnej, obejmującej przygotowanie państwa do wojny, a w wypadku jej rozpoczęcia - sprawne tej wojny prowadzenie. Potwierdzeniem tego są ustalenia kolejnych zjazdów naszej partii, w których stwierdza się, że zasadniczym celem działalności obronnej państwa jest "moralny, polityczny nakaz najwyższej troski o zapewnienie Polsce pokojowego bytu, bezpieczeństwa i nienaruszalności granic".

Z przedstawionego podstawowego celu działalności obronnej wynika potrzeba realizacji głównych zadań w zakresie polityki obronnej państwa, za które m.in. uznaje się:

- precyzowanie zasadniczych kierunków polityki obronnej państwa;

- określenie koncepcji doktryny obronnej państwa;

- patriotyczno-obronne wychowanie społeczeństwa.

Działalność polityczną w zakresie obronności realizują pod przewodnictwem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wszystkie organy polityczne państwa, wszystkie organy władzy i administracji państwowej oraz gospodarki narodowej. Partia ustala strategiczne założenia socjalistycznego rozwoju kraju, inspiruje działania sprawujących władzę organów przedstawicielskich, nadaje generalny kierunek pracy administracji państwowej i gospodarczej. Funkcje te partia spełnia poprzez wytuczanie programów rozwoju społeczno-gospodarczego i pozyskiwanie dla nich poparcia narodu, pobudzanie inicjatyw społecznych, polityczną kontrolę organów państwowych, dobór i wychowanie kadr. Partia będąc siłą przewodnią społeczeństwa w procesie budowy socjalizmu wyraża

podstawowe interesy narodu polskiego. Spełnia ona swą rolę współdziałając ze stronnictwami sojuszniczymi - Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym, które jako samodzielne partie uczestniczą w umacnianiu socjalizmu i demokracji. Istotą tej partnerskiej współpracy jest wspólnota celów. Działalność polityczna w zakresie obronności jest również zadaniem Frontu Jedności Narodu, wszystkich organizacji społecznych, szkolnictwa, instytucji oświatowych i wychowawczych, środków masowego przekazu, informacji i propagandy oraz zakładów pracy.

3.1.1. Precyzowanie zasadniczych kierunków polityki obronnej PRL.

Jak już o tym była mowa, jednym z głównych zadań polityki jest precyzowanie - stosownie do realnych możliwości państwa oraz wymogów sytuacji polityczno-militarnej - właściwych kierunków polityki obronnej.

Kształtowanie i urzeczywistnianie programu budowy socjalizmu dokonuje się w skomplikowanej sytuacji międzynarodowej, w której trwa nadal walka między siłami wyzwolenia narodowego i społecznego, socjalizmu i pokoju, a siłami imperializmu, ucisku i hegemonizmu. Umacnianie moralno-politycznych wartości narodu, stabilności wewnętrznej i potencjału ekonomicznego naszego państwa oraz jego sojuszy w ramach Układu Warszawskiego stanowi fundament naszej obronności. Realizując program koniecznych w Polsce reform gospodarczych i społecznych umacniamy ustrój socjalistyczny, a tym samym czynimy nasz kraj silniejszym ogniwem wspólnoty socjalistycznej.

Do podstawowych kierunków polityki obronnej zalicza się działalność na rzecz utrzymania pokoju. W jej zakres wchodzi przede wszystkim demaskowanie agresywnych tendencji w polityce naszych potencjalnych przeciwników oraz zapobieganie niebezpiecznym napięciom i konfliktom w sytuacji międzynarodowej.

W ostatnim okresie sytuację międzynarodową cechuje wzrost napięcia w stosunkach Wschód-Zachód. Polska i inne państwa wspólnoty socjalistycznej wzmagają w tych warunkach obronę odprężenia i przeciwstawiają imperialistycznym tendencjom konstruktywną i konsekwentną linię zmierzającą do utrwalenia pokoju światowego, ograniczenia zbrojeń oraz rozbrojenia, kontynuacji procesu odprężenia i pokojowej współpracy, rozwiązywania kwestii spornych drogą rokowań.

W celu zahamowania nawrotów "zimnej wojny" i intensyfikacji wyścigu zbrojeń kraj nasz podejmuje liczne inicjatywy zmierzające do zapewnienia ciągłości i nieodwracalności procesów odprężeniowych oraz ograniczenia zbrojeń i redukcji sił zbrojnych.

Warto przypomnieć, że już w 1947 roku Polska zgłosiła do Organizacji Narodów Zjednoczonych postulat likwidacji broni atomowej. W 1957 roku na tym samym forum wystąpiła z rezolucją w sprawie zapobieżenia groźbie wybuchu wojny światowej, a w rok później wysunęła plan stworzenia w Europie środkowej strefy bezatomowej, znany powszechnie pod nazwą "Planu Rapackiego".

Jeszcze w 1964 roku na sesji ONZ kraj nasz wystąpił z projektem zwołania konferencji bezpieczeństwa i współpracy europejskiej, a następnie aktywnie uczestniczył w przygotowaniu gruntu i owocnym przeprowadzeniu tej konferencji w Helsinkach w 1975 roku.

Postępowi w dziedzinie powszechnego rozbrojenia służy także przedłożona w listopadzie 1976 roku przez państwa socjalistyczne, a w tym Polskę, koncepcja przewyciężenia podziału świata na przeciwstawne bloki, wyrażająca się w gotowości do rozwiązania organizacji wojskowej Układu Warszawskiego, o ile rozwiązana zostanie organizacja militarna NATO.

Kolejną inicjatywą zmierzającą do zahamowania wyścigu zbrojeń była propozycja zwołania w 1981 roku w Warszawie konferencji w sprawie odprężenia militarnego i rozbrojenia w Europie.

Wyrazem zaangażowania Polski w sprawy bezpieczeństwa światowego jest jej aktywne poparcie dla międzynarodowego ruchu walki o pokój. Nie przypadkiem na polskiej ziemi, we Wrocławiu, odbywał się w sierpniu 1948 roku Światowy Kongres Intelektualistów w obronie pokoju, a w stolicy naszej, Warszawie obradował w listopadzie 1950 roku II Światowy Kongres Obrońców Pokoju, na którym powołano Światową Radę Pokoju. W maju 1977 roku gościliśmy również Światowe Zgromadzenie Budowniczych Pokoju. Za sukces Polski poczytać należy między innymi przyjętą w 1979 roku przez ONZ rezolucję o wychowaniu społeczeństw w duchu pokoju.

Światowy ruch pokoju stanowi realną siłę, oddziałującą na kształtowanie się współczesnej sytuacji międzynarodowej, a udział w nim wielu wybitnych Polaków świadczy o pokojowej poli-

tyce naszego kraju, o polityce przeciwdziałającej wojnie.

Następnym niezmiernie ważnym kierunkiem polityki naszego państwa jest prowadzenie działalności mającej na celu pozyskanie sojuszników i zapewnienie neutralnej postawy państw niezangażowanych na wypadek wybuchu wojny.

Pierwszym aktem zmierzającym do pozyskiwania wiarygodnych sprzymierzeńców było zawarcie pomiędzy Polską a ZSRR w dniu 21 kwietnia 1945 r. dwustronnego Układu o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Powojennej. Akt ten był logiczną konsekwencją trzyletnich /1943-1945/ wysiłków polskiej lewicy, zmierzających do radykalnej zmiany stosunków ze Związkiem Radzieckim, a popartych wspólną walką polskich i radzieckich żołnierzy na polach bitew drugiej wojny światowej. Podobne układy zawarły pozostałe państwa, które wkroczyły na drogę socjalistycznego rozwoju.

Powołanie do życia paktu NATO oraz gwałtowna rozbudowa jego struktury organizacyjnej, a także utworzenie państwa zachodniemieckiego, jego militaryzacja i przyjęcie w skład paktu zmusiły państwa socjalistyczne do jeszcze mocniejszego zwania swoich szeregów w celu samoobrony i podpisania 14 maja 1955 roku Układu o Przyjaźni, Współpracy, Pomocy Wzajemnej - potocznie zwanego Układem Warszawskim.

W ramach koalicji nowego typu, jaką stanowi Układ Warszawski, proces międzysojuszniczego współdziałania rozwijany jest na zasadach równoprawności wszystkich państw sprzymierzonych oraz kolektywności rozwiązywania wszelkich dotyczących obronności problemów politycznych, gospodarczych i wojskowych.

Rolę stymulatora i głównego koordynatora politycznej, gospodarczej i wojskowej działalności państw-stron Układu spełnia Doradczy Komitet Polityczny. Dotyczy to zarówno spraw wewnętrznych wspólnoty socjalistycznej, jak i jej stosunków zewnętrznych. Do najważniejszych organów pomocniczych komitetu należą: stała komisja do opracowywania zaleceń dotyczących polityki zagranicznej wspólnoty socjalistycznej, Zjednoczony Sekretariat oraz Komitet Techniczny.

W zakresie polityki zagranicznej przedmiotem zainteresowania Doradczego Komitetu Politycznego jest sytuacja międzynarodowa, ze szczególnym uwzględnieniem kontynentu europejskiego.

W dziedzinie europejskich i globalnych stosunków międzynarodowych Doradczy Komitet Polityczny korzysta z rezultatów systematycznie odbywanych spotkań roboczych ministrów spraw zagranicznych państw-stron Układu Warszawskiego. Ministrowie ci omawiają m.in. sprawy, które były lub będą przedmiotem obrad i decyzji komitetu.

Każde posiedzenie Doradczego Komitetu Politycznego jest doniosłym wydarzeniem międzynarodowym. Jego konstruktywne propozycje, deklaracje, oświadczenia i apele, a także ostrzeżenia wysuwane pod adresem mocarstw zachodnich mają ogromny wpływ na kształtowanie się stosunków międzynarodowych, umacniają pokój i bezpieczeństwo państw nie tylko na kontynencie europejskim.

Doradczy Komitet Polityczny w dziedzinie militarnej steruje działalnością najwyższych instancji wojskowych. Mianuje Naczelnego dowódcę Zjednoczonych Sił Zbrojnych, rozpatruje i akceptuje wszelkie przedsięwzięcia związane z doskonaleniem struktury i mechanizmów działania systemu dowodzenia Zjednoczonymi Siłami Zbrojnymi^{x/}, czyli jest organem inspirującym, kierującym i kontrolującym pracę Naczelnego Dowództwa i Sztabu. Doradczy Komitet Polityczny jest ponadto uprawniony do powoływania nowych organów wojskowych. I tak - 17 marca 1969 r. na sesji w Budapeszcie powołany został Komitet Ministrów Obrony państw-stron Układu Warszawskiego oraz Rada Wojskowa Naczelnego Dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych.

Komitet Ministrów Obrony jest stałym organem Układu. Do zadań jego należy przeprowadzanie konsultacji oraz podejmowanie decyzji w kwestiach natury wojskowej.

Szczególnie doniosłe znaczenie ma działalność Zjednoczonego Dowództwa i Sztabu, których zadania polegają na wcielaniu w życie kolejnych postanowień Doradczego Komitetu Politycznego w zakresie umacniania sojuszu bratnich armii, podwyższania ich zdolności bojowej oraz stałej gotowości do obrony zdobyczy socjalizmu.

x/ Np. 27-28 stycznia 1956 r. w Pradze Doradczy Komitet Polityczny rozpatrzył szereg problemów organizacyjnych związanych z działalnością Zjednoczonych Sił Zbrojnych, zatwierdzając m.in. Statut Zjednoczonego Dowództwa.

Z kolei Komitet Techniczny realizuje przede wszystkim zadania związane z rozwojem i doskonaleniem uzbrojenia i sprzętu bojowego armii sojusznicych, a także koordynacją wysiłków naukowo-badawczych i doświadczalnie-konstrukcyjnych.^{x/}

Utworzenie odpowiednich organów koalicji państw socjalistycznych przyczyniło się do wydatnego zwiększenia ich organizacyjnej zwartości oraz skuteczności wszechstronnego współdziałania, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy w płaszczyznach politycznej i wojskowej.

Niezmiernie istotne znaczenie dla umacniania obronności każdego z państw-członków Układu Warszawskiego, a więc i dla Polski, ma możliwość korzystania z osiągnięć nauki i techniki innych państw wspólnoty; wymiana doświadczeń z zakresu struktur organizacyjnych, szkolenia i wyposażenia sił zbrojnych oraz ścisłe współdziałanie w ramach koalicyjnych przedsięwzięć Zjednoczonych Sił Zbrojnych, przejawiające się m.in. w organizowaniu ćwiczeń wojskowych /np. "Burza-1961", "Odra-Nysa-1969", "Braterstwo Broni-1970", "Tarcza-1970 i 1976", "Sojusz-1981" i wiele innych/.

W ramach tak ukierunkowanej współpracy każde z państw-sygnatariuszy wnosi swój wkład we wspólny dorobek. Może się nim poszczycić również i nasz kraj, jako że wiele polskich rozwiązań zostało zaadaptowanych dla potrzeb Układu. Należą do nich przede wszystkim rozwiązania z zakresu organizacji wojsk; form i metod szkolenia bojowego; wychowania ideowo-politycznego; uzbrojenia i wyposażenia sił zbrojnych.

Oprócz zawierania korzystnych i pewnych sojuszków polityczno-obronnych ważnym elementem polityki naszego państwa jest udzielanie poparcia wszelkim ruchom postępowym, a przede wszystkim krajom, które przyjęły orientację na socjalistyczny rozwój.

Wiele uwagi poświęca się również umacnianiu ideowej jedności i współdziałania wszystkich ogniw zrodzonego z idei marksizmu-leninizmu międzynarodowego ruchu komunistycznego i robotniczego oraz rozwijaniu kontaktów z wszystkimi siłami demokra -

x/ Szerzej o strukturze organizacyjnej i działalności Układu Warszawskiego - patrz J.Kamiński: Koalicje wojskowe /zarys dziejów /, Warszawa 1980.

tycznymi w imię walki o pokój, bezpieczeństwo, i postęp społeczny.

Niezależnie od tego duże znaczenie przypisuje się także rozwojowi stosunków dialogu i współpracy z państwami o odmiennych ustrojach, zgodnie z zasadami pokojowego współistnienia.

Przedstawiona orientacja zewnętrznej polityki obronnej stanowi konsekwencję obranej przed trzydziestu sześciu laty drogi rozwoju naszej socjalistycznej państwowości, korespondując ściśle z linią polityki wewnętrznej, która ukierunkowana jest na umacnianie odpowiednio do potrzeb obronności państwa. W bieżącej fazie realizacji tego zadania niezwykle ważne przedsięwzięcia rysują się w płaszczyźnie nadbudowy, a szczególnie w sferze świadomości społecznej. Rozstrzygają się w niej bowiem problemy gotowości człowieka do podejmowania i realizowania zadań z zakresu umacniania obronności kraju, warunkującej bezpieczeństwo i pokojową pracę narodu.

Trzeba - jak wynika z ocen kierownictwa partyjnego i państwowego - upowszechnić socjalistyczny system wartości i zasady moralne, a przede wszystkim ideowość, dyscyplinę społeczną i zawodową, poczucie odpowiedzialności za socjalistyczne państwo, za jego bezpieczeństwo. Gotowość do obrony socjalistycznej ojczyzny jest bowiem wyznacznikiem dojrzałości ideowo-politycznej społeczeństwa, miarą mocy, potencjału moralno-politycznego państwa i narodu.

Nie mniejsze znaczenie dla obronności ma ukierunkowywanie przez politykę rozwoju gospodarki obronnej, odpowiednio do stanu zagrożenia naszego kraju oraz przyjętych w ramach Układu Warszawskiego zobowiązań sojuszniczych.

Z tego względu polityka powinna ukierunkowywać z jednej strony - produkcję materialną na rzecz obronności, proces tworzenia rezerw obronnych, rozbudowę infrastruktury obronnej oraz podnoszenie gotowości obronnej całej gospodarki narodowej, a z drugiej - współdziałanie gospodarczo-obronne w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

Głównym gwarantem naszej zdolności obronnej jest ludowe Wojsko Polskie. Jego podstawowym obowiązkiem jest utrzymanie wysokiej zdolności bojowej i poziomu ideowo-moralnego. Dla pomyślnej realizacji tego zadania wymaga się, aby było ono dobrze zor-

ganizowane, uzbrojone i wyszkolone oraz umiejętnie dowodzone.

Polityka, ukierunkowując działalność militarną, powinna zapewnić, aby nasze siły zbrojne, umacniając więzy z bratnią Armią Radziecką i innymi zaprzyjaźnionymi armiami, stanowiły niezawodne ogniwo koalicyjnego systemu obronnego, wypełniały rzetelnie swoje obronne powinności i stwarzały tym samym solidną podstawę do realizacji zasadniczego zadania - militarnej obrony socjalistycznej ojczyzny.

Konkludując trzeba nadmienić, że polityka ukierunkowuje rozwój wszystkich elementów potencjału obronnego /moralno-politycznego, gospodarczego i wojskowego/ odpowiednio do potrzeb i możliwości państwa.

Preyzując podstawowe kierunki polityki obronnej stwierdzając m.in. wypada, że za sprawą socjalizmu - dzięki stworzonemu przezeń układowi sił, dzięki naszym sojuszom - już czwarte dziesięciolecie doświadczamy dobrodziejstw pokoju. Umiemy to doceniać, ale musimy też umieć zabezpieczyć i utrwalić. Musimy nadal robić wszystko, aby zapewnić pokojowy byt, bezpieczeństwo i nie naruszalność granic.

3.1.2. Określanie koncepcji doktryny obronnej państwa

Dla realizacji przedstawionych kierunków polityki obronnej niezbędne jest rozwiązanie szeregu "fundamentalnych problemów wojny"^{X/}, do których zalicza się przede wszystkim: określenie charakteru ewentualnej wojny, ustalenie zasadniczych kierunków przygotowania państwa do wojny oraz, gdy wojna ta wybuchnie - jej prowadzenie, czyli inaczej mówiąc - określenie koncepcji doktryny obronnej państwa.

Państwo nasze - jak już o tym była mowa - w ciągu całego okresu powojennego prowadzi aktywną politykę pokojową. Pamiętamy bowiem ciągle o owych 6 milionach rodaków, którzy zginęli w latach drugiej wojny światowej. Nie mając żadnych roszczeń terytorialnych ani problemów narodowościowych nie jesteśmy w żaden sposób zainteresowani w zmianie istniejącego status quo. Rozwój kraju możemy osiągać jedynie w wyniku pokojowej, twórczej

X/ W.Sokołowski /red./: Strategia wojenna. Warszawa 1964, s.5.

pracy całego społeczeństwa. W tej sytuacji kraj nasz może jedynie być zmuszony do wzięcia udziału w wojnie, wówczas, gdy jakieś państwo lub koalicja państw targnie się na osiągnięte przez nas zdobycze. Oznacza to, że możemy prowadzić jedynie wojnę sprawiedliwą, postępową, nieagresywną - obronną.

Jak już o tym była mowa - obecny układ sił politycznych na arenie międzynarodowej oraz rozwój potencjałów wojennych poszczególnych państw przeciwstawnych koalicji wskazują na to, że ewentualna wojna toczyć się będzie nie tylko w strefie działań bojowych wojsk, lecz obejmie całe terytoria krajów w niej uczestniczących, a jej skutki będą odczuwalne w skali globalnej. Ze względu na polaryzację sił w świecie oraz dysponowanie przez przeciwstawne strony wielkimi zasobami broni rakietowo-jądrowej można wnioskować, iż w orbitę ewentualnej wojny wciąż wciąganych zostanie wiele krajów, wraz z ich ludnością i ekonomiką, a działania wojenne rozprzestrzenią się na większość lub nawet na wszystkie kontynenty. Będzie to więc wojna światowa.

Należy również przyjąć, że ewentualna wojna w Europie stanie się konfrontacją dwóch przeciwstawnych systemów społeczno-politycznych ze wszystkimi wypływającymi z tego faktu konsekwencjami. Oznaczałoby to więc wojnę koalicyjną o zdecydowanych celach polityczno-strategicznych, angażującą po jednej stronie państwa Układu Warszawskiego, a po drugiej - Paktu Północnoatlantyckiego. Byłaby to zapewne wojna jądrowa, prowadzona wszystkimi posiadanymi siłami i środkami.

Nie należy jednak również wykluczyć, że w określonych okolicznościach państwa NATO mogą wywołać wojnę o ograniczonych celach politycznych, takich np. jak błyskawiczne wchłonięcie jednego lub kilku państw socjalistycznych. W tym przypadku mogłaby to być wojna prowadzona wyłącznie z użyciem współczesnych środków konwencjonalnych o dużym zasięgu, precyzji i zdolności niszczenia. Pod względem uruchomienia mechanizmów napaści oraz gwałtowności i natężenia starć wojna taka również nie miałaby precedensu. Jej najistotniejszą właściwością byłaby nieustanna groźba przekształcenia się w wojnę jądrową.

Wobec możliwości kompleksowego użycia nowoczesnych środków walki należy liczyć się w ewentualnej wojnie ze znaczną dezorganizacją ekonomiki i administracji oraz spustoszeniem śro -

dowiska naturalnego. W konsekwencji wyłoni się złożony problem niesienia pomocy poszkodowanym i wszelkiego rodzaju ratownictwa, przewyciężenia przejawów żywiołowości i paniki oraz odtwarzania i kontynuowania produkcji w realnie możliwym zakresie.

Powszechny charakter zagrożenia powoduje, że problematyka przygotowań do wojny występuje obecnie we wszystkich płaszczyznach życia państwa i narodu, a przedsięwzięcia obronne mają charakter kompleksowy, angażując całą strukturę organizacyjną naszego państwa oraz całe obronnie zorganizowane społeczeństwo.

Doświadczenia drugiej wojny światowej oraz całego szeregu powojennych konfliktów zbrojnych /wojen/ wykazały niezbicie, że o przebiegu i wyniku współczesnej wojny - mimo w dalszym ciągu decydującej roli walki zbrojnej - w coraz większym stopniu przesądzą inne formy walki, jak ideologiczna, dyplomatyczna, psychologiczna, ekonomiczna itp. oraz możliwości obronne zorganizowanego społeczeństwa.

Przedmiotowym odpowiednikiem naszej socjalistycznej obronności jest system obronny, który ze względu na coraz bardziej złożony jej /obronności/ charakter przybiera postać organizmu wielofunkcyjnego, kompleksowego i jest rozwijany zgodnie z założeniami doktryny obronnej.

Fundamentalnym czynnikiem kształtującym charakter i treść naszej doktryny jest - o czym była mowa - przynależność do Układu Warszawskiego i przyjęcie za jej podstawę ustaleń wypracowanych wspólnie w ramach koalicyjnej doktryny obronnej, w myśl której nasze przygotowania obronne wiążemy w nierozzerwalną całość z przygotowaniem Związku Radzieckiego i pozostałych państw - członków Układu.

Kolejnymi czynnikami są ideologia marksistowsko-leninowska i socjalistyczny ustrój społeczny, zapewniające zgodność celów politycznych ewentualnej wojny z moralnymi, materialnymi /ekonomicznymi/ i wojskowymi możliwościami kraju, a także nasze położenie polityczno-geograficzne.

Polityczną stronę doktryny wojennej znajdujemy w uchwałach kolejnych zjazdów Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że każdy ze zjazdów partii zwraca szczególną uwagę na bezpieczeństwo i pokojowe warunki życia naszego narodu. Ziemię polską - stwierdzają uchwały wielu

zjazdów, wielokrotnie pustoszyły wojny. Liczne pokolenia musiały przelewać krew w walce o niepodległość ojczyzny i podejmować trud dźwigania jej z ruin i zgliszcz. Za sprawą socjalizmu, dzięki stworzonemu przezeń układowi sił, dzięki naszym sojuszom i dalekowzrocznej polityce partii i państwa żyjemy w pokoju. Umiemy to ocenić. Będziemy nadal robić wszystko, aby zapewnić Polsce pokojowy byt, bezpieczeństwo i nienaruszalność granic. Jest to święta narodowa powinność.

Odwierciedlenie tego stanowiska znajdujemy w podstawowym akcie ustawowym naszego kraju - Konstytucji PRL. Stwierdza się w nim m.in., że "Polska Rzeczpospolita Ludowa w swej polityce kieruje się interesami Narodu Polskiego, jego suwerenności, niepodległości i bezpieczeństwa, wola pokoju i współpracy między narodami", że "Obrona Ojczyzny jest najświętszym obowiązkiem każdego Polaka", oraz, że "siły zbrojne Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stoją na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego, jego bezpieczeństwa i pokoju"^{x/}.

Odnosić także należy, że w politycznej stronie doktryny wojennej precyzuje się formy i sposoby prowadzenia walki / oddziaływania/ dyplomatycznej, ideologicznej i psychologicznej.

Polityka jest równocześnie stymulatorem gospodarczej strony doktryny wojennej. Poprzez umacnianie socjalistycznych stosunków produkcji, zespalandie osiągnięć rewolucji naukowo-technicznej ze społecznymi walorami socjalizmu, osiąganie odpowiedniej jakości pracy i efektywności gospodarowania przewiduje się bowiem stworzyć nie tylko warunki do zaspokajania materialnych i duchowych potrzeb narodu, ale - co dla doktryny wojennej ma znaczenie zasadnicze - do zaspokajania potrzeb ewentualnej przyszłej wojny. W gospodarczej stronie doktryny wojennej ujęte są również formy i sposoby prowadzenia walki gospodarczej.

Polityka steruje również militarną stroną doktryny wojennej. Należy stwierdzić, że wartość sił zbrojnych, jako głównego elementu militarnego, zależy od wielu czynników, a przede wszystkim od: ilościowego i jakościowego stanu techniki, wypracowanych form i sposobów jej wykorzystania, stanu i umiejętności

x/ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Warszawa 1976, s. 10, 11 i 54.

ludzi, którzy zdolni są do posługiwania się będącą w ich dyspozycji techniką, a także od możliwości i sprawności dowodzenia siłami zbrojnymi.

Polityka, formułując podstawowe ustalenia militarnej strony doktryny wojennej, akceptuje wypracowane w jej ramach formy i sposoby prowadzenia walki zbrojnej zarówno przez wojska operacyjne, wydzielone w skład sił Układu, jak i wojska działające na obszarze kraju.

Koalicyjny charakter współczesnej wojny powoduje, że we wspólnych operacjach strategicznych mogą brać udział siły zbrojne wszystkich państw Układu Warszawskiego. Oznacza to konieczność koordynowania ich wysiłku w sposób zapewniający stworzenie racjonalnych warunków dla osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Przewiduje się, że współczesne działania zbrojne przybiorą charakter "wszechogarniający", zarówno jeśli chodzi o uczestniczące w nich rodzaje sił zbrojnych, wojsk i służb, jak i o środowisko, w jakim będą prowadzone.

Siły i środki systemu obronnego państwa okresu pokojowego utrzymywane są w odpowiedniej gotowości bojowej, co oznacza, że są one zdolne w każdej chwili, w najbardziej skomplikowanej sytuacji odeprzeć i załamać agresję, skądkolwiek by ona nadeszła i jakichkolwiek użyto by w tym celu środków, łącznie nawet z bronią jądrową. Gotowość ta oraz zasady, formy i sposoby zarówno prowadzenia działań wojennych, jak i kierowania nimi, wypracowane w ramach doktryny państw wspólnoty socjalistycznej, gwarantują realizację zakładanych celów politycznych.

W części doktryny dotyczącej form i sposobów prowadzenia ewentualnej wojny wypracowuje się ustalenia umożliwiające racjonalne wykorzystanie posiadanych sił i środków do osiągnięcia zwycięstwa nad przeciwnikiem. Chodzi więc o sprecyzowanie przede wszystkim tych poglądów na formy i sposoby prowadzenia przyszłej wojny, które umożliwiają osiągnięcie jej celu politycznego^{x/}.

Kierownictwo polityczne państwa przy formułowaniu poglądów doktrynalnych bierze pod uwagę fakt, że jednym z istotnych

x/ Szerzej problematykę doktryny wojennej przedstawiają B.Chocha i J.Kaczmarek w książce pt.: "Wojna i doktryna wojenna".
Wyd. MON, Warszawa 1980 r.

czynników utrzymania pokoju jest równowaga potencjałów wojennych przeciwnych stron. Wymóg ten w pełni respektowany jest w podstawowej koncepcji doktryny obronnej państw socjalistycznych.

3.1.3. Polityczno-obronne wychowanie społeczeństwa

Jednym z fundamentalnych czynników decydujących o wartości potencjału obronnego państwa, a zatem i o sprawności jego systemu obronnego jest siła ideowo-moralna narodu, rozumiana - w pewnym uproszczeniu - jako stan moralno-polityczny. Ów czynnik kształtuje się głównie w wyniku szeroko pojętego oddziaływania wychowawczego na społeczeństwo w oparciu o doświadczenia przeszłości i wizję przyszłości, o głębokie poczucie odpowiedzialności za dzień dzisiejszy i przyszłość Polski Ludowej. Celem tego oddziaływania jest ukształtowanie trwałej gotowości wszystkich Polaków do ponoszenia określonych ciężarów i powinności na rzecz obronności kraju, a gdy zajdzie tego potrzeba - do obrony jego suwerenności.

Działalność na rzecz polityczno-obronnego wychowania społeczeństwa odgrywa doniosłą rolę w procesie doskonalenia systemu obronnego PRL. Efekty wychowania polityczno-obronnego wpływają bowiem na potęgowanie zwartości moralno-politycznej społeczeństwa, a pośrednio na kształtowanie wszystkich elementów systemu obronnego państwa.

Wychowanie polityczno-obronne społeczeństwa realizowane jest w ramach ogólnego systemu wychowawczego państwa, a jego główne zadania wynikają z przyjętych zasad ideowych oraz założeń polityki i doktryny obronnej.

Jako jedne z głównych zadań polityczno-obronnych można w naszym systemie obronnym wymienić:

- pogłębianie świadomości politycznej społeczeństwa;
- utrwalanie postaw patriotycznych;
- kształtowanie poczucia więzi internacjonalistycznych z innymi narodami.

Zadania polityczno-obronnego wychowania społeczeństwa realizują w stosownym dla swej działalności zakresie wszystkie ogniwa wychowawcze, a więc: partie polityczne, wśród których ro-

lę wiodącą odgrywa Polska Zjednoczona Partia Robotnicza^{x/}, rodzina, szkoła /podstawowa i wszystkie szkoły ponadpodstawowe/, zakłady pracy, związki i stowarzyszenia społeczne, organizacje sportowe i zawodowe /zwłaszcza młodzieżowe/, instytucje i ośrodki kultury, środki masowego przekazu, a również wojsko.

Pogłębianie świadomości politycznej społeczeństwa polega przede wszystkim na upowszechnianiu obiektywnej oceny realiów sytuacji międzynarodowej, zwłaszcza w dziedzinie polityczno - militarnej /np. zainicjowany i ustawicznie podsypany przez państwa zachodnie wyścig zbrojeń na coraz wyższym pułapie technologicznym; narastanie militarystycznych tendencji w polityce państw NATO itd./, które stwarzają autentyczne zagrożenie dla pokoju światowego, dla państw Europy, a w tym także i dla Polski. W ich to kontekście należy ujmować i przedstawić politykę państw naszej wspólnoty, podkreślając niezbędność stałego zacieśniania więzi sojuszniczych w ramach Układu Warszawskiego oraz integrowania poczynań mających na celu rozbudowę naszych systemów obronnych.

Jednocześnie w zakres tego zadania wchodzi też działalność zmierzająca do przeciwstawienia się różnym formom dywersji ideologicznej i politycznej, prowadzonej przez naszych potencjalnych przeciwników, której celem jest załamanie w społeczeństwie przekonania o słuszności obranej przez państwo linii polityki/tak wewnętrznej, jak i zagranicznej/, a nierzadko nawet zastraszenie przy pomocy różnych środków: psychicznego nacisku /np. wyolbrzymianie możliwości militarnych potencjalnego przeciwnika; maskowanie jego rzeczywistych intencji i zamiarów/.

Utrwalanie postaw patriotycznych odbywa się przede wszystkim poprzez wychowanie społeczeństwa na tradycjach, które kształtują świadomość patriotyczną narodu. Tradycje te płyną z naszej historii obfitującej w przykłady zmagania o niepodległość. Szczególnie pouczająca w tym względzie jest faktologia okresu poróżbiorowego, którego cezury wyznaczają kolejne powstania i zrywy

x/ Zadania i kierunkowe treści wychowania w państwie zawarte są w uchwałach, zaleceniach, wytycznych PZPR, formułowanych na zjazdach, plenarnych posiedzeniach KC i w innych dokumentach.

wolnościowe: Insurekcja Kościuszkowska, Powstanie Listopadowe, Wiosna Ludów, Powstanie Styczniowe, czyn zbrojny Polaków dla odzyskania niepodległości w okresie pierwszej wojny światowej itd.

W najbliższe nam przykłady postaw patriotycznych obfituje historia drugiej wojny światowej. W okresie tym cały nasz naród przeciwstawiał się nieugięcie hitlerowskiemu terrorowi w okupowanym kraju, a żołnierz polski walczył bohatersko od pierwszego do ostatniego dnia wojny na wszystkich jej frontach.

Historyczne tradycje walk narodowyzwoleńczych odbijają się jak w zwierciadle w naszej kulturze narodowej. Nośnikami ich są literatura piękna /szczególnie okresu romantyzmu i wielkiego realizmu/, malarstwo /głównie przełomu XIX i XX w./, muzyka /a w niej niezwykle bogato reprezentowana polska pieśń patriotyczna i żołnierska/.

Niepoślednie miejsce w wychowaniu patriotycznym zajmuje również popularyzacja symboli materialnych, takich jak: ekspozycje zgromadzone w muzeach i izbach pamięci, pomniki walki i męczeństwa, miejsca historycznych bitw, cmentarze.

Kształtowanie poczucia więzi międzynarodowych z innymi narodami ma u nas również bardzo bogate tradycje. Oprócz dawniejszych przykładów walki "za wolność naszą i waszą", takich jak udział Polaków w rewolucji na Węgrzech, czy Wojnie Secesyjnej Stanów Zjednoczonych, są to przede wszystkim tradycje polskiego ruchu robotniczego.

Na szczególne podkreślenie w procesie wychowania międzynarodalistycznego zasługuje udział polskich rewolucjonistów w walkach o wyzwolenie społeczne innych narodów. Należy tu wymienić Komunę Paryską, rewolucję 1905 roku, walki w Hiszpanii, a przede wszystkim Rewolucję Październikową.

Specyficzną cechą walk prowadzonych przez polski ruch robotniczy była zbieżność celów społecznych z narodowyzwoleńczymi, co najwyraźniej uzewnętrzniło się w walce rewolucjonistów polskich z zaborcami. Najgłębszym wyrazem integracji tych celów była w czasach nam współczesnych walka z hitlerowskim najeźdźcą w toku drugiej wojny światowej, prowadzona w kraju pod patronatem PPR oraz przez Ludowe Wojsko Polskie wspólnie z Armią Radziecką.

Bogate tradycje internacjonalizmu proletariackiego znajdują odzwierciedlenie nie tylko w historii polskiego ruchu robotniczego, ale ponadto w literaturze /szczególnie w nurcie rewolucyjnym poezji i prozy dwudziestolecia międzywojennego oraz w twórczości powojennej/, a także odpowiednio i innych dziedzinach kultury i sztuki oraz w symbolach materialnych /szczególnie z okresu drugiej wojny światowej/.

Realizowanym w oparciu o wytyczone główne kierunki wychowaniem polityczno-obronnym objęte być musi całe społeczeństwo. Szczególny jednak nacisk położyć należy na wychowanie młodego pokolenia. Chodzi bowiem o to, aby na gruncie poczucia odpowiedzialności za losy kraju i pomyślny rozwój narodu tworzyć motyw do ponoszenia osobistych świadczeń na rzecz obronności /gotowość do pełnienia obowiązku służby wojskowej, angażowania się w wykonywanie zadań obrony cywilnej, utrwalanie więzi z siłami zbrojnymi itp./.

3.2. ZADANIA GOSPODARCZO-OBRONNE

Większa niż kiedykolwiek w historii zależność przebiegu i wyniku wojny od potencjału gospodarczego kraju wyznacza obecnie szczególną rangę działalności gospodarczo-obronnej, jako dziedzinie stwarzającej materialne podstawy do realizacji ogółu zadań w ramach systemu obronnego.

Stopień zaangażowania sił wytwórczych w wykonywanie przedsięwzięć na rzecz obronności zależy od skali przewidywanych potrzeb obronnych. W warunkach pokojowego rozwoju stopień tego zaangażowania jest zazwyczaj stosunkowo niski i wówczas mówi się o gospodarce pokojowej. Jeżeli natomiast wzrasta zagrożenie zewnętrzne, potrzeby w zakresie obronności zwiększają się, a gospodarka narodowa stopniowo przestawia się na tory wojenne, by w czasie wojny zaangażować gros swoich sił wytwórczych w działalność związaną z jej prowadzeniem.

Współcześnie działalność gospodarczo-obronna musi stwarzać warunki do zaspokajania ogółu potrzeb materiałowo-technicznych sił obronnych państwa, działających zarówno w militarnym, jak i pozamilitarnym układzie. Ponadto w państwach wspólnoty socjalistycznej muszą być w niej uwzględnione zarówno potrzeby frontu zewnętrznego /wkład PRL do realizacji planów koalicji^{x/}, jak też frontu wewnętrznego /potrzeby obronne kraju/.

Celem tak ukierunkowanej działalności gospodarczo-obronnej jest zatem pełne zaspokojenie militarnych i pozamilitarnych potrzeb obronnych, odpowiednio do stanu zagrożenia naszego kraju oraz przyjętych w ramach Układu Warszawskiego zobowiązań sojuszniczych.

Ze sformułowanego w ten sposób celu wynikają określone zadania, od realizacji których uzależniona jest ciągłość zaspokajania potrzeb sił zbrojnych i kraju w czasie wojny.

x/W koalicyjnej doktrynie wojennej państw-stron Układu Warszawskiego stwierdza się bowiem, że działalność gospodarczo-obronna jest elementem determinującym siłę militarną państwa, a jednym z zasadniczych warunków stworzenia odpowiedniej siły obronnej państw socjalistycznych jest ich potencjał ekonomiczny, rozwijany i powiększany w ramach działalności Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej /RWPG/.

Spośród szeregu zadań realizowanych w ramach działalności gospodarczo-obronnej w niniejszym podręczniku omówione zostaną tylko te, które powszechnie uznane są za najbardziej istotne, a mianowicie:

- zadania z zakresu produkcji materialnej;
- zadania z zakresu tworzenia rezerw obronnych;
- zadania z zakresu rozbudowy infrastruktury obronnej;
- zadania z zakresu podnoszenia gotowości obronnej gospodarki narodowej.

3.2.1. Zadania z zakresu produkcji materialnej

Celem działalności gospodarczo-obronnej w zakresie produkcji jest wytwarzanie środków niezbędnych do zaspokojenia potrzeb materialnych systemu obronnego państwa.

W realizacji wynikających z tego celu zadań uczestniczą przemysł i rolnictwo.

Przemysł stanowi podstawową dźwignię rozwoju całej gospodarki narodowej oraz nowoczesną bazę materialno-techniczną mocy obronnej państwa.

W przemyśle realizuje się wiele bardzo różnorodnych zadań z zakresu zaspokajania potrzeb gospodarczo-obronnych, które - bardziej precyzyjnie niż w pozostałych dziedzinach działalności gospodarczo-obronnej - można podzielić na :

- zadania produkcyjne realizowane na rzecz układu militarnego /świadczenia na rzecz sił zbrojnych/;
- zadania produkcyjne realizowane na rzecz układu pozamilitarnego /świadczenia zapewniające funkcjonowanie wszystkich pozostałych elementów systemu obronnego/.

Zadania produkcyjne realizowane na rzecz układu militarnego mają na celu zaspokojenie potrzeb sił zbrojnych. Można wśród nich wyróżnić takie, jak:

- produkcja nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego i doskonalenie już istniejącego ^{oraz} odtwarzanie sprawności uszkodzonego;
- produkcja elementów zaopatrzenia materiałowo-technicznego;

- produkcja elementów niezbędnych do rozbudowy infrastruktury obronnej /dla potrzeb układu militarnego/.

Podstawowe zadania z zakresu produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz doskonalenia już istniejącego realizuje przemysł zbrojeniowy, jako wyspecjalizowany dział przemysłu narodowego, który z uwagi na nieustannie wzrastające potrzeby i wymagania współczesnej armii w zakresie środków walki musi być stale unowocześniany.

Zadania z zakresu odtwarzania sprawności technicznej uszkodzonego w czasie działań i przegrupowań uzbrojenia oraz sprzętu wojskowego realizują wojskowe przedsiębiorstwa remontowo-produkcyjne, a także zaangażowane do wykonywania tych zadań w czasie wojny zakłady przemysłowe lub remontowe gospodarki narodowej.

Zadania produkcyjne realizowane na rzecz układu pozamilitarnego mają na celu zaspokajanie w czasie wojny potrzeb organów kierowania obroną państwa, a także potrzeb formacji obrony cywilnej i reszty społeczeństwa.

Najogólniej rzecz biorąc, zadania te obejmują:

- budownictwo ochronne /przygotowanie bezpiecznych miejsc pracy i ukryć dla organów administracji państwowej i dla tej części ludności, która jest zaangażowana w produkcję oraz wszelkiego rodzaju ukryć dla reszty ludności/;
- produkcję różnego rodzaju sprzętu ochronnego /maski, ubrania ochronne i inne/;
- produkcję elementów niezbędnych do rozbudowy infrastruktury obronnej /dla potrzeb układu pozamilitarnego/.

Okolicznością sprzyjającą realizacji zadań gospodarczo - obronnych na rzecz układu pozamilitarnego jest to, że w wielu wypadkach wykorzystuje się do tych celów powszechnie stosowane w gospodarce narodowej urządzenia i materiały.

Z powyższego wynika, że zadania z zakresu produkcji materiałowej na rzecz układu pozamilitarnego realizują przedsiębiorstwa i zakłady produkcyjne gospodarki narodowej, w tym również zakłady przemysłu zbrojeniowego.

Obok przemysłu bardzo ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb całego społeczeństwa, w tym również sił zbrojnych, spełnia rolnictwo. Ten dział gospodarki narodowej, będący bazą zaspokajania

potrzeb żywnościowych kraju, realizuje równocześnie zadania zaopatrywania przemysłu, szczególnie spożywczego, w niezbędne surowce rolnicze.

Waga i znaczenie wytwórczości rolniczej oraz jej racjonalnego wykorzystania niepomniernie wzrasta w czasie wojny, kiedy ograniczone są możliwości produkcji /z uwagi na szczególne warunki tego okresu/, importu, a nawet transportu surowców i środków żywnościowych na większe odległości. Stąd potrzeba uwzględniania w planowaniu obronnym maksymalnego wykorzystania zasobów w skali regionalnej, co wiąże się z koniecznością dostosowania lokalizacji ośrodków przetwórczych do rejonizacji upraw i hodowli oraz właściwego rozmieszczenia baz paliwowych i zakładów naprawczych.

Po wyczerpaniu magazynowych zapasów produktów żywnościowych i surowców pochodzenia rolniczego, odtwarzanie ich na bazie własnej produkcji rolnej we współczesnej wojnie będzie znacznie trudniejsze niż w wojnach minionych. Wynika to z jednej strony z charakteru przewidywanych działań wojennych, z drugiej - z właściwości współczesnego rolnictwa odznaczającego się:

- znaczną wrażliwością elementów gospodarki rolnej na zniszczenia /duże nasycenie energochłonną techniką, duże fermy hodowlane, specjalizacja/, szczególnie w warunkach użycia broni masowego rażenia;

- dużą zależnością od innych działów gospodarki narodowej /energetyka, zaopatrzenie w maszyny, ciągniki, części zamienne, nawozy i środki ochrony roślin, środki transportu itp./, których działalność może ulec poważnym zakłóceniom.

Dążąc zatem do zapewnienia ciągłości produkcji rolnej, należy już w czasie pokoju uwzględnić w pełnym zakresie wymogi obrony cywilnej w budownictwie rolniczym, o czym szerzej mowa w dalszej części niniejszego rozdziału.

Ponadto struktura upraw oraz kierunki hodowli optymalne w czasie pokoju nie zawsze będą odpowiadały potrzebom czasu wojny. W związku z tym /podobnie jak w zakresie uodpornienia rolnictwa/ już w czasie pokoju niezbędne jest uwzględnienie w planach gospodarczych potrzeb okresu wojennego. I tak w skupie produktów rolnych oraz zwierząt hodowlanych należy zakładać możliwość przejścia z systemu kontraktacji na system dostaw obowiązkowych,

powiązany z dość daleko idącymi ograniczeniami w obrocie i przerobie podstawowych produktów rolnych; natomiast w dostawach rynkowych - przewidywać znaczny zakres reglamentacji zaopatrzenia ludności w artykuły żywnościowe.

W związku z tym konieczne jest przygotowanie w okresie pokojowym niektórych przedsięwzięć zapewniających sprawność funkcjonowania przymusu administracyjnego w sferze wytwarzania i obrotu towarowego, z zachowaniem niezbędnych priorytetów dla sił zbrojnych.

Założenia te powinny być uwzględniane w planowaniu gospodarczo-obronnym właściwych resortów i central związków spółdzielczych.

Odpowiednie przygotowania do działalności w warunkach podnoszenia gotowości obronnej i w czasie wojny obowiązują również handel i usługi. Wprawdzie resorty zajmujące się realizacją zadań z ich zakresu nie biorą czynnego udziału w wytwarzaniu dóbr materialnych, tym niemniej zapewniają ich dystrybucję, w tym dla potrzeb sił zbrojnych i jednostek zmilitaryzowanych, a to stwarza konieczność podejmowania szeregu przedsięwzięć administracyjnych i organizacyjno-prawnych w instytucjach rolniczych, punktach skupu i organizacjach handlowych oraz zmian w dziedzinie prawa państwowego.

3.2.2. Zadania z zakresu tworzenia rezerw obronnych

Jednym z elementów potencjału gospodarczo-obronnego są rezerwy, które tworzy się w celu zapobiegania trudnościom w zaopatrzeniu sił zbrojnych i innych elementów systemu obronnego państwa /układu militarnego i pozamilitarnego/.

Potrzebę gromadzenia stosownych rezerw obronnych, odpowiednio przechowywanych i przestrzennie racjonalnie rozmieszczonych, dyktuje groźba zniszczeń w potencjale wytwórczym państwa. Są one niezbędne do czasu podjęcia produkcji zapewniającej w warunkach wojny pokrycie materialnych potrzeb walczących wojsk oraz wytworzenie minimum środków do egzystencji ludności. Wielkość rezerw gromadzonych w czasie pokoju nie może być jednak nieograniczona /problem magazynowania, trwałości, kosztów/.

Ich poziom ustala się więc na podstawie wyników określonych badań naukowych i założeń strategicznych, stąd duży wpływ na działalność gospodarczą w tym zakresie koncepcji opracowywanych w ramach nauki i doktryny wojennej.

W systemie rezerw obronnych wyróżnia się rezerwy materialne i osobowe.

Rezerwy materialne^{x/} - to wolne moce produkcyjne /np. zastępcze źródła energii elektrycznej/ oraz różnego rodzaju produkty występujące w postaci wyrobów gotowych /rozliczne rodzaje broni, sprzętu, zaopatrzenia i w postaci surowców, zaliczanych do rezerw państwowych lub strategicznych. O ile jednak rezerwy surowcowe posiadają zdecydowany prymat w czasie pokoju, o tyle w wypadku wzrostu napięcia i zagrożenia wojennego sytuacja ulega zmianie. Obok rezerw surowcowych coraz większą rolę zaczynają odgrywać rezerwy w postaci wyrobów gotowych. Dlatego też, mimo iż podlegają szybkiemu procesowi moralnego zużycia /szczególnie uzbrojenie i sprzęt techniczny/, są one współcześnie gromadzone w takich ilościach, aby zapewniły ciągłość działań bojowych przynajmniej w pierwszych miesiącach wojny, to jest do czasu przejścia gospodarki narodowej na wojenny system działalności. Współcześnie bowiem - gdy przeciwstawne strony dysponują środkami zniszczenia o ogromnej mocy i gdy w pierwszych godzinach /dniach/ konfliktu zbrojnego zdolne są zadać sobie wzajemnie olbrzymie straty w sile żywej i technice, a zwłaszcza w przemyśle - posiadanie rezerw w postaci wyrobów gotowych w dużym stopniu przesądzić może o możliwościach dalszego prowadzenia wojny. Ze względu jednak na istniejące zagrożenie wybuchem wojny w skali globalnej, a więc wojny długotrwałej, konieczne jest również utrzymywanie rezerw surowcowych, półfabrykatów i części zamiennych, które zapewniają przez pewien czas ciągłość produkcji w przypadku zachwiania i dezorganizacji dotychczasowego trybu zaspokajania potrzeb w tej dziedzinie gospodarki narodowej. Rezerwy surowcowe tworzone są na bazie bieżącej produkcji krajowej i z dostaw zagranicznych. Doświadczenia ostatnich dwóch wojen światowych dowiodły przy tym szczególnego znaczenia surowców

x/ Rezerwy materialne dla potrzeb obronnych stanowią część ogólnego systemu rezerw państwowych.

strategicznych /w tym uzyskiwanych z krajów kapitalistycznych/, a metody tworzenia rezerw takich surowców zdobyły sobie powszechnie uznanie. Kryzys energetyczny i próba wykorzystania faktu posiadania ropy naftowej przez państwa eksportujące ten surowiec strategiczny do wywarcia presji politycznej postawiły znów na porządku dziennym zagadnienie rezerw surowcowych.

W naszych czasach znamienny jest przy tym brak wyraźnie określonych granic między rezerwami przydatnymi dla militarnego i pozamilitarnego sektora gospodarki narodowej. Rezerwy surowców niezbędne są w obu sektorach i mogą być wzajemnie przekazywane, w zależności od sytuacji politycznej, gospodarczej i militarnej kraju. Stąd polityka gospodarcza /sterowanie rezerwami/ w tym zakresie ma charakter ogólnopaństwowy. Zaistnieć bowiem może taka sytuacja, iż konieczne stanie się szybkie uruchomienie rezerw dla potrzeb ogólnogospodarczych w rozmiarach przekraczających możliwości sektora pozamilitarnego. Wówczas - jeżeli prognoza sytuacji militarnej nie zawiera wyraźnego sygnału o zagrożeniu - odpowiednie władze mogą polecić przekazanie części rezerw sektora militarnego na potrzeby gospodarki narodowej.

Rezerwy osobowe - to rezerwy w postaci potencjału ludzkiego, niezbędnego do zaspokojenia potrzeb militarnych, gospodarczych i społecznych, przy czym rezerwami osobowymi dla przemysłu obronnego i innych działów gospodarki wojennej są zasoby kwalifikowanej siły roboczej, których wielkość i struktura mają ogromne znaczenie dla uruchomienia rezerw materialnych i przestawienia gospodarki na tory wojenne.

Tworzenie takich rezerw musi być skoordynowane z planami rozwoju sił zbrojnych i gospodarki narodowej, czego przykładów dostarczają doświadczenia minionych wojen^{x/}.

x/ Np. w Związku Radzieckim w ramach planów pięcioletnich przeszkolono wojskowo do roku 1941 ogromną liczbę mężczyzn oraz utworzono państwowy system rezerw pracy, zasilający bardzo efektywnie rozwijającą się gospodarkę narodową. W czasie późniejszej mobilizacji Armia Czerwona zasilana była przez miliony dobrze wyszkolonych rezerwistów, a dynamicznie rozwijany przemysł zbrojeniowy otrzymał odpowiednie kadry przeszkolonych robotników.

Powszechna mobilizacja w przypadku konfliktu zbrojnego spowoduje duży odpływ zasobów pracowniczych z gospodarki narodowej, co wywoła konieczność wyrównania tych braków. Wyrównanie bilansu siły roboczej do pełnego pokrycia potrzeb wynikających z założonych na ten okres planów produkcyjnych, spowoduje jednak określone konsekwencje w dziedzinie stosunków pracy w postaci zmiany przepisów i norm prawa pracy, a m.in. wydłużenia czasu, ograniczenia możliwości jej zmiany oraz przywilejów pracowniczych przewidzianych w okresie pokojowym. Założenia te, opracowane w czasie pokoju, podlegają stałemu doskonaleniu w procesie przygotowań obronnych.

Ogromne znaczenie dla przygotowania wysoko kwalifikowanych rezerw osobowych /zgodnie z zapotrzebowaniem przemysłu, w tym głównie przemysłu obronnego/ posiada system szkolnictwa zawodowego, który już w okresie pokoju musi uwzględniać potrzeby czasu wojny.

3.2.3. Zadania z zakresu rozbudowy infrastruktury obronnej.

W realizacji zadań gospodarczo-obronnych kolejnym ważnym przedsięwzięciem jest rozbudowa infrastruktury obronnej, na którą składają się: sieć lotnisk, bazy morskie, poligony wojskowe, zakłady i warsztaty remontowe, magazyny i chłodnie, szpitale / w tym wojskowe/, koszary, komunikacja i łączność, /sieć łączności wykorzystywana do celów powiadamiania i alarmowania o zagrożeniu uderzeniami z powietrza/ urządzenia obronne, itd. W znaczeniu szerszym infrastrukturę obronną stanowią również te urządzenia, które przeznaczone i wykorzystywane dla potrzeb pokojowych mogą służyć celom obronnym /sieć informatyczna, łączność, komunikacja, porty morskie, kanały i zbiorniki wodne, rurociągi, stacjonarne zakłady remontowe, warsztaty usługowe, stacje obsługi samochodów, państwowe ośrodki maszynowe/.

Celem rozbudowy, tak rozumianej infrastruktury obronnej jest zapewnianie świadczenia usług na rzecz całego systemu obronnego państwa.

W ramach rozbudowy infrastruktury obronnej można wyróżnić zadania:

- w zakresie rozbudowy infrastruktury technicznej;

- z zakresu rozbudowy infrastruktury społecznej.

Rozbudowa infrastruktury technicznej obejmuje:

- rozbudowę linii kolejowej, w tym szczególnie węzłów komunikacyjnych i rejonów przeładunkowych;
- rozbudowę trakcji kolejowej o napędzie niezależnym /lokomotywy spalinowe/;
- rozbudowę sieci dróg kołowych /w tym powiązanie sieci dróg lokalnych z siecią dróg podstawowych i międzynarodowych oraz powiązanie w skali kraju sieci komunikacyjno-drogowej, kolejowej i wodnej/oraz rozbudowę bezkolizyjnych skrzyżowań, objazdów, mostów i wiaduktów/;
- przestrzenną rozbudowę systemu łączności uodpornionego na różnorodne oddziaływanie przeciwnika /w tym zapewnienie niezależnego zasilania energetycznego, budowę zastępczych centrów telekomunikacyjnych itp./;
- budowę zdecentralizowanego zastępczego systemu niewielkich jednostek energetycznych /w tym także agregatów prądotwórczych/;
- rozbudowę wzdłuż dróg odpowiednio gęstej sieci warsztatów /zakładów/ usługowych, mogących w czasie wojny spełniać rolę punktów pomocy technicznej, szczególnie w zakresie techniki pojazdowej;
- rozbudowę zastępczych i dodatkowych ujęć źródeł wody.

Dla potrzeb obronnych wykorzystuje się również oraz rozbudowuje, jeśli zachodzi tego potrzeba, takie elementy infrastruktury społecznej jak: bazy handlu i usług /rzeźnie, pralnie, piekarnie, łaźnie, punkty żywienia zbiorowego itd./; bazę szpitalną /w tym zastępcze miejsca szpitalne/, medykamentów i sprzętu medycznego; bazę materialno-techniczną, służby zdrowia oraz realizuje się szereg innych przedsięwzięć niezbędnych nie tylko dla zaspokajania potrzeb sił zbrojnych, lecz również całego układu pozamilitarnego.

Całokształt działań wynikających z zadania rozbudowy infrastruktury obronnej realizują jednostki resortowe przy współudziale organów administracji państwowej oraz jednostek organizacyjnie podległych wojewodom i prezydentom miast stopnia wojewódzkiego.

3.2.4. Zadania z zakresu podnoszenia gotowości obronnej gospodarki narodowej

Przedsięwzięcia realizowane w ramach podnoszenia gotowości obronnej gospodarki narodowej mają na celu zapewnienie przedstawienia jej w trybie przyspieszonym /w wypadku zagrożenia lub wojny/ na "tory" wojenne. Do najważniejszych z nich należą:

- zwiększenie określonych zdolności produkcyjnych, umożliwiających produkowanie i dostarczanie siłom zbrojnym podstawowych asortymentów uzbrojenia, amunicji, wojskowego sprzętu technicznego, oraz przystosowanie określonych zakładów cywilnych do produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego;

- prace związane z osiąganiem gotowości do działania w warunkach wojny systemów komunikacji, łączności i żeglugi;

- przygotowanie służby zdrowia, polegające na uruchomieniu na bazie istniejącego potencjału lecznictwa dodatkowych mocy lecznictwa ogólnego i specjalistycznego oraz przygotowaniu jednostek sanitarno-epidemiologicznych do działania w warunkach wojny;

- przygotowanie zakładów i warsztatów remontowo-obsługowych zdolnych do odtwarzania sprawności technicznej uszkodzonego uzbrojenia i sprzętu wojskowego, do pracy w warunkach wojny.

Uruchamianie mechanizmów podnoszenia gotowości obronnej w gospodarce narodowej oznacza podejmowanie przedsięwzięć gospodarczych - według wcześniej opracowanych planów działania i w oparciu o ujednolicony w skali kraju system - odpowiednio do stopnia zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Zadania w tym procesie mogą być wykonywane etapami - wy-cinkowo lub kompleksowo.

Realizacji przedsięwzięć z zakresu gotowości obronnej musi towarzyszyć wprowadzenie odpowiednich ustaleń, w szczególności organizacyjnych i normatywno-prawnych. Dotyczą one między innymi wzrostu roli wskaźników dyrektywnych w działalności gospodarczej, obniżenia reżimów technologicznych i jakościowych w produkcji nie związanej z obronnością, ograniczenia niektórych rodzajów produkcji, reglamentacji towarów /surowców/.

Sytuacja i warunki wojenne powodują również konieczność dokonywania przewartościowań i przesunięć międzygałęziowych i

branżowych oraz ustalenia nowych powiązań kooperacyjnych. Zmiany te określa szczególnie rodzaj planowania na czas wojny^{x/}, uwzględniającego realne możliwości gospodarcze kraju oraz potrzeby obronne wynikające z założeń doktryny obronnej państwa /koalicji/. Według tego planu zadania realizowane będą tak długo, jak długo to będzie możliwe w konkretnej sytuacji wojennej. Zmienność warunków spowodowana sytuacją wojenną może doprowadzić bowiem do stanu, w którym dotychczasowe założenia planów mogą przestać być aktualne. Zaistnieje wówczas konieczność ich zmiany w oparciu o bieżące informacje o sytuacji gospodarczo-obronnej oraz krótkoterminowe plany ustalone operatywnie.

Decyzje w sprawie uruchomienia procesu podnoszenia gotowości obronnej w gospodarce narodowej podejmują najwyższe organy polityczne, organy władzy i administracji państwowej w oparciu o ocenę sytuacji polityczno-militarnej i stosownie do przepisu ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL oraz aktów wykonawczych wydanych na jej podstawie. Decyzje w kwestii realizacji zadań w tym zakresie podejmuje Komitet Obrony Kraju.

x/ Jest to plan przygotowany w czasie pokoju, uwzględniający możliwości gospodarcze państwa w czasie wojny.

3.3. ZADANIA MILITARNE

Spośród zadań systemu obronnego państwa zadania militarne mają znaczenie dominujące, bowiem jedynie w wyniku działalności militarnej, tj. walki zbrojnej, możliwe jest odparcie agresji przeciwnika. Zadania militarne realizowane są przez siły zbrojne, odpowiednio wyposażone i wyszkolone, na których spoczywa główny ciężar walki z agresorem i które uzewnętrzniają potencjał militarny^{x/}, będący podstawowym składnikiem potencjału wojennego państwa.

Siły zbrojne państw socjalistycznych zjednoczone w obronnym Układzie Warszawskim stoją na straży równowagi militarnej w Europie i w świecie. Ich moc i zdolność bojowa, czyniące nieopłacalną każdą agresję, są czynnikiem stabilizującym pokój, a w wypadku wojny - gwarantującym zwycięstwo.

Celem działalności militarnej jest przygotowanie i utrzymanie w czasie pokoju w określonym stopniu gotowości bojowej sił i środków niezbędnych do prowadzenia walki zbrojnej, a w czasie wojny - prowadzenie tej walki aż do ostatecznego zwycięstwa nad przeciwnikiem. Ten cel ogólny osiąga się drogą realizacji celów szczegółowych, wśród których w działalności militarnej wyróżnia się:

x/ Przez potencjał militarny /wojskowy/ państwa /koalicji/ rozumie się zdolność sił zbrojnych i przeszkolonych rezerw do wykonywania zadań obronnych w konkretnych warunkach historycznych, możliwość ich odtwarzania i rozbudowy oraz gromadzenia /utrzymania/ zapasów, a także odtwarzania i rozbudowy infrastruktury wojskowej. Szerzej na temat potencjału wojennego i wojskowego /militarnego/ oraz ich części składowych - patrz Z. Beozkiewicz: Szkice z ekonomiki wojennej. Wyd. Warszawa 1965 rok, s. 372.

- cele, jakie mają do osiągnięcia siły zbrojne zwane wojskami operacyjnymi, wydzielone do działań koalicyjnych /na froncie zewnętrznym/ w ramach operacji strategicznej na teatrze działań wojennych /TDW/;

- cele, jakie stawiane są przed siłami zbrojnymi wydzielonymi do obrony terytorium kraju /na tzw. froncie wewnętrznym/.

Działalność militarna, jednorodna w swojej istocie i kompleksowo realizowana w czasie pokoju, w okresie wojny kształtuje się więc w dwóch sferach: zewnętrznej i wewnętrznej, a w literaturze przedmiotu jest rozumiana jako działalność w ramach zewnętrznego i wewnętrznego frontu wojny.^{x/} Stosownie do tego przed siłami zbrojnymi stoją dwie grupy zadań: pierwsza obejmująca zadania realizowane przez wojska działające w sojuszniczym Układzie Warszawskim w ramach operacji strategicznej na TDW oraz druga - obejmująca zadania militarnej obrony terytorium kraju,

3.3.1. Zadania realizowane w ramach operacji strategicznej na TDW

Operacja strategiczna - to uzgodnione co do celu, miejsca i czasu działania rodzajów sił zbrojnych, prowadzone według jednolitego planu i pod jednym kierownictwem dla osiągnięcia celu /celów/ strategicznych na danym TDW. Osiągnięcie tego celu jest najważniejszym końcowym rezultatem prowadzonych działań. Od założonego celu /celów/ zależą siły i środki wydzielone do prowadzenia operacji, jej rozmach, treść zadań oraz charakter prowadzonych działań. Cel operacji strategicznej realizowany jest oczywiście drogą walki zbrojnej, ale wynika z celu politycznego państwa /koalicji państw/, układu sił politycznych na arenie międzynarodowej, możliwości ekonomicznych walczących stron, składu i możliwości ich sił zbrojnych oraz warunków wojskogeograficz -

x/ Jest to podział umowny, uwarunkowany charakterem ewentualnego konfliktu zbrojnego w Europie i wynika głównie z istoty współczesnej walki zbrojnej, która w przyszłej wojnie realizowana będzie połączonym wysiłkiem strategicznych wojsk rakietowych i wszystkich innych rodzajów sił zbrojnych państw UW, wydzielonych do działań na froncie koalicyjnym, oraz sił przeznaczonych do obrony terytorium poszczególnych państw. Konsekwencją takiego podziału są ustalenia dotyczące kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi w czasie wojny.

nych na teatrze działań wojennych x/.

Na kontynentalnym TDW celem operacji strategicznej prowadzonej przez państwo lub koalicję państw będzie najczęściej : całkowite rozbitcie sił zbrojnych przeciwnika, unieruchomienie jego ekonomiki, zdezorganizowanie systemu kierowania państwem /państwami koalicji/ i siłami zbrojnymi oraz opanowanie terytorium TDW.

W zależności jednak od sytuacji politycznej, jaka może się ukształtować w państwach wrogiej koalicji jeszcze w okresie pokoju, przed wybuchem konfliktu zbrojnego i bezpośrednio po jego rozpoczęciu - cel operacji strategicznej może być bardziej ograniczony i sprowadzać się do: częściowego rozbitcia sił zbrojnych i unieruchomienia ekonomiki oraz opanowania części terytorium jednego lub kilku państw /czy też rejonów strategicznych na TDW/, co może doprowadzić do przyjęcia przez wrogą koalicję /pozostałe państwa/ narzuconych im warunków i osiągnięcia w ten sposób celu wojny.

Współczesna operacja strategiczna charakteryzuje się dużym rozmachem operacyjnym, zarówno w aspekcie przestrzeni, na której się toczy, liczby zaangażowanych sił i środków, jak też dynamiki prowadzonych działań. Podstawowymi wskaźnikami tego rozmachu są: szerokość pasa działań, głębokość operacji, czas jej trwania, średnie dobowe tempo oraz liczba sił i środków zaangażowanych do jej przeprowadzenia.

Operacja strategiczna obejmuje swym rozmachem cały teatr działań wojennych, w związku z czym szerokość pasa działań oraz głębokość operacji uzależnione będą do rozmiarów teatru. Nato - miast średnie tempo operacji, wynikający z niego czas trwania oraz liczba sił i środków wydzielonych do jej przeprowadzenia uzależnione są od wielu zmiennych czynników, wśród których do najważniejszych należałoby zaliczyć: możliwości ogniowe wojsk, ich manewrowość, stopień zabezpieczenia materiałowo-technicznego możliwy do uzyskania w danym etapie wojny, warunki wojskogeograficzne teatru, a w końcu - możliwości przeciwdziałania wojsk nieprzyjaciela i inne.

x/ Walkę zbrojną traktujemy jako jeden ze środków prowadzących do osiągnięcia celu politycznego państwa /koalicji/ w wojnie obok np.walki dyplomatycznej, ekonomicznej, ideologicznej itd.

Cel operacji strategicznej osiągnąć jest w wyniku jednoczesnego lub kolejnego wykonywania szeregu zadań, które cechuje ścisły wzajemny związek i współzależność.

Do zespołu zadań wykonywanych w pierwszej kolejności należy przede wszystkim zaliczyć: niszczenie środków walki zbrojnej/szczegól-
nie środków przenoszenia broni jądrowej/, oraz siły żywej i sprzętu technicznego w rejonach ześrodkowania, na lotniskach, w bazach morskich, w czasie przemarszu, przejścia morzem i w rejonach wyjściowych do działań; magazynów i składów zaopatrywania; stanowisk dowodzenia oraz innych obiektów, bez których funkcjonowania niemożliwe lub utrudnione jest efektywne działanie sił zbrojnych.

Wykonanie wyżej wymienionych zadań nie tylko umożliwia opanowanie terytorium przeciwnika, albo nawet wyeliminowanie z wojny jednego lub kilku państw wrogiej koalicji, ale również pozabawia go głównej siły uderzeniowej, za której pomocą może od-
działywać na nasze siły zbrojne i obiekty położone na obszarze kraju, Stwarza to warunki dogodne do wykonania kolejnego zespołu zadań, których realizacja ma doprowadzić do odparcia agresji przeciwnika w przestrzeni powietrznej, głównie poprzez niszczenie środków napadu powietrznego na ziemi w rejonach ich bazowania i w powietrzu oraz niszczenie obiektów systemu wykrywania i naprowadzania lotnictwa i rakiet na cele naziemne i powietrzne. Od skutecznego wykonania tych zadań w dużym stopniu uzależnione jest unieruchomienie ekonomiki, zdeorganizowanie systemu kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi na TDW lub na terytorium poszczególnych państw. W toku trwania strategicznej operacji zaczepnej, po wykonaniu części jej zadań /zniszczenie środków walki, siły żywej, opanowania części terytorium/, może okazać się bezzasadne obezwładnienie ekonomiki na terytorium jeszcze nie opanowanym. Przemawiać za tym będzie skuteczność wykonania zadań początkowych i zarysowujące się możliwości szybkiego opanowania reszty obszaru strony przeciwnej.

W toku zaczepnej operacji strategicznej, która dopiero w czasie trwania przerodzi się w działania z masowym użyciem broni jądrowej, niektóre rejony obszaru przeciwnika mogą na skutek powstałych zniszczeń i skażeń terenu utracić swoje pierwotne /oczniane w trakcie planowania operacji/ znaczenie. Może to spowodować

wać konieczność zmiany niektórych kierunków działania /np. rezygnację z opanowywania określonej części terytorium strony przeciwnej/ lub nawet niektórych założeń planu operacji.

Omówione zadania operacji strategicznej wykonywane będą przez związki operacyjne rodzajów sił zbrojnych. Treść i ranga zadań poszczególnych związków mogą się, jak to wykazano wyżej, zmieniać. Zawsze jednak końcowy sukces będzie uzależniony od umiejętnej łączności i zgrywania wysiłku wszystkich rodzajów sił zbrojnych biorących udział w operacji, tzn. od ich sprawnego i skutecznego współdziałania.

Wydzielenie odpowiedniej liczby sił i środków do wykonania zadań na obszarze całego teatru działań, a także stałe ich zapatrywanie i uzupełnianie często przekraczają możliwości nawet dużych Państw, i to między innymi sprawia, że przyszłe operacje strategiczne będą przybierały charakter koalicyjny.^{x/}

W operacji strategicznej będą brały udział wszystkie rodzaje sił zbrojnych, a więc strategiczne wojska rakietowe, wojska lądowe, siły powietrzne, marynarka wojenna oraz wojska OPK poszczególnych państw należących do koalicji.^{xx/}

Ilościowy i jakościowy stan wojsk przewidzianych do prowadzenia operacji strategicznej powinien zapewnić realizację wszy-

x/ Łączy się z tym konieczność rozwiązywania wielu problemów nie tylko militarnych, ale i politycznych, ekonomicznych oraz innych, zarówno w czasie wojny, jak i w okresie pokoju.

xx/Mimo jednolitości generalnych założeń strukturalno-organizacyjnych w siłach zbrojnych państw - sygnatariuszy UW dają się zauważyć różnice, wynikające z ich możliwości ekonomicznych, położenia geograficznego i przewidzianych do realizacji zadań na wypadek wojny. Powoduje to, że nie we wszystkich państwach występują wszystkie z wymienionych rodzajów sił zbrojnych, jak też to, że w poszczególnych z nich istnieje pewna swoistość struktur organizacyjnych, pewne różnice w wyposażeniu i spełnianych funkcjach. W naszym kraju występują cztery rodzaje sił zbrojnych: wojska lądowe, wojska obrony powietrznej kraju, wojska lotnicze/siły powietrzne/ i marynarka wojenna /siły morskie/. W ich skład wchodzi z kolei poszczególne rodzaje wojsk lub sił przeznaczonych do wykonywania zadań odpowiednio do ich uzbrojenia, składu i wyposażenia. W celu zabezpieczenia działanościi bojowej rodzajów sił zbrojnych w ich składzie znajdują się ponadto wojska specjalne oraz jednostki i urządzenia tyłowe.

stkich planowanych zadań i osiągnięcie celów operacji na TDW - zarówno w warunkach działań z użyciem środków konwencjonalnych, jak też broni jądrowej. Podstawowe wskaźniki rozmachu operacji strategicznej /szerokość pasa działań, głębokość planowanych zadań, czas trwania i średnie dobowe tempo oraz ilość sił i środków/ w działaniach konwencjonalnych i w działaniach z użyciem broni jądrowej nie różnią się między sobą. Oznacza to, że operacja będzie prowadzona według jednolitego planu, przewidującego obydwie te możliwości.

Jak z powyższego wynika - współczesna operacja strategiczna ma charakter wszechogarniający, zarówno jeśli chodzi o środowisko, w jakim jest prowadzona, jak też uczestniczące w niej rodzaje sił zbrojnych, wojsk i służb. Przybiera ona określone formy, nazywane "formami operacji strategicznej"^{x/} lub "elementami operacji", do których współcześnie zalicza się:

- pierwsze uderzenie strategicznych sił jądrowych i sił jądrowych frontów;
- działania w celu odparcia powietrznego napadu przeciwnika w granicach TDW;
- pierwsze i kolejne operacje frontowe;
- operacje powietrznodesantowe;
- operacje i działania bojowe sił powietrznych,
- operacje i działania bojowe sił morskich.

Formami operacji strategicznej będą zatem uderzenia, operacje i działania rodzajów sił zbrojnych, prowadzone w skali teatru działań wojennych i zapewniające osiągnięcie celu strategicznego.

x/ W odróżnieniu od form operacji strategicznej na TDW wyróżnia się również formy działań strategicznych prowadzonych w skali globalnej /w skali wojny/, których rozmach i znaczenie wykraczają poza granice jednego teatru działań wojennych.

3.3.1.1. Pierwsze uderzenie strategicznych sił zbrojnych i sił jądrowych frontów

Zasadniczą formą wykorzystania strategicznych sił jądrowych i sił jądrowych frontów^{x/} jest ich pierwsze uderzenie^{xx/}, oznaczające zmasowane użycie ładunków jądrowych w maksymalnie krótkim czasie, według wcześniej opracowanego planu, przez zawsze przygotowane siły i środki..

Głównym celem pierwszego uderzenia będzie rozbitcie sił zbrojnych przeciwnika, a szczególnie jego środków napadu jądrowego oraz niszczenie obiektów ekonomiczno-wojskowych. Jego realizacja powinna przyczynić się w sposób decydujący do przejęcia inicjatywy strategicznej i osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Cele i zakres pierwszego uderzenia określa kierownictwo polityczne zgodnie z potrzebami sytuacji polityczno-strategicznej, przy czym uderzenie to może być wykonane na wybrane rejony strategiczne jednocześnie lub w różnym czasie.

Osiągnięcie wymaganej skuteczności^{xxx/} pierwszego uderzenia strategicznych sił jądrowych i sił jądrowych frontu zależy od stopnia gotowości bojowej środków przenoszenia ładunków jądrowych, sprawnego działania organów rozpoznania /w tym wczesnego uprzedzenia o stanie gotowości przeciwnika do wykonania uderzenia jądrowego/ oraz od prawidłowej decyzji o czasie odpalenia rakiet,

x/ W skład strategicznych sił jądrowych wchodzi wyrzutnie z rakietami uzbrojonymi w głowice jądrowe, będące w wyposażeniu strategicznych wojsk rakietowych; atomowe okręty podwodne uzbrojone w rakiety z głowicami jądrowymi oraz samoloty nosiciele broni jądrowej ze składu lotnictwa dalekiego zasięgu. W skład sił jądrowych frontów wchodzi jednostki mające w swoim wyposażeniu środki przenoszenia broni jądrowej.

xx/ Pojęcie: "pierwsze uderzenie jądrowe" odnosi się do wykorzystania po raz pierwszy własnych sił jądrowych. Nie oznacza ono uderzenia jądrowego, np. w postaci uderzenia uprzedzającego.

xxx/ Erike Surhop, laureat Pokojowej Nagrody Nobla i Leninowskiej Nagrody Pokojowej podaje, że Stany Zjednoczone mają łączny ekwiwalent 8000 ładunków megatonowych, co jest równoznaczne z 600 000 ładunków użytych na Hiroszimę. Przekracza to 12-krotnie moc potrzebną do zniszczenia całej ludności kuli ziemskiej. Według jego opinii Związek Radziecki posiada podobny potencjał jądrowy. D'etente and Disarmament, 1976, s.26.

wylotu lotnictwa i startu rakiet z atomowych okrętów podwodnych -nosicieli broni jądrowej /lub o ich wyjściu na określone pozycje/.

Na obszarach działania wojsk lądowych pierwsze uderzenie strategicznych sił jądrowych zgrywa się z zamiarem użycia tych wojsk, dążąc do tego, aby mogły one w maksymalnym stopniu wykorzystać jego skutki.

Kolejne zmasowane, grupowe lub pojedyncze uderzenia jądrowe - mające na celu zniszczenie ważnych obiektów ocalałych podczas pierwszego uderzenia i spotęgowanie jego skutków - spełniają rolę uzupełniającą.

Zadania, których realizacja ma zapewnić osiągnięcie celu pierwszego uderzenia, sprowadzają się do wykonania uderzeń jądrowych na: rejony stanowisk startowych rakiet, lotniska wraz z bazującymi na nich samolotami, bazy morskie atomowych okrętów podwodnych i okręty w morzu, składy amunicji jądrowej; na wojska w rejonach ześrodkowania, na podstawach wyjściowych i w marszu oraz na obiekty infrastruktury wojskowej.

W pierwszym uderzeniu strategicznych sił jądrowych biorą udział strategiczne wojska raketowe, lotnictwo dalekiego zasięgu, atomowe okręty podwodne-nosiciele broni jądrowej oraz wojska raketowe i samoloty-nosiciele broni jądrowej frontów.

3.3.1.2. Działania w celu odparcia powietrznego napadu przeciwnika w granicach TDW

Działania te realizowane są w celu zachowania żywotności państwa, funkcjonowania gospodarki narodowej oraz zdolności bojowej sił zbrojnych. Cel ten osiąga się przede wszystkim poprzez wykonywanie zadań niszczenia środków napadu jądrowego przeciwnika w rejonach ich bazowania. Należy jednak przewidywać, że duża część tych środków zachowa zdolność bojową. Trzeba zatem zorganizować ich skuteczne niszczenie w locie, jeszcze przed dotarciem do celów. Jest to możliwe dzięki stworzeniu kompleksowego systemu, który realizuje zadania z zakresu wykrywania i powiadamiania oraz obrony przeciwlotniczej i przeciwraketowej, kierowanej przez nowoczesne operatywne i zautomatyzowane centra dowodzenia.

Siłami zapewniającymi obronę zaplecza i zgrupowań sił zbrojnych przed uderzeniami środków napadu powietrznego nieprzyjaciela są wojska obrony powietrznej kraju /OPK/ i obrony przeciwlotniczej wojsk /OPL/, rozmieszczone w granicach TDW, a także frontowe lotnictwo wyśliwskie.

Działania wymienionych sił połączone są jednym zamiarem, wynikającym z jedności celu. Siły te rozmieszczone są w sposób pozwalający zwalczać środki napadu powietrznego przeciwnika na podejściach do osłanianych obiektów w całym zakresie wysokości, niezależnie od warunków atmosferycznych. Ścisłe współdziałanie między wojskami OPK zapewnia ciągłość oddziaływania na środki napadu powietrznego na całej głębokości TDW. Są to więc operacje o ogromnym rozmachu przestrzennym i znaczeniu nie tylko militarnym, jako że stanowią one również ważny czynnik kształtowania morale wojsk i ludności cywilnej.

3.3.1.3. Pierwsze i kolejne operacje frontowe

Operacje te są częścią operacji strategicznej na TDW, a wskaźniki ich rozmachu składają się na rozmach całej operacji strategicznej. Celem pierwszych i kolejnych operacji zaczepnych frontu będzie najczęściej rozbitcie zgrupowań raketowo-jądrowych i wojsk lądowych przeciwnika, jego lotnictwa taktycznego i środków OPL oraz opanowanie terytorium na przestrzeni jednego lub kilku kierunków operacyjnych.

Zadania wojsk w operacjach zaczepnych frontów polegają na niszczeniu kolejno zgrupowań operacyjnych przeciwnika i opanowywaniu rejonów oraz obiektów stanowiących o trwałości jego obrony i stwarzających warunki do rozwijania natarcia w głąb. Podczas działań na kierunku nadmorskim do zadań wojsk frontów mogą również należeć: opanowanie cieśnin i wysp, uchwycenie baz morskich i portów, a także organizowanie operacji desantowych oraz obrona wybrzeża.

W poszczególnych okresach przyszłej wojny na niektórych kierunkach strategicznych sytuacja może powodować konieczność okresowego przechodzenia do obrony. Będzie to, zwłaszcza na szczeblach taktycznych i operacyjnych, jednym ze sposobów załamania natarcia przeważających sił nieprzyjaciela.

Obrona opierać się będzie na zastosowaniu broni rakietowo-jądrowej oraz manewrze /często zaczepnym/, dokonywanym zgrupowaniami wojsk lądowych. Na głównych kierunkach zadania wojsk polegać będą na uporczywej obronie najważniejszych rejonów i pozycji, w oparciu o aktywne przeciwdziałanie silnych odwodów i drugich rzutów. Obrona powinna, dzięki odpowiedniemu rozmieszczeniu sił i wykorzystaniu terenu, w maksymalnym stopniu zabezpieczać siłę żywą i sprzęt przed skutkami uderzeń jądrowych. Rezultatem bitwy obronnej musi być niedopuszczenie wrogich sił do wtargnięcia na własne /opanowane/ terytorium, zadanie tym siłom strat i stworzenie warunków do przeniesienia działań wojennych w głąb obszaru nieprzyjaciela.

W operacjach frontowych najczęściej będą brały udział wszystkie rodzaje sił zbrojnych przy dominującej roli wojsk lądowych, które jako jedyny rodzaj sił zbrojnych^{x/} zdolne są do opanowania i utrzymania rejonów i obiektów na TDW.

Podstawową zasadą prowadzenia operacji frontowych przez te wojska w wojnie jądrowej jest maksymalne wykorzystanie w możliwie najkrótszym czasie skutków uderzeń sił jądrowych, a podczas prowadzenia działań wyłącznie z użyciem broni konwencjonalnej - wykorzystanie mocy środków rażenia wojsk lądowych oraz wspierającego je lotnictwa, stanowiących główną siłę przeznaczoną do rozgromienia przeciwnika. W operacjach tych dominować mogą walki i bitwy spotkaniowe toczone na rozległych obszarach, jednocześnie na różnych kierunkach i głębokościach, w oddalonych od siebie ogniskach, przy braku frontów ciągłych. Walka zbrojna prowadzona będzie w warunkach gwałtownych zmian sytuacji oraz dużych

x/ W składzie wojsk lądowych, występujących jako rodzaj sił zbrojnych, wyróżniamy z kolei następujące rodzaje wojsk: wojska pancerne i zmechanizowane, wojska rakietowe i artyleria, wojska OPL, wojska desantowo-szturmowe oraz wojska specjalne: rozpoznawcze, inżynieryjne, chemiczne, łączności, radiotechniczne, przeciwdziałania radioelektronicznego, techniczno-rakietowe, topograficzne, a także jednostki tyłowe i technicznego zabezpieczenia działań. Wojska lądowe zorganizowane są w armie /ogólnowojskowe i pancerne/, korpusy armijne, dywizje i brygady oraz jednostki samodzielne. Związki te stanowią podstawę do organizowania frontów.

strat, skażeń i zniszczeń; charakteryzować się będzie wielką zaciętością i dążnością do osiągnięcia celów przede wszystkim poprzez natarcie.

3.3.1.4. Operacje powietrznodesantowe

Operacje powietrznodesantowe, jako forma operacji strategicznej na TDW polegają na przerzucie drogą powietrzną wojsk wraz ze sprzętem i zaopatrzeniem dla wykonania nakazanych zadań np. opanowania i utrzymania określonych rejonów. Są one powiązane wspólnym planem z działaniami wojsk lądowych lub działaniami desantu morskiego.

Do zadań wojsk biorących udział w operacji powietrznodesantowej będzie najczęściej należało: zniszczenie określonych zgrupowań operacyjnych wojsk lądowych, opanowanie ważnych rejonów i obiektów oraz utrzymanie ich do czasu podejścia sił głównych nacierających od czoła i połączenia się ich z wojskami desantu.

W operacji powietrznodesantowej oprócz wojsk powietrznodesantowych, desantowanych najczęściej rzutem spadochronowym, mogą brać udział wszystkie rodzaje wojsk lądowych, desantowanych zazwyczaj rzutem lądującym na opanowanych lotniskach i lądowiskach, a także różne rodzaje lotnictwa oraz marynarka wojenna.

Sprawę niezmiernej wagi stanowi zabezpieczenie tej operacji przez lotnictwo /szczególnie podczas przelotu desantu po trasie i w rejonie lądowania/, a następnie - wsparcie ogniowe i dowóz środków materiałowo-technicznych do walczących wojsk.

3.3.1.5. Operacje i działania bojowe sił powietrznych

Operacje i działania sił powietrznych w znacznym stopniu uzależnione będą od sposobu rozpoczęcia wojny i prowadzenia operacji strategicznej na TDW.

W wojnie rozpoczętej bronią jądrową lotnictwo weźmie udział w pierwszym i kolejnych uderzeniach jądrowych. Dotyczy to przede wszystkim lotnictwa dalekiego zasięgu i samolotów-nosicieli broni jądrowej lotnictwa frontowego, których głównym celem w tym okresie może być rozgromienie lotnictwa, wojsk raketowych i zasadniczych zgrupowań wojsk lądowych na TDW, a także związków

uderzeniowych lotniskowców przeciwnika na przylegających do TDW oceanach i morzach.

Ponieważ działania te będą realizowane w ścisłym współdziałaniu ze strategicznymi wojskami raketowymi /wojskami raketowymi frontów/ oraz marynarką wojenną, a także pozostałymi siłami lotnictwa frontowego /których podstawowym celem będzie zabezpieczenie działań lotnictwa dalekiego zasięgu/, powstaje konieczność uwzględnienia właściwości bojowych wszystkich biorących w nich udział rodzajów sił zbrojnych, co zapewnia optymalne wykorzystanie ich możliwości.

W wojnie rozpoczętej bronią konwencjonalną lotnictwo będzie głównym środkiem oddziaływania na obiekty znajdujące się poza zasięgiem środków ogniowych wojsk lądowych. Działania lotnictwa w tych warunkach prowadzone będą w formie operacji, których głównym celem będzie przede wszystkim rozgromienie lotnictwa oraz zgrupowań raketowych na TDW i wywalczenie panowania w powietrzu, co jest niezbędnym warunkiem pomyslnego przebiegu operacji frontowych, a także operacji prowadzonych przez inne rodzaje sił zbrojnych.

Zadania sił powietrznych będą przede wszystkim sprowadzały się do: wykrywania i niszczenia środków przenoszenia broni jądrowej; niszczenia lotnisk wraz z bazującymi na nich samolotami; niszczenia magazynów paliw i innych obiektów oraz urządzeń zabezpieczających działania lotnictwa; wsparcia działań i osłony wojsk lądowych, a także zabezpieczenia działań własnych, głównie przez niszczenie środków obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela.

W operacjach i działaniach bojowych sił powietrznych wezmą udział wszystkie rodzaje lotnictwa, ale główną rolę przypadnie lotnictwu bombowemu dalekiego zasięgu oraz samolotom-nosicielom broni jądrowej innych rodzajów lotnictwa.^{x/}

^{x/} Z uwagi na różnorodność i charakter wykonywanych zadań siły powietrzne dzieli się na następujące rodzaje: lotnictwo dalekiego zasięgu, lotnictwo frontowe, lotnictwo transportowe oraz jednostki wojsk specjalnych. Poszczególne rodzaje sił powietrznych posiadają natomiast w swym składzie różne rodzaje lotnictwa. Na przykład lotnictwo frontowe dzieli się na: lotnictwo bombowe, myśliwsko-bombowe/myśliwsko-szturmowe/, myśliwskie, lotnictwo wojsk lądowych, rozpoznawcze, transportowe, łącznikowe i specjalne /sanitarne, korygowania ognia artylerii i inne/.

3.3.1.6. Operacje i działania bojowe sił morskich

We współczesnych operacjach strategicznych siły morskie mogą prowadzić działania przeciwko siłom morskim nieprzyjaciela oraz jego obiektom znajdującym się na lądzie.

Pierwsze z tych działań mają na celu wywalczenie panowania na morzu poprzez wykonanie zadań niszczenia zgrupowań marynarki wojennej przeciwnika na morzu / w tym niszczenia związków uderzeniowych lotniskowców/ oraz w rejonach bazowania. Panowanie na morzu stwarza warunki dogodne do wykonania przewozów morskich na rzecz innych rodzajów sił zbrojnych, a także dezorganizowania komunikacji morskiej przeciwnika. Należy podkreślić, że ma to szczególne znaczenie w sytuacjach, gdy przeciwnik zmuszony jest opierać system uzupełniania zasobów na zamorskich źródłach zaopatrywania..

Wejście do uzbrojenia sił morskich wielkich mocarstw broni jądrowej ogromnie rozszerzyło sferę ich użycia, umożliwiając realizację działań drugiego rodzaju, mających na celu zwalczanie obiektów lądowych nieprzyjaciela. Broń jądrowa przenoszona przez lotnictwo pokładowe i rakiety /w tym rakiety balistyczne startujące z okrętów podwodnych/ umożliwia skuteczne osiągnięcie tego celu poprzez wykonanie zadań niszczenia: wojsk lądowych nieprzyjaciela w rejonach ześrodkowania; jego środków przenoszenia broni jądrowej; lotnisk, baz morskich, składów i magazynów; obiektów systemu komunikacji i innych obiektów ekonomiczno-wojskowych rozmieszczonych na kontynentalnym TDW, wpływając w ten sposób bezpośrednio na przebieg i wynik toczących się na nim działań. Wskutek tego działania sił morskich przeciwko obiektom lądowym zyskały obecnie dominujące znaczenie. Podporządkowano im zarówno główne przedsięwzięcia z zakresu organizacji sił morskich, jak też uznano za główny kierunek rozwoju morskiej sztuki wojennej. Potwierdza to fakt zaliczenia przez wielkie mocarstwa atomowych raketowych okrętów podwodnych do sił o przeznaczeniu strategicznym, a wszystkich pozostałych okrętów - do sił o przeznaczeniu ogólnym.

Nowe możliwości sił morskich przeznaczonych do działań przeciwko obiektom lądowym oraz wynikające stąd ogromne zagrożenie z kierunków mórz i oceanów zdeterminowały charakter wysiłków

marynarki wojennej w walce z siłami morskimi nieprzyjaciela. Najważniejszym zadaniem w tym zakresie stało się obecnie użycie marynarki wojennej do zwalczania morskich strategicznych jądrowych systemów nieprzyjaciela celem niedopuszczenia do wykonania przez nie uderzeń na własne obiekty /lub maksymalnego osłabienia tych uderzeń/.

Z myślą o wykonywaniu powyższych zadań współczesne siły morskie^{x/} wyposaża się w okręty podwodne różnych klas i o różnym przeznaczeniu, lotnictwo morskie, okręty nawodne, piechotę morską i nadbrzeżną, wojska rakietowo-artyleryjskie - uznane za rodzaje sił marynarki wojennej - wykonujące zadania samodzielnie lub we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych są dzisiaj jednym ze źródeł potęgi militarnej wojsk operacyjnych. Wchodząc w ogólny system działań militarnych na zewnętrznym froncie wojny, marynarka wojenna w poważnym stopniu przyczynia się do realizacji zadań wykonywanych w ramach operacji strategicznej.

Przedstawione powyżej występujące współcześnie formy operacji strategicznej, w ramach których realizuje się określone zadania operacyjno-strategiczne na kontynentalnym TDW mogą w określonych warunkach - z uwagi na postęp naukowo-techniczny - ulegać dalszemu rozwojowi. Oznacza to, że nie są to formy jedyne i niezmiennie. Doświadczenia wskazują, że współcześnie nie ma dziedziny ludzkiej działalności, której wyniki nie mogłyby być wykorzystane dla potrzeb wojny. Wynika stąd pilna potrzeba roli organizowania i realizacji prowadzenia kompleksowych studiów dotyczących prowadzenia działań wojennych i uwzględnianie ich wyników we wszystkich przedsięwzięciach mających na celu przygotowanie sił do prowadzenia operacji strategicznej.

x/ w strukturze organizacyjnej tych sił można wyróżnić: dywizjony, eskadry, bazy morskie, zespoły taktyczne i operacyjno-taktyczne, zgrupowania operacyjne - flotylle i wyższe zgrupowania operacyjne - flotę.

3.3.2. Zadania realizowane w ramach militarnej obrony terytorium kraju

Militarna obrona terytorium kraju - to działania prowadzone przez pozostające na obszarze kraju siły zbrojne, jednostki zmilitaryzowane i formacje OC, według uzgodnionych planów operacyjnych, przy współdziałaniu organów administracji państwowej i gospodarki narodowej.

Miejsce /obszar kraju/, na którym działania te mogą być prowadzone, czas wykonywania, rodzaj sił zbrojnych lub zmilitaryzowanych wydzielonych do tego działania oraz ich liczba, jak również stopień zaangażowania organów administracji państwowej i gospodarki narodowej zależą od charakteru i stamtu zagrożenia wywołanego określonym działaniem przeciwnika.

Celem tych działań jest zapewnienie niezakłóconego rytmu funkcjonowania kraju, jako zaplecza frontu zewnętrznego oraz stworzenie w miarę dogodnych warunków do działania sił zbrojnych. Cel ten osiąga się poprzez walkę zbrojną z siłami i środkami przeciwnika, które oddziaływać będą na obszar państwa, oraz w wyniku realizacji szeregu czynności zabezpieczających skuteczną jej przeprowadzenie.

W całościach działalności militarnej realizowanej w ramach obrony terytorium kraju wyróżnia się więc dwie grupy zadań:

- zadania z zakresu walki zbrojnej z siłami przeciwnika, które wtargnęły na obszar /lub nad obszar/ kraju;
- zadania, których wykonanie powinno zapewnić warunki do skutecznego prowadzenia walki zbrojnej.

Zadania z zakresu walki zbrojnej obejmują działania realizowane przez siły zbrojne w ramach obrony powietrznej kraju, obrony terytorialnej kraju i obrony wybrzeża morskiego. Są to zadania, w których osiągnięcie założonego celu możliwe jest wyłącznie poprzez tę walkę. Wyróżniającą cechą tych zadań jest ich wybitnie obronny charakter, uwarunkowany działaniami nieprzyjaciela, które determinują rozmach i natężenie prowadzonej walki/obszar, czas, wydzielone siły i środki/.

Zadania mające na celu zapewnienie siłom zbrojnym warunków działania dotyczą głównie przedsięwzięć z zakresu: mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych oraz przegrupowania przez

obszar kraju wojsk własnych i sojusznicznych; uzupełniania i zapatrywania wojsk oraz jednostek zmilitaryzowanych; ochrony wojsk i obiektów wojskowych, a także udziału wojsk w akcjach ratowniczych prowadzonych na korzyść ludności cywilnej. Przy realizacji tych zadań głównym środkiem osiągnięcia założonego celu będzie sprawność organizacyjna organów i aparatu planującego określone działania, wariantowość tego planowania oraz zdolność do samodzielnego wykonywania poszczególnych przedsięwzięć.

3.5.2.1. Zadania w zakresie walki zbrojnej

Obrona powietrzna kraju /OPK/

W warunkach współczesnych dla uzyskania zwycięstwa w wojnie konieczne stają się nie tylko pokonanie /pobicie/ wojsk operacyjnych /w tym głównie strategicznych sił raketowych przeciwnika/, ale także, a niekiedy przede wszystkim, zniszczenie lub obezwładnienie zaplecza, czyli obszaru kraju, którego potencjał jest jednym z czynników przesądzających o przebiegu i ostatecznym wyniku wojny.

Z uwagi na powyższe szczególna ranga przypada obronie powietrznej obszaru kraju, dobre jej bowiem zorganizowanie i skuteczne działanie przesądza w znacznej mierze o żywotności i sprawności funkcjonowania całego państwa podczas wojny, a także o skuteczności osłony wojsk operacyjnych w określonych etapach ich działań.

W warunkach współczesnej wojny obrona powietrzna kraju - to całokształt poczynań realizowanych w celu odparcia napadu powietrznego nieprzyjaciela i niedopuszczenia do zniszczenia lub obezwładnienia obiektów najbardziej istotnych z obronnego punktu widzenia, w tym głównie z punktu widzenia funkcjonowania państwa.

Aktualnie do zadań obrony powietrznej kraju zalicza się:

W okresie pokoju:

- prowadzenie ciągłej obserwacji przestrzeni powietrznej na podejściach do granic państwa i nad terytorium kraju;
- przeciwdziałanie wszelkim próbom naruszenia granicy państwowej oraz ustalonych warunków lotu;
- prowadzenie rozpoznania pracy środków zabezpieczenia radioelektronicznego sił powietrznych przeciwnika.

W okresie zagrożenia i wojny:

- wykrywanie obiektów powietrznych, ich identyfikowanie, śledzenie oraz określanie aktualnego położenia;
- powiadamianie zainteresowanych stanowisk dowodzenia/SD/ obrony powietrznej o sytuacji powietrznej oraz ostrzeganie wojsk i ludności;
- prowadzenie walki z pilotowanymi i bezpilotowymi środkami napadu powietrznego nieprzyjaciela.

Zadania te realizują wojska obrony powietrznej kraju/WOPK/ w których skład wchodzi:

- wojska radiotechniczne, przeznaczone do wykrywania, ciągłego śledzenia /lokalizacji w powietrzu/ oraz identyfikowania środków latających, przekazywania uzyskanych o nich danych organom dowodzenia decydującym o użyciu środków zwalczania celów powietrznych, powiadamiania wojsk, jak również wojewódzkich ośrodków powszechnego ostrzegania i alarmowania /WOPOiA/ o zagrożeniu napadem powietrznym;
- wojska raketowe, lotnictwo myśliwskie OPK, oddziały artylerii przeciwlotniczej oraz oddziały przeciwdziałania radioelektronicznego, które współpracując ściśle ze sobą zwalczają lub obezwładniają cele powietrzne na określonych kierunkach i w strefach.

Zalety współczesnych wojsk raketowych, wyposażonych w nowe generacje uzbrojenia, zabezpieczanych przez wojska radiotechniczne oraz współdziałających z oddziałami walki radioelektronicznej, stwarzają dziś możliwości utworzenia wielowarstwowej, ciągłej w czasie i przestrzeni strefy ognia, potęgowanego przez wysoce manewrowe działanie lotnictwa myśliwskiego.

Współczesny system OPK zapewnia zatem warunki do organizowania nie tylko obrony obiektowej, lecz także obrony strefowej i obiektowo-strefowej. Pozwala to na ograniczenie, a nawet wyeliminowanie stref nie kontrolowanych, z jednoczesnym zapewnieniem bezpośredniej osłony najważniejszych obiektów. Prędkość lotu współczesnych środków napadu powietrznego powoduje jednak konieczność bardzo szybkiego wypracowywania decyzji o użyciu sił i środków, a to stwarza potrzebę zorganizowania maksymalnie sprawnego systemu dowodzenia wojskami OPK. W skład systemu wchodzi stanowiska dowodzenia różnych szczebli i punkty naprowadzania lotnictwa

wa. Zapewniają one sprawne funkcjonowanie całego "organizmu" OPK w ramach jednolitego systemu obrony państw koalicji, a jednocześnie samodzielne prowadzenie działań bojowych przez wydzielone siły i środki w określonych rejonach i w różnych warunkach sytuacji powietrznej. System ten zapewnia także harmonijne włączanie do działań sił i środków obrony powietrznej innych rodzajów sił zbrojnych oraz użycie najskuteczniejszych, w konkretnej sytuacji, środków obrony powietrznej.

Tak zorganizowany system obrony powietrznej kraju stanowi dziś - w ramach jednolitego systemu obrony państw Układu Warszawskiego - siłę obronną, której potencjał zapewnia nie tylko możliwość przeciwdziałania napadom z powietrza, lecz uzmysławia potencjalnemu agresorowi skalę ryzyka, na jakie naraża się w przypadku podjęcia działań wojennych.

Obrona terytorialna

Obrona terytorialna, określana też niekiedy jako "wojskowa, operacyjna obrona terytorium kraju", to działanie organizowane w celu zwalczania sił przeciwnika, którym udało się przedostać w głąb terytorium kraju i stworzyć tam ogniska walki zbrojnej. Mogą to być desanty powietrzne i morskie lub siły specjalnego przeznaczenia, oddziały /pododdziały/ wojsk nieprzyjaciela, które przeniknęły na głębokie tyły frontu, lub siły rekrutujące się spośród załóg rozbitych samolotów, a także uzbrojone grupy podziemia politycznego.

Stopień i charakter zagrożenia stanowią o formach przeciwdziałania i dlatego w ramach obrony terytorialnej wyróżnia się dwie grupy zadań: zadania z zakresu obrony przeciwdesantowej, za których wykonanie główną odpowiedzialność ponosi resort obrony narodowej i zadania z zakresu obrony przeciwdywersyjnej - będące domeną resortu spraw wewnętrznych. Zarówno charakter działania przeciwnika przy stosowaniu desantów powietrznych i dywersyjno - rozpoznawczych, jak też zbliżone formy i sposoby przeciwdziałania determinują konieczność ścisłej współpracy resortów obrony narodowej i spraw wewnętrznych podczas organizowania /planowania / i prowadzenia walki z tymi siłami.

Do głównych zadań realizowanych w ramach obrony przeciwdesantowej zalicza się:

- zwalczanie desantu w rejonach załadowczych i w czasie przelotu nad strefą działań wojsk frontu zewnętrznego /I etap walki/. Zadania te wykonywać będą głównie siły wojsk operacyjnych frontu zewnętrznego /wojska raketowe i OPL/ we współdziałaniu z wojskami OPK;

- zwalczanie desantu w czasie przelotu nad obszarem kraju /II etap walki/. Zadanie tego etapu wykonywać będą głównie wojska OPK we współdziałaniu z siłami OPL wojsk frontu zewnętrznego;

- walkę z desantem w czasie lądowania i działań na lądzie /III etap walki/.

W etapie trzecim należy z kolei wyodrębnić trzy grupy zadań. Do pierwszej należą zadania polegające na zwalczaniu desantu w czasie lądowania, umiejscowieniu głównego rejonu desantowania, prowadzeniu rozpoznania dla uściślenia celu działania desantu powietrznego i jego blokowaniu po wylądowaniu. Zadania te realizować będą wszystkie siły znajdujące się w rejonie desantowania, bez względu na ich przeznaczenie i operacyjne /organizacyjne/ podporządkowanie. Najczęściej będą to pododdziały garnizonowe, jednostki obrony terytorialnej, jednostki /pododdziały/ ochrony pogranicza lub wojsk obrony wewnętrznej, siły miejscowych komisariatów milicji obywatelskiej. Z reguły będą to jednostki niewielkie o ograniczonych możliwościach, zdolne do samodzielnego działania przez krótki okres czasu.

Drugą, zasadniczą grupę stanowią zadania polegające na rozbiciu sił desantu zorganizowanymi zgrupowaniami uderzeniowymi. W zależności od oceny celu desantowania i jego sił oraz możliwości wydzielenia lub doraźnego zorganizowania zgrupowania uderzeniowego, zadania te powinny wykonywać jednostki wojsk operacyjnych lub jednostki wojsk obrony wewnętrznej /w przypadkach zdecydowanie niewskazanego użycia sił operacyjnych/. W wyjątkowej tylko sytuacji /ograniczone możliwości własne i słabe siły desantu nieprzyjaciela lub mniejsze zagrożenie skutkami jego działań w danym czasie i miejscu zgrupowanie uderzeniowe można zorganizować do - raźnie na bazie znajdujących się w rejonie desantowania jednostek obrony terytorialnej i MO. Siły biorące udział w realizacji tego zadania będą najczęściej wspierane działaniami własnego lotnictwa.

Trzecia grupa obejmuje zadania polegające na likwidacji rozproszonych sił desantu. Działania te w końcowej fazie z reguły przybierają charakter przeciwdywersyjny i będą realizowane siłami resortu spraw wewnętrznych.^{x/}

Obrona wybrzeża morskiego

Obrona wybrzeża, jako pasa lądu bezpośrednio przyległego do morza oraz będącego otwartą granicą państwową, była zawsze jedną z trudniejszych form działalności obronnej.

W warunkach współczesnych wybrzeże stanowi obszar najbardziej narażony na różnorodne oddziaływanie przeciwnika. Sprzyja temu stosunkowo łatwy dostęp od strony morza oraz możliwość zwiększenia mocy oddziaływania poprzez jednoczesne użycie sił i środków powietrznych, morskich i lądowych.

Stałe zagrożenie wybrzeża wynika ponadto z roli portów morskich we współczesnej wojnie oraz obiektów gospodarki narodowej o dużym znaczeniu obronnym licznie rozbudowanych w pasie bezpośrednio przyległym do morza.

Charakter zagrożenia i znaczenie wybrzeża również jako obszaru działania wojsk frontu zewnętrznego na nadmorskim kierunku operacyjnym, wymagającego stałej osłony przed atakami ze strony morza, stanowi o występującym tutaj szczególnym sprzężeniu interesów tego frontu z zadaniami militarnej obrony terytorium kraju. Wymaga to kompleksowego traktowania obrony wybrzeża, tak w czasie planowania, jak i realizacji zadań.

Istniejące zagrożenie oraz znaczenie wybrzeża przesądzają o tym, że jego obrona przybiera charakter kompleksowy, obejmując obronę: powietrzną, morską i lądową.

Obrona powietrzna wybrzeża realizowana jest w ramach jednolitego systemu OPK, stąd też jej cele i zadania pokrywają się z celami i zadaniami omówionymi w poprzednim podrozdziale. Zadania te oprócz WOPK realizują: lotnictwo morskie, siły i środki obrony przeciwlotniczej okrętów i baz morskich MW oraz wojsk lądowych znajdujących się stale lub czasowo w danym rejonie.

x/ Przedsięwzięcia z zakresu obrony przeciwdywersyjnej omówiono w podrozdziale 3.4.3.

Obrona morska wybrzeża - to bojowe działania na morzu, mające na celu zabezpieczenie obszaru morskiego, przybrzeżnych szlaków komunikacji morskiej, portów, baz i linii brzegowej oraz wsparcie operacji zaczepnej wojsk frontu zewnętrznego, lub osko-
na skrzydła tych wojsk przez uderzeniami od strony morza.

Odpowiednio do celu ogół przedsięwzięć realizowanych w ramach obrony morskiej wybrzeża, można podzielić na dwie podstawowe grupy zadań:

- zadania wykonywane w ramach osłony wybrzeża /zabezpie-
czenie linii komunikacji przybrzeżnej, przeciwdziałanie minowaniu tych linii i portów, bezpośrednia osłona wybrzeża, portów i baz od strony morza i tp./;

- zadania wykonywane w ramach wsparcia wojsk operacyjnych /zwalczanie sił pływających oraz blokowanie portów i baz morskich przeciwnika, transport wojsk i sprzętu, bezpośrednie wsparcie działań na lądzie i inne/.

Zadania te będą wykonywały wszystkie pływające siły marynarki wojennej i wojska ochrony pogranicza w ścisłym współdziałaniu sojuszniczym z siłami floty bałtyckiej Związku Radzieckiego i NRD. Wypada uzupełnić, że ze względu na ograniczony obszar Morza Bałtyckiego z siłami marynarki wojennej ściśle będą współdziałały również wojska obrony powietrznej kraju.

Obrona lądowa wybrzeża jest kolejnym elementem systemu obrony wybrzeża morskiego. Celem jej jest uniemożliwienie przeciwnikowi penetracji dywersyjnej w rejonie baz i portów morskich oraz niedopuszczenie do wysadzenia desantów morskich i powietrznych w rejonach przybrzeżnych, w związku z czym obejmuje ona obronę przeciwdesantową oraz przeciwdywersyjną.^{x/}

Obrona przeciwdesantowa obejmuje zwalczanie przeciwnika w rejonach załadowniczych i koncentracji, w czasie przejścia morzem i

x/ Te formy obrony najpełniej rozwinięto podczas omówienia zakresu obrony terytorialnej. Zadania wykonywane w ramach obrony przeciwdesantowej i przeciwdywersyjnej w systemie obrony wybrzeża morskiego i obrony terytorialnej w zasadzie się pokrywają, z tą tylko różnicą, że w lądowej obronie wybrzeża przeciwdziała się desantom przerzucanym drogą morską lub powietrzną oraz wysadzonym w rejonie wybrzeża morskiego siłom dywersyjnym, które w tymże rejonie rozwinęły swoją działalność, co związane jest z ochroną i obroną granicy państwowej.

i przelotu w powietrzu, podczas zbliżania się do rejonów lądowania oraz w trakcie lądowania i działań na lądzie.

Obronę przeciwdesantową organizuje się wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych, wojsk operacyjnych i innych, w myśl jednolitego planu działania i pod wspólnym dowództwem.

Obrona przeciwdywersyjna ma na celu zwalczanie sił dywersyjnych i /ze względu na metody działania przeciwnika/ jest ściśle powiązana z ochroną granicy morskiej. Morze stwarza bowiem duże możliwości przerzutu na wybrzeże oddziałów dywersyjnych. Okoliczność ta sprawia, że obiekty rozmieszczone wzdłuż linii brzegowej mogą być zagrożone zarówno od strony lądu, jaki i morza, a zatem zwalczanie sił dywersyjnych wymaga ścisłego współdziałania resortu spraw wewnętrznych /któremu podlegają jednostki ochrony pogranicza/ z marynarką wojenną.^{x/} W realizacji zadań lądowej obrony wybrzeża morskiego, oprócz wojsk operacyjnych, mogą brać udział: jednostki manewrowe wojsk obrony wewnętrznej, wojsk ochrony pogranicza, jednostki obrony terytorialnej, szkolne i zapasowe lądowe jednostki marynarki wojennej, określone jednostki zmilitaryzowane, manewrowe jednostki MO oraz pododdziały ochrony obiektów.

Uwzględniając złożoność przedsięwzięć realizowanych w ramach obrony przeciwdesantowej i przeciwdywersyjnej, należy zauważyć, że z reguły będą to działania podejmowane doraźnie, co w warunkach szybko zmieniającej się sytuacji wymaga wcześniejszego ich przemyślenia i zwarianowania.

x/ Przedsięwzięcia z zakresu obrony przeciwdywersyjnej omówiono szerzej w podrozdziale 3.4.3.

3.3.2.2. Zadania w zakresie zapewnienia warunków działania siłom zbrojnym

Realizacja przedsięwzięć z tego zakresu działalności militarnej ma głównie na celu stworzenie dogodnych warunków do działania sił zbrojnych /własnych i sojuszniczych/ prowadzących walkę zbrojną lub przegrupowujących się przez obszar kraju oraz uczestniczących w akcjach ratowniczych.

Zadania zabezpieczające realizację przedsięwzięć mobilizacyjnych

Współcześnie żadnego państwa, nawet najbardziej ekonomicznie rozwiniętego; nie stać na utrzymywanie sił zbrojnych odpowiadających w pełni potrzebom działań wojennych. Z uwagi na to pokojowa struktura i stopień rozwinięcia wojsk dostosowane są zarówno do możliwości potencjału obronnego kraju, jak też jego zobowiązań koalicyjnych. Z tego też względu w kompleksie zadań obronnych poważną rolę spełniają te, których realizacja zapewnia optymalnie sprawne przejście wojsk z organizacji pokojowej na wojenną oraz osiągnięcie przez siły zbrojne pełnej gotowości bojowej równocześnie z zakończeniem mobilizacji, a więc te, od wykonania których uzależnione jest mobilizacyjne rozwinięcie sił zbrojnych.

Realizowane w ramach systemu mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych zadania składają się na proces, który może rozpocząć się przed wybuchem konfliktu zbrojnego w formie skrytej mobilizacji i poprzez mobilizację powszechną będzie trwał aż do zakończenia wojny w formie stałego uzupełniania sił zbrojnych, sił MSW i jednostek zmilitaryzowanych. W trakcie mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych następuje powołanie znacznych ilości rezerw osobowych, uzupełnianie jednostek wojskowych sprzętem techniczno - bojowym oraz pobieranymi z gospodarki narodowej środkami transportu i maszynami inżynieryjnymi. Zakres i czas mobilizacyjnego rozwijania wojsk warunkują założenia operacyjne i przyjęta koncepcja użycia sił zbrojnych. Deter-

minują one sposób przebiegu mobilizacji odpowiednio do warunków narastania zagrożenia agresją, zapewniając elastyczne reagowanie i pozwalając na mobilizacyjne rozwinięcie w sposób skryty wybranych jednostek wojskowych lub całości sił zbrojnych.

W procesie realizacji zadań mobilizacyjnych wyodrębnia się trzy kolejne etapy:

I - utrzymanie sił zbrojnych w stałej gotowości do mobilizacyjnego rozwinięcia;

II - mobilizacyjne rozwinięcie sił zbrojnych;

III - uzupełnianie strat w jednostkach i realizacja tzw. nowych formowań w toku trwania wojny.

System mobilizacyjny wymaga ścisłego sprzężenia zadań realizowanych przez organy gospodarcze i administracji państwowej do szczebla podstawowego włącznie. Szczególna rola współdziałających z wymienionymi organów administracji wojskowej polega na rozdysponowaniu do jednostek rezerw osobowych i materiałowych - jakościowych i ilościowych, w ściśle określonych terminach. W odniesieniu do jednostek przewidzianych do militaryzacji podobną rolę spełniają właściwe resortowe komórki organizacyjne w organach administracji państwowej, włącznie do przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za rozwinięcie jednostki zmilitaryzowanej, przy współdziałaniu z właściwym terytorialnie organem administracji wojskowej.

Zadania zabezpieczające przegrupowanie przez obszar kraju wojsk własnych i sojusznicznych.

W ramach zadań zabezpieczających realizowanych na korzyść sił zbrojnych ważną rolę odgrywają te, których wykonanie umożliwia sprawne przegrupowanie przez obszar kraju wojsk własnych i sojusznicznych. Do zadań tych zaliczamy:

- osłonę przegrupowujących się wojsk, realizowaną w ramach obrony powietrznej kraju, obrony przeciwdywersyjnej i przeciwdesantowej - w zasadzie przez wszystkie siły obrony terytorium kraju we wzajemnym współdziałaniu ;

- utrzymanie rozbudowanej w czasie pokoju infrastruktury w strefie komunikacji i dalszą jej rozbudowę, którą prowadzą organy administracji lub gospodarki narodowej, a w niektórych sytuac-

cyjach także siły resortu Obrony Narodowej i MSW;

- organizowanie wspólnie z resortem spraw wewnętrznych regulacji ruchu i pilotowanie kolumn w miastach, większych osiedlach lub na organizowanych w czasie marszu obojściach i w rejonach przepraw;

- organizowanie wojskom pomocy technicznej, z wykorzystaniem stacjonarnych wojskowych i cywilnych warsztatów /zakładów/ usługowych, magazynów i składnic;

- zapewnianie przegrupowującym się wojskom ciągłości przemarszu przez obszar kraju, co należy do obowiązków okręgów wojskowych i właściwych terenowych sztabów wojskowych i realizowane jest w ramach organizowanego centralnie /przez Sztab Generalny/ systemu kierowania ruchem wojsk.^{x/}

Do przedsięwzięć zapewniających sprawne przegrupowanie przez obszar kraju koalicyjnych sił zbrojnych zalicza się także zadania wykonywane przez określone jednostki gospodarki narodowej, a planowane i nadzorowane przez organy administracji państwowej współpracujące z organami administracji wojskowej.

Do zadań tych zalicza się: udzielanie pomocy w zakresie uzupełniania materiałów pędnych i smarów, zaopatrywania pojazdów w części zamienne oraz wykonywanie usług remontowych, uzupełnianie żywności, zabezpieczenie medyczne itp.

Jak z powyższego wynika, niektóre zadania wykonywane w ramach militarnej obrony terytorium kraju, a głównie w zakresie zapewnienia siłom zbrojnym warunków działania, mają charakter usługowy. Do realizowanych w ich ramach przedsięwzięć zalicza się również udział wojsk w akcjach ratowniczych prowadzonych na korzyść ludności cywilnej, jak też działania prowadzone na rzecz wojsk. W jednym i drugim przypadku mogą to być działania prowadzone wyłącznie przez jednostki wojskowe lub też wspólnie ze specjalistycznymi siłami OC.

x/ System kierowania ruchem wojsk stanowi część składową systemu dowodzenia siłami zbrojnymi i organizowany jest przede wszystkim dla potrzeb wojsk operacyjnych.

Terytorium kraju dzieli się na dwa obszary: wschodni i zachodni, a obszary OW na strefy i rejony kierowania ruchem wojsk / z dotychczasowym zachowaniem podziału administracji wojskowej/.

Udział wojsk w akcjach ratowniczych prowadzonych na korzyść ludności cywilnej będzie miał miejsce w zasadzie w przypadkach uderzeń bronią jądrową i superkonwencjonalną lub nawet masowych uderzeń konwencjonalnych na duże skupiska ludności i ważne obiekty przemysłowe. W takich sytuacjach wojska będą realizowały głównie te zadania ratownicze, których charakter odpowiada /lub jest zbliżony/ kierunkowi wyszkolenia, wyposażenia i przeznaczenia określonych oddziałów /pododdziałów/. Mogą to być zadania z zakresu: udzielania pomocy MO w utrzymaniu porządku wewnętrznego, opanowaniu paniki, przy ochronie mienia społecznego i prywatnego ludności rozśrodkowanej lub ewakuacji, pomocy w ewakuacji ludności porażonej i w organizowaniu zabiegów sanitarnych^{x/}, prowadzeniu rozpoznania rejonów, stanu zagrożenia dróg wejścia do zawałonych obiektów lub nawet doraźnego organizowania systemu łączności dowodzenia akcją ratowniczą w określonym rejonie.

Wszystkie rodzaje wojsk będą wreszcie realizowały różnorodne zadania ratownicze mające na celu przywracanie własnej gotowości bojowej /ewakuacja, zabiegi medyczne i sanitarne, odkażanie sprzętu, odtwarzanie przejezdności dróg itp./.

Jakkolwiek realizacja tych zadań nie przyczynia się bezpośrednio do pomnażania mocy sił zbrojnych, niemniej stanowi ona ważny element w całości zadań wykonywanych przez wszystkie komponenty systemu militarnego w ramach frontu wewnętrznego.

x/ Organizacja pomocy medycznej, a zwłaszcza hospitalizacja porażonych nie powinna obciążać służby medycznej.

3.4 ZADANIA Z ZAKRESU PORZĄDKU WEWNĘTRZNEGO I BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

W założeniach obronnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przedsięwzięcia dotyczące utrzymania porządku wewnętrznego - zarówno w okresie pokoju, jak i wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz wojny - traktowane są jako działania gwarantujące pomyślną realizację wszystkich innych zadań obronnych /politycznych, gospodarczych, militarnych i obrony cywilnej/. Wroga naszemu państwu działalność, inspirowana przez imperialistyczne ośrodki zagraniczne, której występowanie obserwuje się już w okresie pokoju, a która niewątpliwie wzmoże się w czasie zagrożenia wojennego i wojny, powoduje, że realizacja zadań obronnych byłaby niemożliwa bez utrzymania na obszarze kraju należytego porządku i bezpieczeństwa.

W warunkach współczesnych zakłada się wykorzystanie w wojnie przez naszych potencjalnych przeciwników najbardziej wyrafinowanych, antyhumanitarnych środków. Należy się więc nie tylko liczyć z przedstawionym uprzednio oddziaływaniem na obszar kraju wszystkimi posiadanymi przez przeciwnika środkami walki, lecz również z intensyfikacją działalności wywiadowczej, dywersyjno - sabotażowej, polityczno-ideologicznej i psychologicznej. W tej sytuacji od utrzymania porządku zależeć będzie sprawne przejście organizmu państwowego na system działalności wojennej. Trudno bowiem wyobrazić sobie realizację szeregu przedsięwzięć z zakresu mobilizacji, rozwijania i przegrupowania wojsk operacyjnych, rozśrodkowania ludności, a także przejście na wojenny system kierowania oraz przestawienie gospodarki na produkcję wojenną w warunkach kompleksowego oddziaływania nieprzyjaciela bez utrzymania należytej dyscypliny społecznej, ładu i porządku, bez ścisłego przestrzegania obowiązujących przepisów prawa oraz respektowania specjalnych zarządzeń, nawet wtedy, gdy będą one ograniczały swobody obywatelskie i nakładały dodatkowe obciążenia.

Nie wolno jednak wykluczać wystąpienia trudności w utrzymaniu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego. Złożą się na to zarówno przyczyny wewnętrzne, jak i zewnętrzne.

Czynnikami wewnętrznymi powodującymi trudności w utrzymaniu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego mogą być: nasilenie się przestępczości kryminalnej i gospodarczej wywołane zakłóceniem nastrojów społecznych w wyniku wprowadzenia prawodawstwa wojennego i stanu wojny /ograniczenie swobód obywatelskich, wprowadzenie obowiązkowych świadczeń osobistych i rzeczowych/; skomplikowanie się warunków życia i pracy /rozdzielenie rodzin, trudności i ograniczenia w codziennym zaopatrzeniu i wiele innych czynników wywołujących stany niepokoju, a nawet nieposłuszeństwo i panikę/; możliwości wystąpienia żywiołowych ruchów ludności w okresie poprzedzającym planowe rozśrodkowanie i wreszcie - czego nie należy wykluczyć - uaktywnienie się ugrupowań zdecydowanie antypaństwowych, organizujących działalność sabotażową i dywersyjną, a nawet dążących do zainicjowania zbrojnego podziemia.

Czynnikami zewnętrznymi, zwielokrotniającymi trudności w utrzymaniu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego będą natomiast /oprócz oczywiście działań sił zbrojnych NATO/działania sił specjalnego przeznaczenia, wywiadowczych oraz agitacyjno-propagandowych, zmierzających do powiększania trudności powstałych w wyniku oddziaływania czynników wewnętrznych poprzez usiłowanie zakłócenia mobilizacji i procesu rozwinięcia potencjału obronnego państwa; dezorganizacji przegrupowania wojsk operacyjnych /własnych i sojusznicznych/ wyprowadzanych na front zewnętrzny i eliminowania ich z przyszłych działań; zakłócenia działalności gospodarczej kraju oraz rytmu pracy i życia społeczeństwa. Działalność wyznaczonych w tym celu sił /grup specjalnego przeznaczenia/ koncentrować się będzie przede wszystkim na obezwładnianiu obiektów o znaczeniu wojskowym, ekonomicznym, administracyjnym i politycznym. W razie zastosowania broni jądrowej główny wysiłek tych grup skierowany zostanie na rejony nie objęte uderzeniami i zmierzać będzie do paraliżowania życia na tych terenach. Będą to ponadto różnorodne formy oddziaływania psychologicznego, odczuwalnego już dzisiaj, lecz wzmożonego w okresie zagrożenia i wojny oraz wzbogaconego formami w zasadzie nie przyjętymi w normalnych stosunkach między państwami.

Można zatem powiedzieć, że utrzymanie porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego tak w czasie pokoju, jak i /przede wszystkim/ w okresie zagrożenia bezpieczeństwa kraju i

wojny, stanowi niezmiernie skomplikowaną i złożoną dziedzinę działalności systemu obronnego państwa. Składa się na nią wiele przedsięwzięć natury politycznej, wychowawczej i uświadamiającej, jak też administracyjnych i karnych, realizowanych w celu zapewnienia trwałości ustroju socjalistycznego, ochrony życia i zdrowia obywateli, ochrony mienia społecznego i prywatnego przed elementami przestępczymi oraz obrony państwa przed dywersją i szpiegostwem.

W świetle powyższego zrozumiałe się staje, że treść zadań z zakresu utrzymania porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego znacznie wykracza poza ramy i możliwości resortu spraw wewnętrznych. Wprawdzie resort ten zgodnie z ustalonym w państwie podziałem kompetencji i odpowiedzialności spełnia na codzień wiodącą rolę w dziedzinie zapewnienia porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego /w jego bowiem gestii leży egzekwowanie wykonywania przez obywateli ich obowiązków wynikających z przepisów prawa i zarządzeń władz /, tym niemniej w realizacji określonych zadań muszą z nim współdziałać organizacje polityczne i społeczne, wszelkiego rodzaju organy rewizyjne i kontrolne władzy państwowej /NIK/, administracji i gospodarki /PIH, służby kontroli wewnętrznej/, dysponujące określonymi siłami /np. straż: przemysłowa, pocztowa, bankowa, służba ochrony kolei/ oraz siły zbrojne, a nawet rodzina - jako najmniejsza komórka społeczna - i pojedynczy człowiek. Tylko bowiem kompleksowy wysiłek wszystkich tych organów, instytucji oraz sił w połączeniu z działalnością resortu spraw wewnętrznych może zapewnić utrzymanie na wymaganym poziomie bezpieczeństwa publicznego¹ porządku wewnętrznego w państwie.

W okresie zagrożenia bezpieczeństwa kraju i wojny działalność resortu spraw wewnętrznych polegać będzie na kontynuowaniu zadań okresu pokojowego oraz na realizacji zadań nowych, stosownie do decyzji podejmowanych przez naczelne organy polityczno - państwowe i odpowiednie organy szczebli niższych.

Do zadań z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego należą w szczególności:

- zdobywanie wiadomości o przeciwniku za granicą oraz rozpoznanie wewnętrzne /z badaniem nastrojów społecznych włącznie/;
- kontrwywiadowcza ochrona kraju;
- przeciwdywersyjna obrona kraju;

- utrzymanie porządku w czasie mobilizacji ;
- utrzymanie porządku w czasie operacyjnego rozwijania i przegrupowywania wojsk /własnych i sojusznicznych/ przez terytorium kraju;
- zapewnienie porządku w toku realizacji głównych przedsięwzięć z zakresu obrony cywilnej,

3.4.1. Zdobywanie wiadomości o przeciwniku za granicą oraz rozpoznanie wewnętrzne

Znajomość przeciwnika /jego sił, metod i sposobów działania oraz zamierzeń/, przy czym, co najważniejsze, zdobywanie wiadomości z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym w stosunku do działania strony przeciwnej - stanowi podstawowy element oceny sytuacji oraz główną przesłankę powzięcia własnej decyzji co do własnych działań wyprzedzających /zapobiegawczych/. Dlatego też zdobywanie wiadomości o przeciwniku za granicą, prowadzenie rozpoznania wewnętrznego i badanie nastrojów społecznych jest jedną z najważniejszych czynności organów odpowiedzialnych za informowanie właściwych organów władzy i administracji oraz biorących udział w utrzymaniu bezpieczeństwa publicznego i porządku wewnętrznego.

Organa wywiadu resortu spraw wewnętrznych stosują określone formy i metody pracy operacyjnej oraz wykorzystują różnorodne źródła informacyjne. Systematycznie obserwują i analizują metody działania zagranicznych wrogich ośrodków działalności antypaństwowej i antysocjalistycznej^{x/}. W ramach rozpoznania wewnętrznego i badania nastrojów organa kontrwywiadu prowadzą obserwację środowisk podatnych na inspirującą działalność antysocjalistyczną zagranicy oraz powstających i działających grup i organizacji. Głównym celem tego działania jest niedopuszczenie do organizowania przez wrogie Polsce elementy aktów sabotażu lub dywersji oraz działalności agenturalnej na rzecz potencjalnego przeciwnika. W rozpoznaniu przeciwnika wewnętrznego, a zwłaszcza w badaniu nastrojów społecznych, rolę pomocniczą odgrywają wszelkiego rodzaju

x/ Do ośrodków takich można zaliczyć obecnie: radio "Wolna Europa" i "Swoboda" oraz ośrodki; paryski /"Kultura"/ i londyński, grupujące m. in. takie organizacje jak "Zjednoczenie Polskie", "Studium Polski Podziemnej", "Fundusz Wolności Słowa i Praw Ludzkich w Polsce" oraz inne.

instytucje nadzoru i kontroli /podległe organom administracji i gospodarki narodowej/, organizacje polityczne, społeczne i inne.

3.4.2. Kontrwywiadowcza ochrona kraju

Kontrwywiadowcza ochrona kraju, prowadzona zarówno w czasie pokoju, jak i wojny, ma na celu zapewnienie utrzymania w tajemnicy wszelkich przedsięwzięć /zamierzeń/ oraz dokumentów i planów o charakterze obronnym państwa.

Cel ten osiąga się poprzez zdobywanie wiadomości o wywiadzie przeciwnika i jego zwalczanie; ścisłe i systematyczne przestrzeganie przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej przez pracowników wszystkich organów państwowych, jednostek organizacyjnych gospodarki narodowej, naukowo-badawczej i innych, realizujących określone prace /zadania/ obronne; wykonywanie szczególnie ważnych prac tylko przez wyznaczonych pracowników i tp.

Kontrwywiadowczą ochronę kraju realizują wyspecjalizowane służby resortu spraw wewnętrznych /w wojsku WSW/, przy bezpośredniej współpracy aparatu kontrolno-nadzorczego organu nadrzędnego instytucji wykonujących zadania obronne o charakterze tajnym, zobowiązanych do stosowania przepisów o ochronie tajemnicy państwowej /wojskowej/.

3.4.3. Przeciwdywersyjna obrona kraju

Kompleksowe rozpatrywanie uwarunkowań przyczynowo-skutkowych, mających stworzyć sprzyjające warunki do wrogiej działalności na obszarze kraju, której końcowym, najbardziej zauważalnym efektem staje się działalność dywersyjna, czyli zbrojne wystąpienia rodzimych lub przerzuconych do kraju grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika, stanowi o tym, że zadania obrony przeciwdywersyjnej w ujęciu systemowym są rozpatrywane jako integralna część zadań z zakresu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego. Zatem obrona przeciwdywersyjna obejmuje zespół zadań, których realizacja ma na celu przeciwdziałanie polityczno-ideologicznemu /w czasie wojny również psychologicznemu/ oddziaływaniu przeciwnika na społeczeństwo, zapobieganie jego działalności szpiegowsko-rozpoznawczej, przeciwdziałanie organi-

zowaniu się w kraju ośrodków podziemia politycznego /w czasie wojny również zbrojnego/, a wreszcie prowadzenie działań /walki zbrojnej/ w celu fizycznej likwidacji ujawnionych grup sobotażowych i dywersyjnych.^{x/}

Wśród zadań z zakresu obrony przeciwdywersyjnej można zatem wyróżnić takie, jak:

- polityczne, ideowe i psychologiczne przygotowanie całego społeczeństwa, w tym szczególnie pracowników gospodarki narodowej i administracji państwowej do skutecznego przeciwstawienia się działalności dywersyjnej. Główną rolę w przygotowaniu i realizacji tych zadań spełniają instancje i organizacje partyjne różnych szczebli organizacyjnych;

- operacyjna działalność wywiadu i kontrwywiadu oraz innych służb bezpieczeństwa /milicji i WOP/ przeznaczonych do zwalczania działalności dywersyjnej, polegająca na wcześniejszym wykrywaniu zamiarów przeciwnika /drogą zdobywania informacji dotyczących kierunków jego oddziaływania, przerzutu sił specjalnego przeznaczenia na obszar kraju, jego sił znajdujących się na obszarze kraju /o miejscach jego bazowania/ i środowisku, w którym uzyskał poparcie/ oraz na neutralizowaniu jego systemu wywiadowczego i zapobieganiu penetracji interesujących go obiektów;

- zbrojne zwalczanie sił dywersyjnych poprzez prowadzenie przeciwdywersyjnych zaczepnych działań bojowych i ochronno-obronnych. Zadania te dotyczą bezpośredniej walki z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi i innymi uzbrojonymi wrogimi siłami na obszarze kraju i realizowane są w ramach obrony terytorialnej przez jednostki podległe resortowi spraw wewnętrznych /MO, wojskowe jednostki MSW, WOP/ w ścisłym współdziałaniu z jednostkami sił zbrojnych.

Przeciwdywersyjne, zaczepne działania bojowe są często kontynuacją zadań przeciwdesantowych. Dzieje się tak wówczas, gdy obiektem oddziaływania stają się siły rozbitego i rozproszonego desantu stosujące dywersyjne formy walki. Przeciwdziałanie polega wówczas na intensywnym "penetrowaniu" rejonów zagrożonych działalnością dywersyjną, wytrwałym ściganiu wykrytych grup dy-

x/ W literaturze wojskowej pojęciem obrony przeciwdywersyjnej obejmuje się tylko ten ostatni, zawężony zakres zadań walki zbrojnej.

wersyjnych, otoczeniu ich i likwidacji, ewentualnie tworzeniu zapór lub zasadzek na kierunku przewidywanego ruchu ściganej grupy. Na terenach przeciwnika opanowanych przez wojska własne działania te prowadzić będą jednostki sił zbrojnych we współdziałaniu z miejscowymi siłami porządkowymi, po ich zorganizowaniu.

Działania ochronno-obronne są pomocniczym rodzajem bojowych działań przeciwdywersyjnych, gdyż ich realizacja nie zapewnia bezpośredniej likwidacji sił dywersyjnych i ma zazwyczaj na celu zabezpieczenie określonych obiektów przed działalnością szpiegowską, dywersyjną i sabotażową.

O ile bowiem w realizacji zadań o charakterze zaczepnym mogą brać udział jednostki wojsk obrony wewnętrznej, wojsk obrony pogranicza, MO, jednostki obrony terytorialnej, pododdziały garnizonowe i jednostki stale lub czasowo stacjonujące na obszarze kraju, a więc siły o dużej wartości bojowej, o tyle zadania ochronno-obronne z zasady realizowane są przez zmilitaryzowane pododdziały ochrony obiektów i pododdziały porządkowo-ochronne, a więc siły o charakterze pomocniczym.

3.4.4. Utrzymanie porządku w czasie mobilizacji

Utrzymanie porządku w czasie mobilizacji - zarówno skrytej, jak i powszechnej - w dużym stopniu wpływa na jej przebieg i niezależnie od sposobu jej prowadzenia stwarza konieczność realizacji szeregu przedsięwzięć organizacyjnych i porządkowo-ochronnych. Należą do nich przede wszystkim:

- wzmocnienie służby w rejonach przyjazdu i stawiennictwa rezerwistów oraz w punktach przyjęcia środków transportowych i maszyn inżynierskich;

- kontrola porządku na dworcach kolejowych i autobusowych oraz patrolowanie tras od dworców do miejsca postoju jednostek wojskowych;

- intensywne pełnienie służby wokół obiektów newralgicznych w danym mieście /rejonie/, zgodnie z planami ochrony obiektów wynikającymi z planu osłony mobilizacji w garnizonie;

- patrolowanie w rejonach zagrożonych dróg przeznaczonych do akcji kurierskiej;

- ściganie dezertersów i osób uchylających się od służby wojskowej.

Wymienione przedsięwzięcia /zadania/ realizowane są głównie siłami Milicji Obywatelskiej w ścisłym współdziałaniu z jednostkami Wojskowej Służby Wewnętrznej.

Ze względu na to, że jednocześnie z mobilizacją może odbywać się przegrupowanie wojsk operacyjnych, wprowadzanie ich do rejonów alarmowych, rozśrodkowywanie składnic wojskowych, ludności i załóg zakładów pracy z miast zagrożonych, zapewnienie porządku i bezpieczeństwa będzie bardzo trudne i skomplikowane. Musi więc być rozpatrywane w kompleksie zadań stojących przez siłami resortu spraw wewnętrznych.

3.4.5. Utrzymanie porządku w czasie operacyjnego rozwinięcia i przegrupowania wojsk /własnych i sojusznich/ przez terytorium kraju

Zapewnienie bezkolizyjnego przegrupowania związków taktycznych i operacyjnych przez terytorium kraju w planowanej kolejności i czasie, w połączeniu z ruchem transportu gospodarki narodowej i obrony terytorialnej, w dużej mierze zależy od utrzymania na obszarze kraju należytego porządku i bezpieczeństwa publicznego.

W ramach zabezpieczenia przegrupowania wojsk organizowanego przez Sztab Generalny WP wiele zadań będzie realizowanych przez siły resortu spraw wewnętrznych. Będą to głównie zadania utrzymania porządku i bezpieczeństwa na drogach przemarszu wojsk i w pasie przyległym do tych dróg, a w szczególności:

- organizowanie posterunków i patroli kierowania ruchem w miastach i osiedlach o dużym nasileniu ruchu pieszego i kołowego dla zapewnienia wojskom pierwszeństwa przejazdu oraz kierowanie ich na trasy zastępcze, jeżeli korzystanie z tras głównych nie jest możliwe;

- organizowanie, odpowiednio do potrzeb, pilotowania czoła kolumn wojskowych, zwłaszcza przez większe miasta i przy konieczności dokonywania objazdów;

-- objęcie czasową ochroną obiektów komunikacyjnych znajdujących się poza terenem miast i osiedli, jeżeli nie są one chro-

nione przez wojsko lub inne organa ochrony, szczególnie na obszarach zagrożonych działalnością dywersyjną.

Milicja Obywatelska wspólnie z WSW podejmuje również działania zapobiegające wypadkom i katastrofom pojazdów wojskowych na drogach przemarszu wojsk oraz likwiduje ich skutki przez udzielanie pomocy wojskowym organom kontroli i kierowania ruchem, za - bezpieczeństwo miejsc wypadków itp. Ponadto, w porozumieniu z właściwym wydziałem komunikacji, Milicja Obywatelska ustala potrzeby wystawiania znaków drogowych i zapór dla zamknięcia lub ograniczenia wjazdu innych pojazdów lub kolumn rozśrodkowywanej ludności na trasy przemarszu wojsk.

Odrębny problem stanowi kontrwywiadowcza ochrona przegrupowania wojsk.

W związku z zabezpieczeniem kontrwywiadowczym wykonywane są między innymi zadania polegające na niedopuszczeniu do penetrowania przez niepożądane osoby tras przegrupowania wojsk, ochronie elementów osłony techniczno-usługowej dróg i obiektów komunikacyjnych oraz ogni w zaopatrzenia w paliwa, smary itp. oraz na udziale w realizacji planów maskowania operacyjnego przegrupowania wojsk.

Zadania z zakresu ochrony tras kolejowych i transportów przegrupowywanych wojsk realizują właściwe komórki i siły wojskowe oraz Straż Ochrony Kolei. Organa MO będą realizowały niektóre zadania w rejonach nie objętych wojskową służbą porządkową lub będą z nią współdziałać. Zapewnienie porządku na większych dworcach kolejowych należeć będzie do komisariatów kolejowych MO.

3.4.6. Zapewnienie porządku w toku realizacji głównych przedsięwzięć z zakresu obrony cywilnej

Do zadań tej grupy należy przede wszystkim:

- utrzymanie porządku podczas prowadzenia rozśrodkowania;
- utrzymanie porządku w toku prowadzenia akcji ratowniczej;
- ochrona opuszczonego mienia.

Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w czasie rozśrodkowywania załóg zakładów pracy i ruchów ludności jest przedsięwzięciem niezmiernie skomplikowanym i dotychczas w praktyce nie sprawdzonym. Realizacja zadań z zakresu rozśrodkowania

wymaga od planujących wiele inwencji oraz zsynchronizowania przedsięwzięć porządkowych z organizacyjnymi, zaopatrzeniowymi i innymi.

W czasie rozśrodkowywania mogą powstać zjawiska żywiołowych ruchów ludności oraz objawy paniki w trosce o życie własne lub najbliższych. Przeciwdziałanie im polegać będzie między innymi na stosowaniu różnorodnych form perswazji, oddziaływaniu polityczno-propagandowym, a w koniecznych przypadkach na użyciu nawet środków przymusu bezpośredniego. Przy zwalczaniu paniki i żywiołowych ruchów ludności, podobnie jak w walce z dywersją i w szeregu innych przedsięwzięć z dziedziny bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego, niezbędne jest zaangażowanie sił i środków organów administracji wojskowej i cywilnej, resortu spraw wewnętrznych, a przede wszystkim środków masowego przekazu.

Do utrzymania porządku w czasie dokonywania rozśrodkowania muszą być zaangażowane, oprócz resortu spraw wewnętrznych, organy polityczno-administracyjne oraz organizacje partyjne i społeczne.

Do obowiązków resortu spraw wewnętrznych należeć będzie przede wszystkim zapewnienie porządku w punktach ewidencyjno-informacyjnych, załadowczych, rozdzielczych i wyładowczych, regulacja ruchu na trasach przemieszczania się oraz zapobieganie żywiołowym ruchom ludności, zwłaszcza panice.

W realizacji zadań związanych z utrzymaniem porządku uczestniczą organa MO i służby porządkowo-ochronne /głównie ORMÓ / oraz aktywiści PZPR, ZSMP itp.

Nie mniej skomplikowaną sprawą jest zapewnienie porządku publicznego w czasie prowadzenia akcji ratowniczych. Do głównych zadań w tym zakresie należą: izolacja rejonu porażenia, regulacja ruchu w rejonie porażenia i na zewnątrz, zapobieganie panice /szybka reakcja na powstanie plotek i żywiołowych zachowań ludności/ oraz utrzymywanie bezwzględnego reżimu porządkowego, łącznie z zastosowaniem w przypadkach koniecznych środków przymusu.

Przedsięwzięcia te realizują wydzielone oddziały MO, rezerwa sił porządkowo-ochronnych formacji obrony cywilnej, pododdziały wojskowe czasowo skierowane do wykonania tych zadań, ocalałe siły porządkowe porażonego miasta /rejonu/ i inne siły aktywu społecznego.

Ochronę mienia pozostawionego w opuszczonych pomieszczeniach przez ludność rozśrodkowaną lub porażoną zapewniają ADM-y przy współdziałaniu gospodarzy domów, straży i ludności nie rozśrodkowanej, a zorganizowanej w blokowe grupy samoobrony. Organ na MO zapewniają natomiast nadzór ogólny.

Obok zadań omówionych powyżej resort spraw wewnętrznych, kontynuując określone przedsięwzięcia okresu pokojowego będzie zapewniał ochronę przeciwpożarową kraju, zwalczał wszelkiego rodzaju przestępstwa natury kryminalnej, gospodarczej itp., a ponadto będzie organizował łączność szyfrową, kodową i utajnioną dla potrzeb naczelnych organów politycznych i państwowych, prowadził cenzurę wojenną w zakresie ustalonym przepisami, internował obywateli państw wrogich. Są to zadania pomocnicze, zapewniające utrzymanie porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego.

Do realizacji wszystkich przedsięwzięć wykonywanych w ramach utrzymania PWiBP resort spraw wewnętrznych ma odpowiednio zorganizowane, wyposażone i przeszkolone siły, wśród których wyróżnia się: Służbę Bezpieczeństwa, Milicję Obywatelską /w tym jednostki manewrowe szczebla centralnego i wojewódzkiego/, Wojska Ochrony Pogranicza, jednostki wojskowe MSW oraz jednostki zawodowych straży pożarnych.

Do sił stale uczestniczących w utrzymaniu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego jako pomocnicze należą: ochotnicza rezerwa MO /ORMO/, straż przemysłowa /w zakładach produkcyjnych/, kolejowa, portowa, leśna i bankowa, które /z wyjątkiem ORMO/ podporządkowane są funkcjonalnie właściwym ministrom i nadzorowane przez inspektoraty ochrony przemysłu, a w okresie wojny podlegają militaryzacji.

Znacznej pomocy w utrzymaniu PWiBP udzielają i będą udzielały siłom MSW jednostki wojskowe podległe resortowi obrony narodowej, organy polityczne i administracyjne, organizacje polityczne i społeczne oraz całe społeczeństwo.

Z uwagi na różnorodność sił uczestniczących w realizacji zadań z zakresu utrzymania porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego w państwie niezbędne jest ścisłe ich współdziałanie. Dobre współdziałanie sił resortu spraw wewnętrznych z wszystkimi organami administracji państwowej, gospodarczej i wojskowej, z formacjami obrony cywilnej oraz organizacjami politycznymi

mi, społecznymi i ludnością cywilną warunkuje powodzenie realizacji tych zadań.

Rekapitulując, należy podkreślić, że skuteczność wszystkich działań z zakresu porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego zależy od systematycznej i stałej analizy obserwowanych przejawów działalności przeciwnika, od obiektywnej i realnej oceny podatności własnego społeczeństwa na tę działalność oraz od umiejętności przewidywania bliższej i dalszej perspektywy rozwoju sytuacji. Ukoronowaniem tej pracy organów /sztabów/ musi być oczywiście przedkładanie uzasadnionych propozycji własnego działania /postępowania/, a po ich akceptacji bezwzględne i konsekwentne wykonanie podjętych decyzji. Uzasadnione wydaje się również powtórzenie, dla podkreślenia wagi tych zadań, że od poziomu ogólnego porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego, czyli ogólnospołecznego zdyscyplinowania, zależy możliwość, a przynajmniej efektywność spełniania funkcji wszystkich organów aparatu państwa, tak w czasie pokoju, jak i podczas podwyższania gotowości obronnej i w czasie wojny.

3.5 ZADANIA OBRONY CYWILNEJ KRAJU

Obserwowane, szczególnie w ostatnim okresie, zmiany w formach i metodach prowadzenia wojny, będące rezultatem nieustannego doskonalenia środków walki zbrojnej przede wszystkim broni masowego rażenia i środków służących do jej przenoszenia, permanentnie zwiększają zagrożenie całego obszaru terytorialnego walczących państw. Współcześnie bowiem, kiedy przeciwstawne strony będą dążyć do osłabienia za wszelką cenę potencjału wojennego przeciwnika - przede wszystkim poprzez niszczenie jego siły żywej, infrastruktury obronnej i zasobów materialnych, a także dezorganizowanie życia i działalności społeczeństwa - należy liczyć się z tym, że terytoria walczących krajów narażone będą na uderzenia nieprzyjaciela na równi z wojskami prowadzącymi walkę na froncie zewnętrznym. Sytuacja ta powoduje, że w systemach obrotowych państw socjalistycznych przedsięwzięcia z zakresu obrony cywilnej /OC/ zyskiwać będą coraz wyższą rangę.

Wobec zagrożenia, o którym mowa, za ogólny cel działań obrony cywilnej należy uznać zapewnienie skutecznej ochrony oraz ratowania ludzi i dóbr materialnych, w tym zakładów pracy, urzędów użyteczności publicznej, dóbr kultury, w czasie wojny, a podczas pokoju - współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwania ich skutków.

Realizacją tego celu zajmować się będą wyspecjalizowane formacje OC, odpowiednio wyposażone i przeszkolone, wspierane wysiłkiem wojsk, jednostek Milicji Obywatelskiej i działaniem całego społeczeństwa.

W warunkach ewentualnej przyszłej wojny działania prowadzone w ramach obrony cywilnej mogą wywrzeć liczący się wpływ na jej ostateczny wynik, bowiem w przypadku skrajnym, tj. w razie wybuchu globalnej wojny jądrowej, sposób przygotowania i efekty działania sił OC mogą przesądzić o możliwości biologicznego przetrwania narodu.

Podstawę prawną działania obrony cywilnej, jej strukturę organizacyjną oraz kompetencje w tym zakresie centralnych i terenowych organów administracji państwowej, jak również organów

związków spółdzielczych i organizacji społecznych określają przepisy ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz wydane w oparciu o nią akty wykonawcze.

Całość przedsięwzięć realizowanych w ramach obrony cywilnej można przedstawić jako zbiór określonych zadań, które dają się pogrupować następująco:

• zadania związane z ochroną ludności przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela;

- zadania mające na celu ochronę różnego rodzaju dóbr materialnych przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela;

- zadania związane z organizowaniem i prowadzeniem akcji ratunkowych w rejonach porażen oraz klęsk żywiołowych.

3.5.1. Ochrona ludności przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela

Spośród całego zbioru zadań, realizowanych w ramach obrony cywilnej priorytowe znaczenie - z uwagi na humanitarny aspekt problemu-przypisuje się zadaniom z zakresu ochrony ludzi przed uderzeniami z powietrza i ich skutkami.

W ramach tej grupy zadań należy przede wszystkim wyróżnić takie, jak:

- powszechne ostrzeganie ludności;
- rozśrodkowanie ludności;
- przygotowanie budowli ochronnych;
- pomoc sanitarno-medyczną dla poszkodowanych.

Powszechne ostrzeganie ludności obejmuje dwa ściśle wiążące się ze sobą, lecz różne zadania: ostrzeganie i alarmowanie o zagrożeniu uderzeniami z powietrza oraz ostrzeganie /uprzedzanie/^{x/} o zagrożeniu skażeniami i zakażeniami /promieniotwórczymi, chemicznymi i biologicznymi/.

Ostrzeganie i alarmowanie ludności oraz zakładów pracy, a także sił obrony cywilnej na określonych obszarach PRL o zagro-

x/ Uprzedzanie polega na przekazaniu organom odpowiedzialnym za alarmowanie informacji o grożącym niebezpieczeństwie skażeń /informacje te w postaci komunikatów przekazuje się ludności z odpowiednim wyprzedzeniem, umożliwiającym zrealizowanie niektórych przedsięwzięć ochronnych/.

zeniu uderzeniami z powietrza odbywa się za pomocą z góry określonych i znanych wszystkim sygnałów oraz przy wykorzystaniu środków masowego przekazu. x/ Podstawę ostrzeżeń /alarmów/ stanowią informacje przekazywane - w odpowiednio zorganizowanych sieciach /kanałach/ łączności^{xx/} wojewódzkim ośrodkom powszechnego ostrzegania przez komórki analizy sytuacji powietrznej organizowane na bazie jednostek radiotechnicznych wojsk obrony powietrznej kraju /WOPK/.

Ocena stopnia bezpośredniego zagrożenia określonej części obszaru kraju, województwa lub grupy województw oraz powzięcie decyzji o ogłoszeniu alarmu lub wykonaniu innych przedsięwzięć z zakresu ochrony należy do kompetencji właściwych terytorialnych organów obrony cywilnej.

Z kolei podstawę ostrzegania o zagrożeniu skażeniami i zakażeniami stanowią informacje uzyskane z sieci posterunków wykrywania skażeń i zakażeń organizowanych przez siły zbrojne, siły obrony cywilnej, ośrodki analizy epidemiologicznej /wojewódzkie i terenowe/, instytuty cywilne, laboratoria itp. ośrodki. Jednostki te tworzą na obszarze kraju sieć obserwacji, wykrywania pomiarów i analizy skażeń promieniotwórczych i chemicznych oraz zakażeń biologicznych. Sygnały o wykryciu skażeń lub zakażeń przekazywane są ośrodkom analizy skażeń, organizowanym /na bazie istniejących ośrodków cywilnych/ na szczeblu dzielnicy, miasta, oraz dalej, poprzez ośrodki wojewódzkie, do ośrodków Analizy Skażeń Promieniotwórczych OC i Centralnego Ośrodka Analizy Skażeń. Ośrodki analizy skażeń organizowane na bazie placówek cywilnych i OC, niezależnie od obowiązku informowania o sytuacji szczebla wyższego, zobowiązane są do uprzedzania o zagrożeniu skażeniami i zakażeniami ludności swego regionu oraz właściwych terenowych jednostek wojskowych.

x/ Sygnały przekazywane w systemie powszechnego ostrzegania umożliwiają ukrycie się ludności w przygotowanych budowlaach ochronnych, a dla tych sił obrony cywilnej, które przygotowane są do wykonywania określonych zadań w wypadku uderzeń z powietrza, stanowią podstawę do postawienia ich w stan pełnej gotowości bojowej.

xx/ W radiowych sieciach ostrzegania prowadzą nasłuch wszystkie ostrzegane organy obrony cywilnej i organy wojskowe. W sieciach tych przekazuje się też dane uzyskane z ośrodków analizy skażeń wojsk OPK.

Rozsrodkowanie ludności polega na planowym i zorganizowanym przemieszczeniu ludności z ośrodków potencjalnie zagrożonych uderzeniami nieprzyjaciela /szczególnie jądrowymi/ do rejonów uznanych za mniej narażone na zniszczenie oraz na zapewnieniu jej tam odpowiednich warunków egzystencji. Jest to jeden ze skutecznych sposobów ochrony społeczeństwa przed skutkami zbrojnego oddziaływania przeciwnika na obszar kraju.

Przemieszczenia ludności w czasie konfliktów zbrojnych nie są zjawiskiem nowym. Jednak do wybuchu II wojny światowej i w czasie jej trwania w wielu wypadkach miały one charakter żywiołowy. Tam, natomiast, gdzie je organizowano, przybierały zazwyczaj postać ewakuacji, która w odróżnieniu od rozsrodkowania jest przedsięwzięciem wymuszonym, a tym samym uniemożliwiającym planowanie jej już w czasie pokoju.^{x/}

Przyjmując hipotezę, że w ewentualnej przyszłej wojnie całe zaplecze walczących stron będzie strefą działań z użyciem środków masowego rażenia, należałoby postawić pod znakiem zapytania sensowność ewakuacji całej ludności oraz zakładów produkcyjnych.

W grę wchodzi raczej usunięcie części ludności nie zatrudnionej z rejonów /miast, aglomeracji przemysłowych/ zagrożonych bezpośrednio uderzeniami bronią masowego rażenia i przemieszczenie jej do rejonów mniej zagrożonych, a więc przedsięwzięcie zbliżone w swej istocie do realizowanych w czasie minionej wojny w Londynie i Hamburgu.

Potrzeba rozsrodkowania ludności w takim rozumieniu jest obecnie powszechnie uznana, przy czym w ramach przygotowań przewiduje się dokonanie podziału ludności aglomeracji uznanych za szczególnie zagrożone na trzy grupy.

Do grupy I zalicza się osoby, którym powierzono czynności związane z mobilizacyjnym rozwinięciem wojsk; których praca warunkuje funkcjonowanie miasta i jego urządzeń, a także pracowników /wraz z ich rodzinami/ tych zakładów przemysłowych, które będą kontynuowały produkcję w dotychczasowych miejscach dysloka-

x/ Żywiołowe, masowe migracje ludności miały między innymi miejsce w czasie najazdu hitlerowskiego na Polskę, Belgię, Holandię i Francję, natomiast masowe ewakuacje ludności, a także wielu zakładów przeprowadzono w roku 1941 w ZSRR.

cji. Rozsrodkowanie ludności tej grupy polega na jej przemieszczeniu do miast lub na teren gmin, z których istnieje możliwość szybkiego i dogodnego dojazdu do pracy.

Do II grupy zalicza się pracowników /oraz ich rodziny/ zakładów pracy podlegających na okres wojny ewakuacji. Pracownicy ci są kierowani do miejscowości stanowiącej siedzibę ewakuowanego zakładu pracy lub w jej pobliżu.

Grupę III, również podlegającą rozsrodkowaniu, stanowią osoby nie pracujące i nie powoływane do służby w formacjach obrony cywilnej. Rozsrodkowanie tej grupy ludności polega na jej przemieszczeniu do miejscowości uznanych za mniej zagrożone.^{x/}

Należy zaznaczyć, że w zależności od skali zagrożenia ludność może być rozsrodkowywana stopniowo /w sposób ograniczony/ lub jednocześnie, tzn. wszystkie grupy ludności przewidziane do rozsrodkowania.

Rejony, do których przemieszcza się rozsrodkowywaną ludność, powinny być odpowiednio przygotowane do jej przyjęcia, zakwaterowania, żywienia i zaspokojenia innych potrzeb bytowych, w tym także opieki zdrowotnej.

Rozsrodkowaniem, polegającym na dokonaniu manewru "masami" ludzi, zajmować się będą centralne i terenowe organy administracji państwowej i gospodarki narodowej oraz kierownicze instancje organizacji społecznych.

Do realizacji zadań związanych z planowaniem i przeprowadzeniem rozsrodkowania ludności szefowie OC województw mogą powołać zespoły do spraw przygotowania i przeprowadzenia rozsrodkowania.

Przy podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu tego "manewru" niezmiernie ważną jest koordynacja jego wykonania z ruchem przegrupowywanych na obszarze kraju wojsk.

Dlatego też decyzje w sprawie czasu rozpoczęcia oraz zakresu rozsrodkowania ludności podejmuje Komitet Obrony Kraju. W oparciu o decyzje KOK szefowie OC miast uznanych za szczególnie

x/ Rozsrodkowaniu nie podlegają żołnierze rezerwy, którym nadano przydziały mobilizacyjne do sił zbrojnych oraz osoby, którym poruczono wykonanie czynności na rzecz mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk.

zagrożone wydają zarządzenia wykonawcze o rozśrodkowaniu ludności.

Przygotowanie budowli ochronnych i innych tego typu urządzeń jest kolejnym przedsięwzięciem /zadaniem/ z zakresu zbiorowej ochrony ludności. Realizowane jest już w czasie pokoju - przy uwzględnieniu potrzeb i możliwości kraju - zgodnie z ustaleniami poszczególnych ministrów, kierowników urzędów centralnych i instytucji, centralnych organów związków spółdzielczych i organizacji społecznych oraz terenowych organów administracji państwowej, w myśl przepisów o obronie cywilnej.

W pierwszej kolejności przygotowuje się schrony dla naczelnych organów władzy, naczelnych i centralnych organów administracji państwowej oraz załóg zakładów, które będą realizowały zadania produkcyjne w miastach uznanych za szczególnie zagrożone, a w następnej - ukrycia dla pozostałej ludności tych miast oraz w aglomeracjach miejskich o mniejszym prawdopodobieństwie zagrożenia.

Obok typowych schronów i szczelin przeciwlotniczych przygotowuje się również ukrycia w odpowiednio do tego przystosowanych budowlach komunikacyjnych /tunele, podziemne przejścia itp/ oraz budynkach mieszkalnych /podpiwniczenia/, określonych jako zastępcze budowle ochronne.

W pomieszczeniach tych powinna znaleźć schronienie cała ludność miast i wsi.

Pomoc medyczno-sanitarna w warunkach wojny, a szczególnie wojny jądrowej, posiada ogromne znaczenie i zorganizowanie jej wymaga olbrzymiego wysiłku nie tylko ze strony organów służby zdrowia, ale wręcz całego odpowiednio do tego przygotowanego społeczeństwa. Przedsięwzięcia z tej dziedziny obejmują bowiem nie tylko przygotowanie odpowiedniej bazy łóżkowej w szpitalach i zastępczych miejscach szpitalnych dla najciężej poszkodowanych, zgromadzenie odpowiednich rezerw leków, środków opatrunkowych i sprzętu medycznego, zabezpieczenie dodatkowych ujęć wody i energii elektrycznej, ale także udzielanie na szeroką skalę pomocy medycznej, i to nie tylko specjalistycznej, ale również tej najprostszej - doraźnej.

Przygotowanie ogółu obywateli do udzielania takiej pomocy medyczno-sanitarnej pozwoli w znacznej mierze odciążyć służbę

zdrowia, na której - obok zapewnienia ciągłości specjalistycznej pomocy medycznej - spoczywa również obowiązek przygotowania oddziałów pierwszej pomocy medycznej, szkolenia medyczno-sanitarnego formacji obrony cywilnej /zakładowych i terenowych/ oraz szereg innych obowiązków.

Do grupy przedsięwzięć z zakresu ochrony ludności należą obok już omówionych : przedsięwzięcia związane z ochroną środowiska naturalnego dostarczającego człowiekowi podstawowych środków do egzystencji /ochrona przed skażeniami i zakażeniami zwierząt, produktów rolnych, produktów żywnościowych i wody/; zaopatrzenie ludności w środki ochrony indywidualnej /takie jak: maski przeciwgazowe, odzież ochronna, przyrządy do pomiaru skażeń i zakażeń/; wyposażenie sił obrony cywilnej w sprzęt/w tym techniczno-wojskowy/ oraz prowadzenie szkolenia obronnego ludności, obejmującego całe społeczeństwo naszego kraju.

Wszystkie wymienione wyżej zadania należą do biernej obrony cywilnej i były już częściowo realizowane w toku II wojny światowej.

3.5.2. Ochrona różnego rodzaju dóbr materialnych przed skutkami uderzeń nieprzyjaciela

Realizacja zadań należących do tej grupy ma ogromne znaczenie dla utrzymania ciągłości działalności gospodarczej państwa /szczególnie produkcji/, a co za tym idzie - biologicznego przetrwania narodu, jak również zachowania jego wielowiekowego dorobku w dziedzinie nauki i kultury - a zatem jego intelektualnego i moralnego przetrwania.

Wśród zadań tych należy przede wszystkim wymienić takie, jak:

- ochrona zakładów pracy i obiektów użyteczności publicznej;
- ochrona unikalnej aparatury i dokumentacji naukowej;
- ochrona dóbr kultury narodowej.

Ochrona zakładów pracy i obiektów użyteczności publicznej, której celem jest stworzenie warunków w miarę sprawnego ich funkcjonowania w czasie wojny, musi być prowadzona ze znacznym wyprzedzeniem. Odpowiednie przedsięwzięcia w tej dziedzinie podej-

mowane są więc już w okresie pokoju. Zmierzają one przede wszystkim do racjonalnego przestrzennego zagospodarowania kraju, uwzględniającego potrzeby obronne, oraz uodpornienia infrastruktury na niszczące oddziaływanie nieprzyjaciela. W pierwszym przypadku chodzi o takie usytuowanie /lokalizację/ obiektów, aby umożliwiało ono maksymalne ograniczenie strat materialnych i prowadzenie prac awaryjno-ratunkowych, w drugim - o dokonanie zabiegów uodporniających obiekty gospodarcze i użyteczności publicznej - między innymi poprzez wzmocnienie konstrukcji /szczególnie zaś newralgicznych punktów w tych obiektach, mających ważne znaczenie dla ciągłości ich działania/.

W realizacji przedsięwzięć mających na celu ochronę zakładów pracy i obiektów użyteczności publicznej ważną rolę odgrywa także zapewnienie im /niezależnie od sieci komunalnej / źródeł wody i energii elektrycznej, zgromadzenie odpowiednich rezerw materiałów niezbędnych do obrony obiektów przed bronią masowego rażenia oraz przygotowanie budowli ochronnych.

Ochrona zakładów pracy i obiektów użyteczności publicznej obejmuje ponadto takie przedsięwzięcia, jak zaciemnianie budynków oraz szkolenie załóg w zakresie ratownictwa, aby na wypadek powstania zniszczeń w obiektach gospodarki narodowej zdolne były one do szybkiego ich usunięcia, umożliwiającą zachowanie ciągłości produkcji /pracy/.

Ochrona unikalnej aparatury i dokumentacji naukowej, mająca zapewnić ciągłość produkcji i badań naukowych, polega na ich rozśrodkowaniu i umieszczeniu w miejscach najmniej narażonych na oddziaływanie nieprzyjaciela /w obiektach odpowiednio przygotowanych oraz najmniej podatnych i narażonych na skutki uderzeń z powietrza/x/. Chodzi bowiem o to, aby w warunkach wojny straty w tym zakresie ograniczyć do minimum.

Ochrona dóbr kultury narodowej polega na ich rozśrodkowaniu /ewakuacji/ z miejsc zagrożonych do miejsc uznanych za bezpieczne /dobra ruchome/ lub na wzmocnieniu konstrukcji obiektów stałych.

x/ Mogą to być odpowiednio przystosowane tunele, szyby, wyrobiska kopalniane itp.

Realizację tych zadań rozpoczyna się już w czasie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Obejmują one wówczas czynności planistyczno-organizacyjne oraz rzeczowe, mające charakter pokojowych przygotowań do realizacji zadań ochrony.

W zakres przygotowań do ochrony dóbr kultury wchodzi: ich klasyfikacja, sporządzenie planu realizacji zadań z zakresu ochrony oraz przygotowanie odpowiednich sił i środków niezbędnych do ich wykonania.

Klasyfikacji dóbr kultury dokonują właściwe naczelne i terenowe organy administracji państwowej, organy urzędów centralnych oraz organizacji społecznych i spółdzielczych. W okresie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa decyzję o rozśrodkowaniu dóbr kultury podejmuje Komitet Obrony Kraju.

3.5.3. Akcje ratunkowe w rejonach porażen i klęsk żywnościowych

Trzecia grupa zadań obejmuje przygotowanie organów i formacji obrony cywilnej do prowadzenia akcji ratunkowych i prowadzenie tych akcji w czasie wojny, a w okresie pokoju - podczas wystąpienia klęsk żywnościowych.

Do podstawowych przedsięwzięć^{x/} realizowanych w czasie akcji ratunkowych zalicza się:

- rozpoznawanie skutków napadu przeciwnika oraz zniszczeń powstałych w wyniku klęsk żywnościowych;
- prowadzenie akcji gaśniczej;
- usuwanie zawałów i tworzenie przejść;
- utrzymanie porządku i nieprzerwanego ruchu na szlakach komunikacyjnych;
- pomoc medyczo-sanitarną, odkażanie i dezaktywację;
- ewakuację porażonych i grzebanie zwłok;
- odtwarzanie zużytych sił i środków.

x/ Zadania /przedsięwzięcia/ z zakresu ratownictwa potraktowane i omówione zostały łącznie z uwagi na ich ścisłą współzależność, a w związku z tym kompleksowość realizacji.

Przedsięwzięcia te z reguły stanowią kompleks uzupełniających się wzajemnie czynności, występujących w czasie prowadzenia akcji ratunkowych bezpośrednio po uderzeniach przeciwnika lub przy wystąpieniu klęsk żywiołowych.

Podstawowym celem tych działań jest udzielenie pomocy poszkodowanym, a więc ratowanie ludzi skażonych środkami promieniotwórczymi, chemicznymi lub biologicznymi poprzez wykonywanie zabiegów specjalnych /dezaktywacja, zabiegi sanitarne, odkażanie/; prowadzenie akcji awaryjno-ratunkowych oraz zabezpieczenie przed wtórnymi skutkami rażenia przez środki toksyczne, łatwo palne i wybuchowe.

W akcjach ratunkowych realizowanych w ramach obrony cywilnej uczestniczą różnorodne siły, głównie jednak formacje OC, takie jak: zakładowe i terenowe oddziały ratownictwa ogólnego; zakładowe oddziały i pododdziały służb /w tym: ratownictwa technicznego i komunalnego, odkażania i dezaktywacji, medyczno-sanitarne, wydobywania wody, pomiarów skażeń promieniotwórczych, łączności, porządkowo-ochronne, straży pożarnej itp./, pozostające do dyspozycji szefów obrony cywilnej miast oraz stanowiące odwodowe siły województw i szczebla centralnego; specjalistyczne służby ratownictwa /resortowe i komunalne/ - funkcjonujące w czasie pokoju /które jako ekipy pogotowia czy ekipy ratownicze są wykorzystane w razie wystąpienia klęsk żywiołowych/, a w niektórych wypadkach również siły resortu obrony narodowej.

Skuteczność prowadzenia akcji ratunkowych zależy każdorazowo od właściwej taktyki i techniki postępowania oraz wypracowania racjonalnych zasad kierowania nimi. Przewiduje się, że bezpośrednio po uderzeniach lub po zaistnieniu klęski żywiołowej, zanim do akcji wkroczą jednostki ratownictwa, działalność ratunkową prowadzi będą miejscowe formacje obrony cywilnej oraz ludność, która znalazła się w rejonie porażenia /klęski żywiołowej/ i jest zdolna do działania. Działalność ta polegać będzie na udzieleniu pierwszej pomocy przedlekarskiej, gaszeniu pojedynczych pożarów oraz lokalizacji i naprawie uszkodzeń utrudniających prowadzenia prac przez jednostki ratownictwa. Jednocześnie wkraczają do akcji jednostki rozpoznania ogólnego i specjalistycznego, które - w zależności od charakteru zagrożenia - realizować będą określone zadania na rzecz pododdziałów zabezpieczenia

ruchu, porządkowo-ochronnych, przeciwpożarowych, ratownictwa technicznego, medyczno-sanitarnych, odkażania i dezaktywacji oraz innych, które wykonują zasadnicze prace ratunkowe. Zakłada się, że pododdziały te zajmą się przede wszystkim przygotowaniem dróg dojazdu do rejonów szczególnie porażonych, ratowaniem ludzi /udzielając im pomocy lekarskiej/, gaszeniem pożarów, odgruzowywaniem budowli ochronnych i wydobywaniem z nich porażonych oraz prowadzeniem dezaktywacji /terenu, sprzętu, żywności, wody, paszy itp./.

Jednostki ratownictwa technicznego wykonują przejścia potrzebne do rozwinięcia działań, a także prace wyburzeniowe i zabezpieczające oraz lokalizują uszkodzenia w urządzeniach gospodarki komunalnej.

Zapoczątkowane przez miejscowe formacje obrony cywilnej akcje gaszenia pożarów kontynuują jednostki straży pożarnej, których zadaniem jest powstrzymanie pożarów na określonej rubieży, podział rejonu pożaru na mniejsze odcinki, a następnie likwidacja zlokalizowanych skupisk pożarów. W tym samym czasie jednostki medyczno-sanitarne udzielają pomocy lekarskiej /ogólnej i specjalistycznej/, dokonują segregacji poszkodowanych i ich ewakuacji do szpitali i zastępczych miejsc szpitalnych.

Z jednostkami medyczno-sanitarnymi ściśle współpracują jednostki odkażania i dezaktywacji, rozwijając punkty zabiegów specjalnych i prowadząc likwidację skażeń powstałych po uderzeniach jądrowych. Ich działanie polega na rozpoznawaniu skażeń; dezaktywacji terenu, zabudowań, sprzętu, transportu i odzieży; poddawaniu zabiegom specjalnym skażonych ludzi oraz na kontroli dozymetrycznej /ludzi, sprzętu, odzieży, żywności, wody itp./.

Niezależnie od rozwijanych punktów zabiegów specjalnych mogą być również organizowane urządzenie stałe^{x/}, a mianowicie:

x/ Konkretnie zasady wykorzystania i utrzymania w stanie ciągłej przydatności obiektów ochronnych, przystosowania łaźni, pralni, zajezdni i myjni do potrzeb odkażania i dezaktywacji oraz sposoby zabezpieczenia mieszkań opuszczonych ustala minister administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska.

- stałe kąpieliska odkażania - w łaźniach oraz w innych przystosowanych do tego celu obiektach;

- punkty odkażania odzieży - w pralniach i farbiarniach oraz innych obiektach tego typu;

- punkty odkażania środków transportowych - na bazie obiektów zaplecza samochodowego.

Sprawność akcji ratunkowych zapewniają pododdziały porządkowo-ochronne, do zadań których należy: ograniczenie /zamknięcie/ ruchu kołowego i pieszego do rejonu i z rejonu porażenia; utrzymanie porządku publicznego; regulacji ruchu; ochroną ocalałego i opuszczonego mienia oraz identyfikacja zabitych.

Ratownictwu powinien przyświecać jeden główny cel - ratowanie życia ludzkiego. Temu celowi służą wspólne działania formacji obrony cywilnej i wyznaczonych jednostek sił zbrojnych. Potrzeba akcji ratunkowych występuje na co dzień w warunkach życia pokojowego, zwłaszcza w czasie klęsk żywiołowych, a potęguje się do nieporównywalnych wprost rozmiarów w warunkach współczesnej wojny.

Reasumując można stwierdzić, iż ten bardzo szeroki "wachlarz" wchodzących w zakres obrony cywilnej przedsięwzięć realizują w przewidzianym dla siebie wymiarze wszystkie instytucje, organy i jednostki administracji państwowej i gospodarki narodowej, a także organizacje społeczne, takie jak: Liga Obrony Kraju, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, Polski Czerwony Krzyż, organizacje młodzieżowe oraz ogół obywateli.

Podstawową siłę obrony cywilnej stanowią formacje obrony cywilnej, które można podzielić na:

- zakładowe i terenowe oddziały oraz samodzielne pododdziały ratownictwa ogólnego;

- zakładowe oddziały i samodzielne pododdziały służb obrony cywilnej /przewidziane do wykonywania zadań specjalnych/;

- oddziały, w których odbywana jest zasadnicza służba wojskowa /w obronie cywilnej/.

- zgrupowania jednostek ratowniczych;

- specjalistyczne oddziały techniczne.

Ten stosunkowo rozległy zakres zadań sił obrony cywilnej świadczy o tym, że w ewentualnej przyszłej wojnie odegrają one niezmiernie ważną rolę w wysiłkach zmierzających do biologicznego przetrwania narodu i zachowania jego wielowiekowego dorobku.

4. ORGANY KIEROWANIA DZIAŁALNOŚCIĄ OBRONNĄ PAŃSTWA

W systemie obronnym państwa, podobnie jak w każdym innym systemie, wyróżnić można zbiór elementów, w którym przebiegają procesy scalającego działania, nadające jednolity kierunek rozwoju wszystkim pozostałym zbiorom elementów /podsystemom/. Ten typ działania /zespół czynności/ w ujęciu prakseologicznym określany jest - jak już o tym wspomiano - mianem kierowania. Kierowanie działalnością obronną państwa polega zatem na integrowaniu działania poszczególnych elementów systemu obronnego tak, aby mogły, każdy na swój sposób, przyczynić się do osiągnięcia wspólnego celu, wynikającego z funkcji obronnej państwa i sformułowanego w jego doktrynie obronnej.

Mówiąc o kierowaniu działalnością obronną ma się więc na uwadze zespół /system/ organów /instytucji/ wykonujących czynności zapewniające zgodne i harmonijne, a zarazem sprawne funkcjonowanie całości systemu obronnego, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

Oprócz integrowania działalności poszczególnych elementów systemu obronnego podsystem kierowania spełnia również rolę swego rodzaju regulatora. Z jednej strony, po przetworzeniu wypracowanych przez organy polityczne państwa odpowiednich decyzji, dąży do spowodowania działania wszystkich elementów systemu obronnego państwa zgodnie z tymi decyzjami, a z drugiej - poprzez sprzężenia zwrotne - wywiera wpływ na treść ustaleń dokonywanych przez organy polityczne.

Jak z powyższego wynika - źródłem inspiracji i dyspozycji dla systemu kierowania działalnością obronną są ustalenia najwyższych organów politycznych, a obiektem sterowania - poszczególne elementy zbioru /podsystemu/ kierowania obronnym państwem /organy: polityczne, władzy i administracji państwowej oraz organizacji społecznych, a także gospodarki narodowej/, które realizują przedsięwzięcia na rzecz umacniania obronności. Mamy tu więc do czynienia ze skomplikowanym działaniem, do którego realizacji potrzebny jest odpowiednio zorganizowany aparat wykonawczy.

Kierowanie przygotowaniem obronnymi w czasie pokoju i obrona państwa w czasie wojny odbywa się w ramach obowiązującego na podstawie postanowień Konstytucji PRL ogólnopaństwowego systemu kierowania, realizowanego przez organy polityczne oraz organy władzy i administracji państwowej, działające w określonej strukturze instytucjonalnej.

4.1. ORGANY POLITYCZNE

Przez pojęcie: "organy polityczne" rozumieć należy w niniejszej pracy statutowo określone władze i organy: Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego. Wśród organów tych rolę wiodącą spełniają władze i organy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, uznanej przez postanowienia Konstytucji za przewodnią siłę polityczną narodu. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, współdziałając z innymi stronnictwami politycznymi, nadaje ogólny kierunek działalności naszego ludowego państwa we wszystkich dziedzinach, a zatem i w dziedzinie obronności.

Najwyższe organy partyjne, a przede wszystkim Biuro Polityczne KC PZPR - kierując się uchwałami zjazdów PZPR, wytycznymi krajowych konferencji partyjnych i plenarnych posiedzeń Komitetu Centralnego PZPR - ustalają: koncepcję doktryny obronnej; kierunki polityki obronnej państwa i funkcjonowania jego systemu obronnego; zasady organizacji i rozwoju sił zbrojnych oraz sposoby mobilizowania społeczeństwa do koncentracji wysiłku na rzecz wszechstronnego umacniania potencjału obronnego Polski.

Przewodnią rolę PZPR wyraża się także poprzez udział członków Biura Politycznego i Sekretariatu KC PZPR w pracach Komitetu Obrony Kraju, /sprawowanie określonych funkcji/^{x/}, a na szczeblu wojewódzkim poprzez udział sekretarzy komitetów wojewódzkich PZPR w działalności wojewódzkich komitetów obrony.

Organy polityczne ustalają w sferze polityczno-obronnej zadania, które powinny być realizowane przez ich aparat wykonawczy, a także organy polityczne działające w

x/ Komitet Obrony Kraju został powołany ustawą z dnia 21 listopada 1967 r. w celu zapewnienia operatywniejszego kierowania przez Radę Ministrów sprawami obrony państwa.

systemie organów władzy i administracji państwowej oraz gospodarki narodowej. W ustalaniu tych zadań, jak również organizowaniu ich wykonywania na szczeblu centralnym wiodącą rolę odgrywa jeden z sekretarzy KC PZPR; na szczeblu wojewódzkim - sekretarze KW biorący udział w pracach wojewódzkich komitetów obrony, a na szczeblu miast, dzielnic i gmin - pierwsi sekretarze właściwych komitetów PZPR.

4.2. NACZELNE ORGANY WŁADZY PAŃSTWOWEJ

W myśl Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej najwyższym organem władzy państwowej jest Sejm. Zgodnie ze swoimi uprawnieniami Sejm uchwała prawa w formie ustawy, a w tym między innymi dotyczące obronności państwa^{x/}.

Podstawową ustawą Sejmu PRL dotyczącą obronności jest ustawa o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, określająca obowiązki organów władzy i administracji państwowej oraz jednostek organizacyjnych gospodarki narodowej w zakresie obronności, a także podstawowe obowiązki obywateli i ich uprawnienia. Na podstawie tej ustawy / oraz innych ustaw/, a także wydanych w oparciu o ustalenia ustawowe przepisów wykonawczych formułowane są zasady kierowania i zarządzania sprawami obronności w państwie oraz wykonywania zadań obronnych.

Sejm PRL jest również konstytucyjnie uprawniony do uchwalania postanowienia o stanie wojny, które może być powzięte jedynie w razie dokonania zbrojnego napadu na Polską Rzeczpospolitą Ludową, albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciwko agresji^{xx/}.

x/ Uprawnienia Sejmu w omawianym przedmiocie mają szczególne znaczenie w świetle realizacji przez państwo zasady prawa rządności, z której wynika, iż wszystkie organy władzy i administracji działają na podstawie przepisów prawa, a podstawowe obowiązki i prawa obywateli /w tym w zakresie obronności/ wynikają z ustaleń ustawowych.

xx/ To uprawnienie Sejmu PRL wiąże się z przyjętą i ratyfikowaną przez Polskę w 1924 r. "Międzynarodową III Konwencją o rozpoczęciu kroków nieprzyjacielskich", podpisaną w Hadze 18 października 1907 r., z której wynika, że umawiające się strony stwierdzają konieczność rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich za uprzednim zawiadomieniem oraz notyfikowania na tych miast wojny państwom neutralnym.

Konstytucja PRL do naczelnych organów władzy państwowej zalicza również Radę Państwa, wybieraną przez Sejm PRL. Rada Państwa, zgodnie z przypisanymi jej uprawnieniami, może w okresach między sesjami Sejmu wydawać dekrety o mocy ustawy. Uprawnienie to nabiera szczególnego znaczenia w okresie podwyższonej gotowości obronnej państwa i w czasie wojny, kiedy to zachodzić będzie konieczność regulacji prawnej spraw wiążących się z obroną PRL. Wyeksponować należy uprawnienie Rady Państwa do uchwalania /gdy Sejm nie obraduje/ postanowienia o stanie wojny, a także uprawnienie do wprowadzania - jeżeli wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa - stanu wojennego na części lub na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej^{x/}, jak również uprawnienie do ogłaszania z tychże względów częściowej lub powszechnej mobilizacji.

Inne uprawnienia Rady Państwa w przedmiocie obronności dotyczą ratyfikacji i wypowiedzania umów międzynarodowych związanych z obroną państwa, a także obsadzania określonych stanowisk wojskowych oraz nadawania orderów i odznaczeń za zasługi dla obronności i zasługi wojenne.

4.3. NACZELNE I CENTRALNE ORGANY ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ ORAZ ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH I SPÓŁDZIELCZOŚCI

W myśl Konstytucji PRL naczelnym organem administracji państwowej, czyli naczelnym wykonawczym i zarządzającym orga-

x/ Skutki wprowadzenia stanu wojennego i ogłoszenia mobilizacji przez Radę Państwa określają przepisy ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony PRL, w części dotyczącej obowiązku służby wojskowej, służby w obronie cywilnej i służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz świadczeń na rzecz obrony, jeżeli Rada Państwa wprowadzając ten stan nie postanowi inaczej.

Inne skutki wprowadzenia stanu wojennego zostaną określone w przepisach prawnych zawartych w ustawach oraz w dekretach, które wydane będą w czasie podwyższenia gotowości obronnej państwa i w okresie wojny. Przepisy te będą dotyczyły zawieszenia lub ograniczenia, jeżeli wymagać tego będą potrzeby obrony lub bezpieczeństwa, niektórych uprawnień obywateli oraz nałożenia dodatkowych obowiązków, a także wprowadzenia zmian w zakresie obowiązków i uprawnień naczelnych i terenowych organów władzy i administracji państwowej ze względu na potrzeby obrony lub bezpieczeństwa państwa.

nem władzy państwowej jest Rada Ministrów^{x/}.

Przepisem konstytucyjnym Rada Ministrów uprawniona została do sprawowania ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju i organizacji sił zbrojnych PRL, a także do określania corocznie kontyngentu obywateli powoływanych do czynnej służby wojskowej. Te uprawnienia Rady Ministrów odnoszą się głównie do działalności Komitetu Rady Ministrów do Spraw Obronności, nazwanego Komitetem Obrony Kraju. *wykonany przez P. Pankasa R.M.*

Przewodniczącym KOK jest prezes Rady Ministrów, a jego zastępcą do spraw sił zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego - minister obrony narodowej. W skład KOK wchodzi ponadto wyznaczone osoby ze składu najwyższych organów politycznych /spośród których są powoływani zastępcy przewodniczącego KOK do spraw polityczno-obronnych i gospodarczo-obronnych/; wyznaczeni wiceprezesi Rady Ministrów; ministrowie spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych; szef Sztabu Generalnego WP; szef obrony cywilnej kraju oraz sekretarz KOK.

Do ustawowych kompetencji Komitetu Obrony Kraju należy:

- 1/ ustalanie generalnych założeń obrony państwa oraz kierowanie całokształtem przedsięwzięć z zakresu obronności;
- 2/ rozpatrywanie zagadnień dotyczących obronności kraju i wytyczanie kierunków działania w tej dziedzinie;
- 3/ ustalanie założeń organizacyjnych sił zbrojnych oraz obrony cywilnej;
- 4/ koordynowanie działalności naczelnych i terenowych organów administracji państwowej w zakresie obronności kraju.

Szczegółowy zakres działania komitetu /z określeniem uprawnień i obowiązków/ ustalany jest przez Radę Ministrów w formie uchwały.

Pracami komitetu, jako organu kolegialnego, kieruje przewodniczący, który realizuje generalne założenia, decyzje i wytyczne naczelnych władz i organów Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz Rady Ministrów.

x/ Rada Ministrów jest organem kolegialnym, w którego skład wchodzi: prezes Rady Ministrów, jako jej przewodniczący, wiceprezesi Rady Ministrów, ministrowie oraz przewodniczący określonych ustawą komisji i komitetów, sprawujących funkcje naczelnych organów administracji państwowej.

Zastępcy przewodniczącego KOK oraz członkowie i sekretarz realizują zadania wynikające z podziału funkcji /stosownie do ustaleń zawartych w przepisach ustawowych oraz w przepisach odpowiedniej uchwały Rady Ministrów/, a także kierują realizacją zadań obronnych w określonych działach administracji państwowej i gospodarki narodowej.

Decyzje Komitetu /przewodniczącego/ Obrony Kraju w zakresie kierowania i zarządzania działalnością obronną wydaje się głównie w formie uchwał oraz zarządzeń /wytycznych, zaleceń i decyzji jednostkowych/. Adresatami tych decyzji są organy administracji państwowej, kierownicy instytucji państwowych oraz organy organizacji spółdzielczych i społecznych. Rola Komitetu Obrony Kraju ogromnie wzrasta w okresie zagrożenia wojennego i wojny.

W ramach swoich uprawnień KOK kieruje bowiem podwyższaniem gotowości obronnej państwa. Polega to m.in. na decydowaniu o realizacji określonych zadań obronnych przez ministrów, kierowników urzędów centralnych i centralnych instytucji, przez centralne organy spółdzielczości i organizacje społeczne oraz przez wojewodów.

Materiały i projekty dokumentów niezbędne do powzięcia decyzji przez KOK są przygotowywane przez właściwe merytorycznie organy. Takim organem w zakresie militarnym jest przede wszystkim szef Sztabu Generalnego WP; w zakresie gospodarczo-obronnym - przewodniczący Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, współdziałający z zainteresowanymi ministrami; w zakresie bezpieczeństwa publicznego - minister spraw wewnętrznych, a w zakresie obrony cywilnej - szef obrony cywilnej kraju.

Aparatem zabezpieczającym bieżącą działalność Komitetu Obrony Kraju jest sekretariat KOK.

Zgodnie z ustawą o powszechnym obowiązku obrony PRL minister obrony narodowej dowodzi siłami zbrojnymi oraz kieruje ich rozwojem, szkoleniem i przygotowaniem do obrony państwa. Kieruje również administracją wojskową i sprawami kadrowymi przez szefa Sztabu Generalnego WP i dowódców rodzajów sił zbrojnych oraz okręgów wojskowych, a także przy pomocy kierowniczych organów wykonawczych Ministerstwa Obrony Narodowej.

W zakres obowiązków ministra obrony narodowej z tytułu pełnionej ustawowo funkcji zastępcy przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju do spraw sił zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego wchodzi:

- 1/ przygotowanie założeń obronnych państwa;
- 2/ realizacja generalnych założeń, decyzji i wytycznych Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju w zakresie obrony państwa oraz koordynacja wykonania wynikających z nich zadań;
- 3/ sprawowanie ogólnego kierownictwa nad wykonywaniem zadań wynikających z powszechnego obowiązku obrony na zasadach i w zakresie określonym w ustawie;
- 4/ sprawowanie ogólnego nadzoru nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, instytucje i przedsiębiorstwa państwowe, organizacje spółdzielcze i organizacje społeczne.

Organem pracy kierownictwa resortu obrony narodowej jest Ministerstwo Obrony Narodowej, w którego ramach na szczeblu centralnym funkcjonują instytucje centralne MON, jako ogniwa koncepcyjno-wykonawcze realizujące zadania odpowiednio do roli spełnionej przez nie w systemie dowodzenia siłami zbrojnymi lub zarządzania działalnością resortu.

Sztab Generalny WP, będąc podstawowym organem wykonawczym ministra obrony narodowej w zakresie planowania i dowodzenia, zajmuje się planowaniem strategicznym w skali państwa, a w zakresie wykonawstwa obowiązku obrony /na zasadach określonych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony PRI/ pełni ogólny nadzór nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, spółdzielczości i organizacji społecznych.

W czasie wojny szef Sztabu Generalnego WP i podległy mu sztab z ramienia ministra obrony narodowej będzie również koordynował całokształt działań militarnych na obszarze kraju i kierował rozwojem, szkoleniem oraz działaniami sił zbrojnych /z wyjątkiem tych, które objęto systemem dowodzenia zjednoczonych sił zbrojnych Układu Warszawskiego/ poprzez dowództwa rodzajów sił zbrojnych oraz dowództwa okręgów wojskowych i wojewódzkie sztaby wojskowe, przy pełnym wykorzystaniu wszystkich instytucji i komórek wykonawczych szczebla centralnego.

Niezależnie od powyższych uprawnień Sztab Generalny WP odpowiedzialny jest ponadto za szkolenie rezerw dla wojsk operacyjnych, ich uzupełnianie i zaopatrywanie.

Kierownictwo nad pracą partyjno-polityczną, ideowo-wychowawczą oraz oświatowo-kulturalną w siłach zbrojnych sprawuje Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego.

Poprzez instytucje i organizacje partyjne oraz młodzieżowe wpływa on na podstawowe kierunki kształtowania stamu moralno-politycznego, dyscypliny i wysokiego poziomu gotowości bojowej wojska. GZP WP, odpowiadając za całokształt pracy partyjno-politycznej wojska, zapewnia w siłach zbrojnych realizację uchwał władz partyjnych oraz rozkazów, zarządzeń i wytycznych ministra obrony narodowej.

Główne Kwatermistrzostwo WP, jako instytucja centralna, zajmuje się sprawami kompleksowego zabezpieczenia materialnych warunków bytowania, ochrony zdrowia, zaopatrzenia i zakwaterowania sił zbrojnych, jak również sprawami inwestycji oraz komunikacji wojskowej.

W resorcie obrony narodowej sprawami zaspokajania potrzeb sił zbrojnych w zakresie uzbrojenia, wyposażenia w sprzęt techniczny łączności i transportu oraz ustalaniem zasad eksploatacji tego sprzętu, a także wytyczaniem kierunków rozwoju techniki wojskowej - zajmują się instytucje podległe głównemu inspektorowi techniki WP.

Główny Zarząd Szkolenia Bojowego jest organem planującym i organizującym proces szkolenia bojowego wojsk lądowych oraz szkolenia ogólnowojskowego, jak również działalność sportową w siłach zbrojnych.

Inspektorat Obrony Terytorialnej wypracowuje koncepcje i realizuje zadania dotyczące przygotowania i użycia wojsk przewidzianych do działań w systemie obrony terytorium kraju, koordynuje w tym zakresie działalność w siłach zbrojnych; sprawuje nadzór fachowy /specjalistyczny/ nad jednostkami Wojsk Obrony Wewnętrznej i jednostkami OTK. Do zadań IOT należy sterowanie wykorzystaniem jednostek OT do prac w gospodarce narodowej.

Departament Kadr realizuje według określonych przepisami zasad zadania polityki kadrowej, prognozuje rozwój kadr, jak również uzupełnianie rezerw i szeregów kadry zawodowej sił zbrojnych.

Departament Finansów, realizując finansową politykę Ministerstwa Obrony Narodowej, opracowuje preliminarze dochodów i wydatków, nadzoruje realizację budżetu oraz przestrzeganie dyscypliny finansowej w resorcie.

W jednolitej strukturze kierowania siłami zbrojnymi wyróżnia się ponadto dowództwa rodzajów sił zbrojnych oraz dowództwa okręgów wojskowych, które zapewniają realizację ustalonych zadań obronnych przez podległe im związki taktyczne i oddziały oraz zakłady i instytucje.

Dowództwa okręgów wojskowych odpowiedzialne są ponadto za wykonywanie przedsięwzięć militarnych przewidzianych do realizacji w ramach obrony terytorialnej na całym podległym sobie obszarze działania /m.in poprzez podporządkowane im wojewódzkie sztaby wojskowe, będące terenowymi organami wykonawczymi Ministerstwa Obrony Narodowej do spraw operacyjno-obronnych i administracyjnych/.

W strukturze tej /rodzajów sił zbrojnych i OW/ występuje również podział na rodzaje wojsk, którymi kierują szefostwa podlegające służbowo osobom pełniącym funkcje kierownicze w Ministerstwie Obrony Narodowej.

Niektóre funkcje z zakresu obrony militarnej państwa sprawuje również minister spraw wewnętrznych, który odpowiada za utrzymanie bezpieczeństwa publicznego /zwalczanie dywersji, ochronę granicy, ochronę obiektów gospodarki narodowej/.

Organ, którego działalność związana jest ściśle z problematyką obrony stanowi Komisja Planowania przy Radzie Ministrów /KPPRM/. Działa ona na zasadach kolegialnych pod kierownictwem przewodniczącego, który wraz z zastępcami wchodzi w skład prezydium komisji. Zadania z zakresu obronności - ustalone przez Radę Ministrów i Komitet Obrony Kraju oraz KPPRM - realizuje aparat wykonawczy KPPRM, w tym jej wyspecjalizowane zespoły organizacyjne.

Za realizację zadań z zakresu utrzymania bezpieczeństwa publicznego odpowiedzialny jest minister spraw wewnętrznych.

Dysponuje on siłami, które w ramach resortu spraw wewnętrznych realizują zadania wytyczone na szczeblu centralnym. Sprawne kierowanie tymi siłami zapewnia struktura organizacyjna resortu, w której działają organy dowodzenia jednostkami służby bezpieczeństwa, Komenda Główna MO i organy terenowe, Komenda Główna Straży Pożarnych i podległe jej komendy oraz dowództwa jednostek wojskowych podległe ministrowi spraw wewnętrznych.

Realizację zadań z zakresu obrony cywilnej zapewnia z kolei szef obrony cywilnej kraju poprzez Inspektorat Obrony Cywilnej Kraju, który jest aparatem wykonawczym. Szef obrony cywilnej kraju działa na podstawie przepisów ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL i podlega w ustalonym zakresie ministrowi obrony narodowej. Do kompetencji szefa obrony cywilnej kraju należą:

1/ przygotowywanie projektów założeń i zasad działania obrony cywilnej;

2/ ustalanie ogólnych zasad realizacji zadań obrony cywilnej;

3/ koordynowanie określonych przedsięwzięć i kontrolowanie realizacji zadań obrony cywilnej przez naczelne i terenowe organy administracji państwowej.

Zgodnie z przepisami ustawowymi szef obrony cywilnej kraju jest centralnym organem administracji państwowej w sprawach obrony cywilnej.

W myśl ustaleń Konstytucji PRL do naczelnych wykonawczych i zarządzających organów administracji państwowej zalicza się również ministrów. Ministrowie zobowiązani są przepisami ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL do wykonywania zadań z zakresu obronności kraju, wynikających z ustaleń nadrzędnych organów władzy /Sejmu i Rady Państwa/ oraz Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju.

Aparatem pracy, przy którego pomocy ministrowie wykonują powierzone im zadania z zakresu obronności, są ministerstwa /w niektórych przypadkach urzędy/ działające w strukturze ustalonej statutami organizacyjnymi nadanymi przez Radę Ministrów. W strukturze tej we wszystkich ministerstwach występują specjalne jednostki organizacyjne do spraw obronnych, którymi są depar-

tamenty /biura, wydziały/ wojskowe. Istnienie tych wyspecjalizowanych jednostek organizacyjnych nie oznacza jednak, iż tylko one obowiązane są do wykonywania zadań z zakresu obronności w ministerstwach /urzędach/. Zadania te, zgodnie z obowiązującymi ustaleniami, powinny wykonywać wszystkie jednostki organizacyjne wchodzące w skład ministerstw /urzędów/, stosownie do ich merytorycznego zakresu działania.

Ministrowie w ramach kierowania i zarządzania podejmują decyzje dotyczące obronności, które mogą być formalizowane w postaci rozporządzeń /wydawanych na podstawie przepisów ustawowych/ oraz w formie zarządzeń, wytycznych, zaleceń i poleceń. Adresatami tych decyzji w danym resorcie są kierownicy bezpośrednio podległych lub bezpośrednio nadzorowanych jednostek organizacyjnych. Ministrowie, zgodnie z obowiązującymi ustaleniami, są ponadto uprawnieni do określania dla wojewodów i prezydentów miast stopnia wojewódzkiego ogólnych zasad realizacji zadań obronnych w ich resortach oraz do sprawowania w tym zakresie merytorycznej kontroli działalności odpowiednich wydziałów urzędów wojewódzkich /miejskich/^{x/}.

W realizacji niektórych zadań obronnych obok naczelných organów administracji państwowej uczestniczą również centralne organy administracji państwowej^{xx/}, podlegające bezpośrednio

x/ Nie powoduje to jednak bezpośredniej podległości terenowych organów administracji państwowej ministrom, a tym samym nie daje ministrom /równorzędnym/ uprawnień do stawiania zadań organom terenowym. Działalność wojewodów i prezydentów miast stopnia wojewódzkiego jest koordynowana bezpośrednio przez Radę Ministrów i działające w jej ramach Prezydium Rządu oraz Komitet Obrony Kraju.

xx/ Do centralnych organów administracji państwowej zalicza się np.:

1. Komitet do spraw Radia i Telewizji - "Polskie Radio i Telewizja".
2. Polski Komitet Normalizacji Miar i Jakości.
3. Główny Urząd Statystyczny.
4. Urząd do Spraw Wyznań.
5. Państwową Komisję Cen.
6. Polską Agencję Prasową.

Centralnymi Organami administracji państwowej są ponadto: komendant główny straży pożarnych, działający na podstawie przepisów o ochronie przeciwpożarowej i podlegający ministrowi spraw wewnętrznych, oraz szef obrony cywilnej kraju, którego zakres uprawnień i obowiązków przedstawiony został wcześniej.

Radzie Ministrów lub prezesowi Rady Ministrów, przez którego są nadzorowane. Organy te wykonują powierzone im zadania z zakresu obronności przy pomocy aparatu wykonawczego oraz bezpośrednio im podległych jednostek organizacyjnych. Struktura organizacyjna aparatu wykonawczego określana jest statutami, w oparciu o które wydawane są regulaminy organizacyjne. W tej strukturze działają również komórki organizacyjne do spraw obronności.

W naszym państwie w realizacji przedsięwzięć z zakresu obronności aktywnie uczestniczą również wszystkie organizacje społeczne i związki spółdzielcze.^{x/}

Do organizacji społecznych, których działalność szczególnie związana jest z obronnością zalicza się grupę stowarzyszeń wyższej użyteczności^{xx/} oraz organizacje ludu pracującego działające na podstawie odrębnych przepisów ustawowych^{xxx/}. Organizacje te i stowarzyszenia działają stosownie do ustaleń statutów przyjmowanych na ich zjazdach. Statuty podlegają zatwierdzeniu przez właściwe organy naczelne, centralne lub terenowe administracji państwowej, stosownie do obowiązujących przepi -

x/ Naczelną władzą spółdzielczości jest Naczelna Rada Spółdzielcza. Na szczeblu centralnym działają centralne związki spółdzielcze, do których zalicza się m.in.: 1/ Centralny Związek Spółdzielni Rolniczych - "Samopomoc Chłopska"; 2/ "Społem" - Centralny Związek Spółdzielczości Spożywców; 3/ Centralny Związek Spółdzielni Mleczarskich; 4/ Centralną Spółdzielnię Ogrodniczych i Pszczelarskich; 5/ Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą - "Prasa-Książka-Ruch"; 6/ Centralny Związek Spółdzielczości Pracy; 7/ Związek Spółdzielni Inwalidów; 8/ Centralny Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych; 9/ Centralny Związek Spółdzielni Budownictwa.

xx/ Do grupy tej należą w szczególności: 1/ Aeroklub Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; 2/ Liga Obrony Kraju; 3/ Polski Związek Krótkofalowców; 4/ Związek Bojowników o Wolność i Demokrację; 5/ Związek Harcerstwa Polskiego; 6/ Liga Kobiet; 7/ Polski Komitet Pomocy Społecznej; 8/ Towarzystwo Przyjaciół Dzieci.

xxx/ W ramach tej grupy należy przede wszystkim wymienić: 1/Związki Zawodowe; 2/ Polski Ozerwony Krzyż; 3/ Związek Ochotniczych Straży Pożarnych; 4/ Ochotniczą Rezerwę Milicji Obywatelskiej.

sów prawnych. Działalnością organizacji i stowarzyszeń /w tym również w zakresie obronności/ kierują właściwe organy. Organy te przy wykonywaniu zadań obronnych obowiązane są do uwzględniania postulatów stawianych przez ministra obrony narodowej /lub organy wojskowe przez tego ministra upoważnione/ oraz do realizacji zadań obronnych stawianych przez właściwe organy /w tym przez szefa obrony cywilnej kraju/. Zadania ich polegają głównie na zaspokajaniu potrzeb sił zbrojnych w czasie wojny, jak również innych potrzeb związanych z przygotowaniem państwa do obrony.

4.4. TERENOWE ORGANY WŁADZY I TERENOWE ORGANY ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ

Terenowymi organami władzy państwowej i podstawowymi organami samorządu społecznego są rady narodowe /szczebla wojewódzkiego i podstawowego/. Organy te, zgodnie z przepisami Konstytucji PRL, biorą udział w umacnianiu obronności i bezpieczeństwa państwa.

Bezpośrednie kierowanie sprawami obronności województwa należy do wojewódzkich komitetów obrony /WKO/.

W skład wojewódzkich komitetów obrony wchodzi: przewodniczący WKO, zastępcy przewodniczącego oraz inne osoby, stosownie do ustaleń odpowiedniej uchwały Komitetu Obrony Kraju.

Wojewódzkie komitety obrony kierują realizacją zadań obronnych w czasie pokoju i wojny na terenach objętych zasięgiem ich działania / a więc na terenach województw/, koordynując przygotowania obronne z całokształtem działalności społeczno-gospodarczej na danym terenie.

Wojewódzkie komitety obrony działają na podstawie decyzji naczelnych organów władzy oraz Komitetu Obrony Kraju. Zgodnie z uchwałą Komitetu Obrony Kraju do zakresu działania wojewódzkich komitetów obrony należy:

1/ ustalanie kierunków działania wojewody /prezydenta miasta stopnia wojewódzkiego/, prezydenta /prezydentów/ miast, naczelników miast, naczelników dzielnic, naczelników gmin / miast i gmin/ w zakresie realizacji zadań obronnych;

2/ koordynacja wykonywania zadań obronnych przez mające siedzibę na terenie województwa jednostki państwowe /przedsiębiorstwa, szkoły wyższe, instytuty oraz inne jednostki/ podległe naczelnym i centralnym organom administracji państwowej; jednostki spółdzielcze zrzeszone w centralnych związkach spółdzielczych, a także jednostki organizacji i stowarzyszeń społecznych;

3/ sprawowanie kontroli nad wykonywaniem zadań obronnych przez wojewodów, prezydentów miast, naczelników miast, dzielnic oraz gmin /miast i gmin/, a także przez kierowników jednostek państwowych;

4/ ocena stanu przygotowania terenowych organów administracji państwowej do wykonywania zadań wyznaczonych na czas wojny, a także określanie nowych zadań wynikłych z zaistniałej sytuacji;

5/ ocena stanu przygotowania mających siedzibę na terenie województwa jednostek państwowych, spółdzielczych oraz organizacji i stowarzyszeń społecznych do wykonywania zadań w czasie wojny;

6/ ustalanie i realizacja głównych przedsięwzięć z zakresu szkolenia obronnego /prowadzenie ćwiczeń zgrywających i innych ważnych zamierzeń szkoleniowych/ oraz koordynowanie całokształtu szkolenia na danym terenie.

W okresie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny w zakres obowiązków wojewódzkich komitetów obrony wchodzi ponadto:

1/ koordynacja i kontrola wykonania zadań z zakresu podwyższania gotowości obronnej państwa przez wojewodów, prezydentów i naczelników oraz kierowników jednostek państwowych i organizacji społecznych mających siedziby na terenie województw.;

2/ koordynacja przedsięwzięć niezbędnych do zabezpieczenia mobilizacji jednostek wojskowych;

3/ koordynacja świadczeń realizowanych na rzecz sił zbrojnych;

4/ koordynacja i kontrola wykonywania zadań przez jednostki obrony cywilnej;

5/ organizacja wykorzystania miejscowych sił i środków dla potrzeb obrony kraju i terenu/w tym ochrony ludności i dóbr materialnych przed środkami rażenia/ oraz niesienia pomocy poszkodowanym.

Pracami komitetów kierują ich przewodniczący, którzy zapewniają realizację decyzji naczelnych organów władzy i Komitetu Obrony Kraju. Wydają oni decyzje w formie uchwał, wytycznych i poleceń. Komitety działają na podstawie przyjętych regulaminów, w których określone są zadania i kompetencje wchodzących w ich skład osób.

Dla usprawnienia działania wojewódzkich komitetów obrony zostały utworzone sekretariaty WKO - jako ich aparat pracy. Sekretariaty te umiejscowione są w urzędach terenowych organów administracji państwowej stopnia wojewódzkiego i funkcjonalnie podporządkowane przewodniczącym WKO. W zakres obowiązków sekretariatów wchodzi załatwianie wszelkich spraw związanych z działalnością wojewódzkich komitetów obrony, a w szczególności przygotowanie warunków do: funkcjonowania terenowych organów władzy i administracji w czasie wojny, prowadzenia szkolenia obronnego, a także obsługi organizacyjnej i prawnej komitetów w czasie pokoju, podczas podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny.

Kierowanie i zarządzanie sprawami obronności w województwach należy również w określonym zakresie do wojewodów, prezydentów lub naczelników miast, naczelników dzielnic oraz naczelników gmin /naczelników miast i gmin/.

Wojewodowie, prezydenci i naczelnicy obowiązani są realizować zadania z dziedziny obronności państwa ustalone przepisami ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL i ustawy o radach narodowych oraz rozporządzeniami Rady Ministrów, a także zadania ustalone przez Komitet Obrony Kraju i przewodniczącego tego komitetu, wojewódzki komitet obrony oraz inne uprawnione do tego organy naczelne i centralne.

Do podstawowych obowiązków terenowych organów administracji państwowej należy:

1/ systematyczne umacnianie obronności państwa zgodnie z ustaleniami wynikającymi z węzłowych założeń doktryny obronnej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej;

Podstawa organu

2/ realizacja zadań obronnych ustalonych w przepisach o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i w innych przepisach szczegółowych/w tym dotyczących stanu wojennego/, a także zadań wynikających z decyzji Rady Ministrów, Komitetu Obrony Kraju oraz odnośnego wojewódzkiego komitetu obrony. Za realizację powierzonych zadań obronnych wojewodowie ponoszą odpowiedzialność wobec Rady Ministrów i przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju oraz przewodniczącego odnośnego wojewódzkiego komitetu obrony, a terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego - wobec przewodniczącego odnośnego wojewódzkiego komitetu obrony oraz wobec wojewody;

3/ koordynowanie realizacji przedsięwzięć społeczno-gospodarczych z obronnymi, przejawiające się w uwzględnianiu potrzeb obronnych przy rozwiązywaniu problemów społeczno-gospodarczych na terenie województwa, miasta, dzielnicy i gminy oraz miasta i gminy, zwłaszcza przy opracowywaniu planów społeczno-gospodarczego rozwoju i budżetu terenowego oraz przy realizacji polityki inwestycyjnej;

4/ organizowanie wykonania powierzonych zadań z dziedziny obronności państwa; określenie organów /prezydentów i naczelników/ oraz kierowników jednostek organizacyjnych /dyrektorów wydziałów/ równorzędnych /podległego urzędu wojewódzkiego oraz terenowych zjednoczeń, przedsiębiorstw, zakładów i instytucji/ obowiązanych do realizacji poszczególnych zadań obronnych, jak również terminów i zakresu realizowanych przedsięwzięć;

5/ uwzględnianie postulatów ministra obrony narodowej /lub organów przez tego ministra upoważnionych/ dotyczących współdziałania w zaspokajaniu potrzeb sił zbrojnych, a także postulatów wynikających z innych potrzeb obronnych zgłoszonych przez przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, właściwych ministrów, sekretarza Komitetu Obrony Kraju i szefa obrony cywilnej kraju;

6/ przedstawianie w czasie pokoju wojewódzkiemu komitetowi obrony /w terminach ustalonych przez ten komitet/ okresowych analiz i sprawozdań z realizacji powierzonych zadań obronnych oraz propozycji dotyczących doskonalenia przygotowań obronnych;

7/ wydawanie /corocznie/ w czasie pokoju kompleksowych wytycznych do realizacji zadań z dziedziny obronności /w tym szkolenia obronnego/ przez podległe organy /prezydentów i naczelników/ w wydziałach /równorzędnych/ podległego urzędu oraz przez kierowników podległych jednostek organizacyjnych /terenowe zjednoczenia, przedsiębiorstwa, zakłady i instytucje/ - przy uwzględnianiu ustaleń państwowych organów naczelnych i centralnych oraz wojewódzkiego komitetu obrony.

Do podstawowych obowiązków terenowych organów administracji państwowej podczas podwyższania gotowości obronnej państwa należy realizacja zadań obronnych ustalonych w przepisach dotyczących gotowości obronnej państwa oraz innych zadań ustalonych doraźnie przez uprawnione do tego naczelne i centralne organy państwowe, a także przez wojewódzki komitet obrony i jego przewodniczącego. Terenowy organ administracji państwowej stopnia podstawowego obowiązany jest realizować przede wszystkim zadania ustalone przez wojewodę /prezydenta miasta stopnia wojewódzkiego/. W razie wprowadzenia przez Radę Państwa stanu wojennego na części lub na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej obowiązkiem organów, o których mowa, jest zapewnienie wykonywania przepisów prawnych wydanych na czas obowiązywania tego stanu.

W czasie obowiązywania stanu wojennego obowiązkiem terenowych organów administracji państwowej jest realizowanie wszystkich powierzonych zadań - zgodnie z założeniem, że działalność organów władzy i administracji państwowej oraz gospodarki narodowej i organizacji społecznych, a także obywateli podporządkowana jest celom obronnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wojewodowie, prezydenci miast, naczelnicy miast i dzielnic oraz gmin /miast i gmin/ są również terenowymi organami obrony cywilnej - jako szefowie obrony cywilnej województwa, miast, dzielnic i gmin /miast i gmin/. Z tego tytułu do obowiązków ich należy:

1/ koordynowanie, nadzorowanie i kontrolowanie realizacji przedsięwzięć z zakresu obrony cywilnej wykonywanych przez jednostki państwowe, spółdzielcze i organizacje społeczne znajdujące się na terenie ich działania;

2/ kierowanie działaniem sił i wykorzystaniem środków obrony cywilnej do zwalczania pożarów, powodzi, innych klęsk żywiołowych;

3/ kierowanie w czasie wojny siłami obrony cywilnej w toku rozśrodkowania i ewakuacji ludności, prowadzenia akcji ratowniczych oraz udzielania pomocy poszkodowanym;

4/ zapewnianie udziału sił i środków obrony cywilnej w realizacji zadań na rzecz sił zbrojnych - stosownie do zasad ustalonych przez szefa obrony cywilnej kraju w uzgodnieniu z ministrem administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska oraz szefa Sztabu Generalnego WP.

Ponadto niektórzy szefowie obrony cywilnej województw są zobowiązani do prowadzenia międzywojewódzkich ośrodków szkoleniowych i międzywojewódzkich warsztatów naprawczych sprzętu chemicznego i łączności, wykorzystywanego dla potrzeb obrony cywilnej.

Podkreślić należy, że terenowi szefowie obrony cywilnej posiadają także określone kompetencje w stosunku do działających na ich terenie jednostek organizacyjnych centralnego podporządkowania. Powinni oni koordynować, nadzorować i kontrolować przygotowania obronne w zakresie OC w tych jednostkach i występować z odpowiednimi wnioskami do ich władz nadrzędnych /resortowych/.

Specjalistycznym aparatem wykonawczym szefów obrony cywilnej są:

- w województwach - wojewódzkie inspektoraty obrony cywilnej;

- w większych miastach i dzielnicach miast - miejskie i dzielnicowe inspektoraty OC;

- w pozostałych miastach-gminach oraz gminach - terenowe komendy obrony cywilnej lub komendanci terenowych oddziałów obrony cywilnej.

Wojewodowie i prezydenci miast stopnia wojewódzkiego zadania obronne wykonują również przy pomocy podległych im bezpośrednio urzędów wojewódzkich /miejskich/. Zakres czynności związanych z obronnością dla jednostek organizacyjnych urzędów określa wojewoda /prezydent miasta stopnia wojewódzkiego/, kierując się odpowiednimi ustaleniami ministra administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska oraz sekretarza KOK i szefa obrony cywilnej kraju.

Zadania obronne wykonywane są również przez bezpośrednio podległe wojewodom czy prezydentom miast stopnia wojewódzkiego lub też bezpośrednio przez nich nadzorowane terenowe zjednoczenia, przedsiębiorstwa, zakłady i instytucje.

Kierowanie realizacją zadań obronnych na szczeblu podstawowym przedstawia się analogicznie.

x

Z analizy struktury organów kierowania i zarządzania sprawami państwa wynika, że wszystkie istniejące w naszym państwie organy zajmują się w określonym stopniu sprawami obronności. Zakres partycypowania poszczególnych organów w umacnianiu obronności jest różny, dostosowany do przedmiotu ich działania. Niektórym organom, takim jak: Komitet Obrony Kraju, Ministerstwo Obrony Narodowej oraz wojewódzkie komitety obrony na mocy odpowiednich przepisów ustawowych zostały powierzone wyłącznie sprawy obronne. Działalność tych wyspecjalizowanych organów do spraw obronnych jest w określony sposób powiązana z działalnością innych organów władzy i administracji państwowej partycypujących w umacnianiu obronności kraju.

Reasumując należy stwierdzić - za przepisami ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL - iż wykonawstwo zadań z zakresu obronności państwa i kierowania działalnością obronną należy:

- 1/ w resortach - do ministrów oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych;
- 2/ w urzędach terenowych organów administracji państwowej oraz w terenowych zjednoczeniach, przedsiębiorstwach, zakładach i instytucjach - do terenowych organów administracji oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych;
- 3/ w organizacjach spółdzielczych i organizacjach społecznych - do organów naczelnych i terenowych tych organizacji oraz do kierowników podległych im jednostek organizacyjnych.

Wykonywanie zadań obronnych określonych w obowiązujących przepisach prawnych oraz ustalonych przez upoważnione organy odbywa się na zasadach i w trybie określonym przez odpowiednie organy kierowania i zarządzania, ^w ramach przyznawanych im lub po -

siadanych na te cele sił i środków.

Podstawę kierowania i zarządzania stanowią decyzje podejmowane i wydawane w różnej formie przez odnośne organy w ramach ich uprawnień. Przygotowywanie decyzji należy do aparatu wykonawczego tych organów, w którym działają komórki wyspecjalizowane merytorycznie w przedmiocie obronności.

5. SZKOLENIE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA

5.1. CEL I TREŚCI SZKOLENIA OBRONNEGO

Skuteczność obrony państwa - oprócz dysponowania przez nie znacznymi zasobami materialnymi, w tym przede wszystkim środkami walki zbrojnej - uwarunkowana jest szeregiem innych czynników. Do szczególnie wśród nich istotnych należy odpowiednie przygotowanie społeczeństwa, uzyskiwane w procesie kompleksowo realizowanego szkolenia obronnego.

Na szkolenie obronne składają się różne formy dydaktyczno-wychowawczego oddziaływania, zmierzającego do nadania określonym zespołom ludzkim takich walorów i kwalifikacji, aby były one zdolne skutecznie działać na rzecz obronności kraju. W systemie szkolenia obronnego przygotowuje się więc przede wszystkim: siły zbrojne do prowadzenia walki zbrojnej; kadry polityczne oraz kadry organów władzy i organów administracji państwowej do kierowania państwem w czasie wojny, a pozostałą część obronnie zorganizowanego społeczeństwa - do życia i działania w warunkach surowej rzeczywistości wojennej.

Ogólnym celem szkolenia obronnego jest więc kształtowanie świadomości obronnej wszystkich obywateli oraz przekazanie im określonego zasobu wiedzy i umiejętności z dziedziny obronności, umożliwiających osiągnięcie takiego stanu przygotowania obronnego państwa, aby mogło ono przeciwstawić się każdej agresji.

Z tak ogólnie zarysowanego celu szkolenia obronnego wynikają określone treści szkoleniowe, które w formie zadań realizowane są w procesie tegoż szkolenia. W treściach tych można wyróżnić dwie podstawowe grupy tematyczne:

Do pierwszej z nich należy zaliczyć przede wszystkim tematykę o charakterze ogólnobronnym z zakresu polityki i ekonomii; ogólną problematykę militarną oraz problematykę z zakresu organizacji, kierowania i zarządzania. Druga - obejmuje problematykę specjalistyczną z zakresu militarnego /szkolenie wojsk/, obrony cywilnej, porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego, a także specjalistyczne zagadnienia polityczno-obronne i gospodarczo-obronne.

Tak rozumiane treści szkolenia obronnego rozwijane są w procesie dydaktyczno-wychowawczym, którym objęty jest stan osobowy sił zbrojnych i pozostała część obronnie zorganizowanego społeczeństwa. Można zatem w dużym uproszczeniu dokonać podziału na szkolenie realizowane w podsystemach militarnym¹ pozamilitarnym, przy czym w każdym z nich rozwijane są zarówno treści o charakterze ogólnobronnym, jak i specjalistycznym, z przewagą jednych lub drugich, zależnie od szerebła i funkcji /zadań/ spełnianych w systemie obronnym państwa przez dany element tego systemu. Np. w szkoleniu kadr kierowniczych organów politycznych oraz kadr organów władzy i administracji państwowej przeważa tematyka o charakterze ogólnobronnym; w szkoleniu wojsk natomiast - tematyka specjalistyczna.

Oprócz szkolenia realizowanego w podsystemach militarnym i pozamilitarnym prowadzi się jeszcze szkolenie zgrzywające - wszystkich komponentów systemu, stanowiące najwyższą formę doskonalenia obronnego.

5.2. SZKOLENIE W PODSYSTEMIE MILITARNYM

Szkolenie w podsystemie militarnym, jako działalność pedagogiczna prowadzona w wojsku i mająca na celu kształtowanie postępowych postaw moralno-politycznych stanu osobowego sił zbrojnych oraz przygotowanie dowództw, sztabów, instytucji i wojsk do realizacji wyznaczonych im zadań w walce zbrojnej, wywiera bezpośredni wpływ na całokształt obronności państwa. Wszak działalność szkoleniowa w tym podsystemie przynosi w efekcie wzrost potencjału obronnego państwa, w którego tworzeniu szczególna rola przypada właśnie siłom zbrojnym, jako realizatorowi walki zbrojnej, będącej wiodącą formą walki w wojnie.

Proces szkolenia stanu osobowego sił zbrojnych jest ukierunkowany przede wszystkim na zapewnienie:

- gotowości bojowej /mobilizacyjnej/ wojsk, odpowiedniej do różnorodnych form zagrożenia;
- wysokiej sprawności wojsk wydzielonych na front zewnętrzy do operacyjnego rozwinięcia swoich sił i prowadzenia zdecydowanych operacji zaczepnych /w razie potrzeb - obronnych/;

- właściwego przygotowania wojsk obrony terytorium kraju do zabezpieczenia sprawnego działania sił zbrojnych na froncie zewnętrznym oraz do obrony i ochrony obszaru państwa przed zbrojnym oddziaływaniem przeciwnika;

- właściwego przygotowania dowództw wszystkich szczebli do kierowania wszelkiego rodzaju działaniami bojowymi.

Szkoleniem objęty jest cały stan osobowy sił zbrojnych oraz rezerwiści powoływani na szkolenia okresowe. Podnoszenie zdolności bojowej pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych zależy bowiem od stałego podnoszenia kwalifikacji żołnierzy rezerwy, żołnierzy służby zasadniczej, kadry podoficerskiej, chorążych, oficerów, aż do najwyższych kadr centralnego aparatu kierownictwa wojskowego. Proces szkolenia należy zatem do najpoważniejszych przedsięwzięć realizowanych w systemie obronnym państwa w okresie pokoju. W znacznym stopniu jego poziom decyduje bowiem o powodzeniu w działaniach wojennych.

Opisując system szkolenia wojskowego w układzie zhierarchizowanych podsystemów systemu obronnego, łatwo zauważyć, że stanowi on skoordynowany wewnętrznie i charakteryzujący się określoną strukturą układ elementów. Jeżeli "na wejściu" tego systemu obserwujemy takie zjawisko jak dopływ poborowych i kandydatów do szkół podoficerskich i oficerskich, to "na wyjściu" widzimy odpływ przeszkolonych wojskowo rezerwistów oraz kadr. dowódczych niższych i wyższych szczebli przygotowanych do wykonywania obowiązków na poszczególnych stanowiskach w wojskach lądowych, wojskach obrony powietrznej kraju; w wojskach lotniczych i marynarce wojennej.

W szkoleniu wojsk lądowych - stanowiących zasadniczy trzon sił zbrojnych - uwaga skupiona jest głównie na przygotowaniu tych sił, które są wydzielone do działań na froncie zewnętrznym. W tym zakresie zasadnicze zadania szkoleniowe ukierunkowane są na opanowanie umiejętności organizacji i prowadzenie działań bojowych w skali operacyjnej i taktycznej, których celem jest rozbicie nieprzyjaciela i pozbawienie go możliwości dalszego prowadzenia działań wojennych.

Część sił wojsk lądowych przygotowana jest - jak już była o tym mowa - do wykonywania zadań w systemie obrony terytorium kraju. W szkoleniu tych sił koncentruje się uwagę przede wszy-

stkim na doskonaleniu ich umiejętności w zakresie: zabezpieczenia przegrupowania wojsk własnych i sojusznicznych przez obszar kraju; ochrony ważnych obiektów gospodarki narodowej; zwalczanie desantów powietrznych i morskich oraz realizacji prac awaryjno-remontowych na terenie obiektów wojskowych, dużych aglomeracji miejsko-przemysłowych i na głównych szlakach komunikacyjnych.

W szkoleniu wojsk obrony powietrznej kraju główny nacisk kładzie się na zapewnienie jak najwyższego stopnia ich gotowości do wykrywania i zwalczania celów powietrznych, zwłaszcza nisko lecących, na zasadniczych kierunkach uderzeń nieprzyjaciela z powietrza.

W szkoleniu wojsk lotniczych uwzględnia się przede wszystkim przygotowanie do działań w składzie wojsk wydzielonych na front zewnętrzny /zwłaszcza do prowadzenia rozpoznania oraz wsparcia działań bojowych wojsk lądowych/ oraz przygotowanie do wykonywania zadań w ramach jednolitego systemu obrony powietrznej kraju.

Podstawowe przedsięwzięcia szkoleniowe żołnierzy sił marynarki wojennej obejmują działania bojowe realizowane w ramach obrony wybrzeża. W ich toku doskonalili się również umiejętność prowadzenia aktywnych działań na morzu /Bałtyk/ w ramach zjednoczonych sił morskich Układu Warszawskiego.

Jak wynika z przedstawionego celu szkolenia stanów osobowych sił zbrojnych - w jego toku zmierza się do wyrobienia u żołnierzy określonych nawyków i umiejętności, dostarczenia im określonego zasobu wiedzy oraz do ich wychowania, tak aby wymagane umiejętności fachowe oraz pożądane postawy moralno-polityczne, a także cechy fizyczne i psychologiczne łączyły się w ich osobowości w integralną całość.

5.2.1. Szkolenie żołnierzy powoływanych do zasadniczej służby wojskowej

Wymagane we współczesnej wojnie od żołnierzy odbywających czynną służbę wojskową wysokie umiejętności i pożądane postawy uzyskuje się w toku szkolenia programowego realizowanego we wszystkich rodzajach sił zbrojnych i rodzajach wojsk. Jego zakres zależy od czasu trwania służby. W odniesieniu do

tych rodzajów wojsk, w których obowiązuje dwuletni okres szkolenia opiera się ono na następujących zasadach:

1. Dla żołnierzy wcielanych bezpośrednio do pododdziałów liniowych przewiduje się:

a/ W pierwszym roku służby:

- przygotowanie do wykonywania zadań w ramach drużyny /załogi, obsługi, zespołu i równorzędnych/ ^{x/};

- zgrywanie funkcyjnych w celu osiągnięcia pełnej zdolności do wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu i równorzędnych/, plutonu, kompanii /baterii/ i batalionu /równorzędnych/ wspólnie z żołnierzami pozostałych wcieleń.

b/ w drugim roku służby:

- zgrywanie funkcyjnych w celu osiągnięcia pełnej zdolności do wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu, równorzędnych/, plutonu, kompanii /baterii/ i batalionu /równorzędnych/ wspólnie z żołnierzami pozostałych wcieleń;

- szkolenie w zamianie funkcji lub w drugiej funkcji czy w drugiej specjalności wojskowej w zakresie wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu, równorzędnych/, albo doskonalenie indywidualne w funkcji zasadniczej.

x/ W szkoleniu nowo wcielonych żołnierzy wyróżnia się ponadto:

- szkolenie zapoznawcze - obejmujące pierwsze 3-4 dni/przed rozpoczęciem roku szkolnego/, którego zadaniem jest przedstawienie im warunków służbowych i organizacyjno-szkoleniowych;

- wstępne - w pierwszym tygodniu I okresu szkolenia, którego zadaniem jest przysposobienie ich do wykonywania obowiązków podczas alarmów oraz najgroźszych czynności na wyznaczonych funkcjach w składzie drużyny, załogi, obsługi czy zespołu;

- podstawowe - w pozostałych tygodniach I okresu szkolenia /razem wszystkie specjalności/ w pododdziałach macierzystych lub w pododdziałach specjalnie w tym celu zorganizowanych /oddzielnie specjalnościami/, którego zadaniem jest przygotowanie pojedynczego żołnierza /żołnierza-specjalisty/ do wykonywania podstawowych czynności wchodzących w zakres pełnionej funkcji w drużynie, załodze czy zespole.

W pozostałych okresach żołnierzy szkoli się w ich zasadniczej specjalności /a więc można tu mówić o szkoleniu specjalistycznym / oraz zgrywa się pododdziały zgodnie z treścią zadań szkoleniowych odpowiednio do wymagań danego okresu.

2. Dla absolwentów szkół podoficerskich i ośrodków szkolenia przewiduje się: a/ w pierwszym roku służby:

- sześciomiesięczne przeszkolenie w szkole podoficerskiej /ośrodka szkolenia/;

- zgrywanie funkcyjnych w celu osiągnięcia pełnej zdolności do wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu, równorzędnych/, plutonu, kompanii /baterii/ i batalionu /równorzędnych/ wspólnie z żołnierzami pozostałych wcieleni;

- szkolenie w zasadniczej funkcji oraz zamianie funkcji w zakresie wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu, równorzędnych/;

b/ w drugim roku służby:

- zgrywanie funkcyjnych w celu osiągnięcia pełnej zdolności do wykonywania zadań na szczeblu plutonu, kompanii/baterii/, batalionu /równorzędnych/ wspólnie z żołnierzami pozostałych wcieleni;

- szkolenie w drugiej funkcji lub drugiej specjalności wojskowej w zakresie wykonywania zadań na szczeblu drużyny /załogi, obsługi, zespołu równorzędnych/, lub doskonalenie indywidualne w funkcji zasadniczej i zdobywanie wyższych klas kwalifikacyjnych.

Szkolenie żołnierzy-absolwentów szkół podoficerskich i ośrodków szkolenia w tych rodzajach wojsk, w których okres służby trwa dłużej niż dwa lata jest analogiczne. Trzeci rok służby przeznaczony jest wyłącznie na podnoszenie kwalifikacji uzyskanych w toku dwuletniego okresu szkolenia.

Specyficzny charakter posiada natomiast szkolenie absolwentów wyższych uczelni cywilnych powoływanych do czynnej służby wojskowej na okres jednego roku. W ramach tego szkolenia można wyróżnić dwa etapy. Etap pierwszy, obejmujący kilkumiesięczne szkolenie /w ośrodkach szkolenia podoficerów rezerwy/, które polega na przygotowaniu ich do objęcia podstawowych funkcji dowódczych w pododdziałach liniowych; etap drugi - realizowany już w jednostkach macierzystych, w ramach którego przygotowuje się wysokiej klasy specjalistów wojskowych posiadających praktyczne umiejętności dowodzenia zespołami ludzkimi na szczeblu plutonu i równorzędnych. Absolwenci ci w zależności od predyspozycji

otrzymują po zakończeniu szkolenia stopień podoficera lub oficera rezerwy^{x/}.

W szkoleniu żołnierzy powoływanych do zasadniczej służby wojskowej oraz absolwentów szkół podoficerskich i ośrodków szkolenia wyróżnia się cztery podstawowe działy:

- szkolenie polityczne - kształtujące postawy ideowe i obywatelskie zaangażowanie;

- szkolenie bojowe - obejmujące szkolenie taktyczne /taktyczne specjalistyczne/, szkolenie ogniowe /ogniowe specjalistyczne/, obronę przeciwlotniczą, łączność, szkolenie sanitarne, terenoznawstwo, szkolenie kwatermistrzowskie itp.;

- szkolenie techniczne /techniczne specjalne/ - zapoznające z podstawowymi rodzajami uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz zasadami jego wykorzystania. W tym dziale tematycznym można z kolei wyróżnić m.in. takie przedmioty szkoleniowe, jak: budowa i eksploatacja pojazdów/czołgów/, prowadzenie wozów bojowych/czołgów/, przepraw czołgów pod wodą, budowa i obsługa transporterów, prowadzenie transporterów, rozpoznanie artyleryjskie, działoczołgowe /służba ogniowa, budowa i eksploatacja sprzętu artyleryjskiego i amunicji, budowa i eksploatacja maszyn inżynierskich, przyrządy artyleryjsko-strzeleckie, szkolenie samochodowe, drogi wojskowe, obsługiwanie i remont sprzętu, prace warsztatowe itp./;

- szkolenie ogólnowojskowe - obejmujące regulaminy, musztrę, wychowanie fizyczne i wyszkolenie strzeleckie^{xx/}.

Konkretna tematyka szkoleniowa - dobór odpowiednich przedmiotów nauczania /zwłaszcza specjalistycznych/ oraz ich zakres - dostosowana jest do specyfiki działań poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i służb oraz ich wyposażenia w sprzęt bojowy i zawarta w odpowiednich programach.

Żołnierze służby zasadniczej oraz absolwenci szkół podoficerskich i ośrodków szkolenia uczestniczą, ponadto w różnego rodzaju ćwiczeniach, organizowanych na szczeblach taktycznym i

x/ Podnoszenie kwalifikacji uzyskanych w czasie szkolenia wojskowego na uczelni oraz w czasie odbywania zasadniczej służby wojskowej odbywa się w ramach szkolenia żołnierzy rezerwy.

xx/ Wyszkolenie strzeleckie w pododdziałach piechoty prowadzone jest w ramach szkolenia ogniowego.

operacyjnym ^{x/}, w ramach których następuje zgrywanie działania uczestniczących w nich wojsk w warunkach najbardziej zbliżonych do rzeczywistego pola walki.

Najwyższą formą przygotowania sił zbrojnych do zadań realizowanych w warunkach wojny są kompleksowe ćwiczenia taktyczne połączone ze strzelaniem amunicją bojową, przeprowadzane w terenie z udziałem różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych. Dzięki nim w procesie szkolenia stanów osobowych sił zbrojnych utrwała się i pogłębia znajomość zasad oraz umiejętność działania w czasie wzrostu zagrożenia i wojny.

5.2.2. Szkolenie zawodowych kadr dowódczych

System kształcenia i doskonalenia kadr dowódczych, podobnie jak cały system szkolenia sił zbrojnych, podlegał w toku swojego rozwoju licznym przeobrażeniom ^{xx/}.

W dobie nam współczesnej w szkoleniu kadry sił zbrojnych przyjmuje się zasadę przemienności okresów nauki i działalności zawodowej.

Kandydaci na żołnierzy zawodowych kształceni są w szkołach wojskowych dla potrzeb wszystkich specjalności wojskowych z wyjątkiem wymiaru sprawiedliwości i obsługi prawnej.

Podstawową bazą kształcenia zawodowych kadr dowódczych są: wyższe szkoły oficerskie, wojskowe uczelnie typu akademickiego, szkoły chorążych i podoficerskie szkoły zawodowe.

Przyszli oficerowie kształceni są w wyższych szkołach oficerskich, Wojskowej Akademii Technicznej, Wojskowej Akademii Medycznej i Wyższej Szkole Marynarki Wojennej; chorążowie w szkołach chorążych /głównie specjalności technicznych/; podoficerowie z zasady dwuetapowo: w szkole podoficerskiej w okresie odbywania zasadniczej służby wojskowej, a po powołaniu do służby zawodowej -- w szkole podoficerów zawodowych. Ponadto oficerska kadra zawodowa zdobywa wykształcenie wojskowe na poziomie najwyższym w Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i Wojskowej Akademii Politycznej.

Kształcenie i doskonalenie oficerów sprzężone zostało z opracowanym modelem przebiegu ich służby w myśl "Zasad działania kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL". Przejście oficera do

x/ Proces szkolenia rozpatrywany z punktu widzenia jego skali dzieli się na szkolenie taktyczne i operacyjne, a z punktu widzenia szkolonego obiektu na: szkolenie pojedynczego żołnierza, pododdziałów, oddziałów i związków.

xx/ O czym mowa w genezie.

wyższego etapu szkolenia uzależnione jest od wyników służby, posiadanych predyspozycji oraz podwyższania kwalifikacji zawodowych w postaci ukończenia studiów lub kursów wymaganych na nowym stanowisku. W ramach systemu kształcenia kadr oficerskich istnieją przy tym różnice uzależnione od rodzaju służby.

Szkolenie zawodowej kadry oficerskiej

Szkolenie zawodowej kadry oficerskiej obejmuje dwa podstawowe etapy: pierwszy - to studia w wyższych szkołach oficerskich^{x/} i uczelniach typu akademickiego /WAT, WAM, WSMW/, w wyniku których uzyskuje się pierwszy stopień oficerski; etap drugi natomiast /bardziej złożony/ polega na podnoszeniu kwalifikacji uzyskanych w toku szkolenia w wyższych szkołach oficerskich oraz w czasie pracy zawodowej i obejmuje zarówno studia w WAP i ASG WP, jak też na różnego rodzaju kursach, szkoleniach podyplomowych itp.

Na studia do wyższych szkół oficerskich przyjmowani są absolwenci szkół średnich, którzy po czteroletnim okresie nauki uzyskują kwalifikacje uprawniające do dowodzenia pododdziałami, kierowania zespołami specjalistycznymi oraz obsługi i eksploatacji nowoczesnego sprzętu wojskowego. Są oni przygotowani do planowania i prowadzenia szkolenia bojowego i specjalnego podległych im żołnierzy.

Nauka w wyższych szkołach oficerskich kończy się egzaminem dyplomowym, którego pomyślne złożenie upoważnia do uzyskania stopnia inżyniera wojskowego określonej specjalności.

Absolwenci Wojskowej Akademii Technicznej w toku wyższych studiów zawodowych lub studiów wyższych uzyskują specjalizację

-
- x/ Aktualnie istnieją w ludowym Wojsku Polskim następujące wyższe szkoły oficerskie:
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Zmechanizowanych im. T. Kościuszki;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Pancernych im. St. Czarnieckiego;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. J. Bema;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Obrony Przeciwlotniczej im. por. M. Kalinowskiego;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Inżynieryjnych im. gen. J. Jasińskiego;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Łączności im. płk. B. Kowalskiego;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Chemicznych im. S. Ziaji;
 - Wyższa Szkoła Oficerska Samochodowa im. gen. A. Waszkiewicza;
 - Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza im. kpt. S. Bartosika;
 - Kompania Akademicka Centrum Szkolenia Służb Kwatermistrzowskich im. M. Buczka.

podstawową - inżynier lub magister inżynier /mechanik, elektro-
mechanik, elektronik, chemik itp./ i jednocześnie specjaliza-
cję szczegółową, związaną ze znajomością eksploatacji określo-
nego rodzaju sprzętu będącego w uzbrojeniu /wyposażeniu/^{x/}.

Unifikacja wiedzy technicznej /uzyskiwanie kilku specjalności
szczegółowych/ następuje na kolejnych szczeblach kształcenia
/WKDO, studia wyższe, studia podyplomowe oraz krótkotrwałe kur-
sy przeszkoleniowe/.

Absolwenci wojskowej Akademii Medycznej w zależności od
kierunku studiów uzyskują tytuł lekarza, lekarza dentystry lub
magistra farmacji^{xx/}. Oficerowie ci podczas służby zawodowej -
w toku praktyki i studiów podyplomowych - mogą uzyskiwać I, II
stopień specjalizacji w dziedzinach ustalonych dla tych grup za-
wodowych.

Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej, która od 1958 r. posia-
do uprawnienia uczelni typu akademickiego, kształci żołnierzy na
dwu wydziałach: dowódczym i technicznym dla potrzeb całej mary-
narki wojennej.

W systemie kształcenia kadr oficerskich nastąpiły jednak
w ostatnim okresie poważne zmiany. Racjonalizacji procesu kształ-
cenia i przygotowania kadr oficerskich służy np. wprowadzony już
do wyższych szkół oficerskich system tzw. "studiów przemianych".
Ma on skrócić proces dydaktyczny na rzecz praktycznego, bieżące-
go weryfikowania wiedzy nabytej w szkole, zapewnić zdobycie i
ugruntowanie nawyków dowodzenia i działania na stanowisku szczeb-
la plutonu, a tym samym umożliwić szybsze przygotowanie się ab-
solwentów do warunków zawodowej służby wojskowej.

Doniosłą rolę w przygotowaniu kadr oficerskich wyższego.
szczebla odgrywają studia dowódczo-sztabowe i polityczne oraz
kursy doskonalące prowadzone w kraju i za granicą /uczelnie
Armii Radzieckiej i innych sojusznicych armii^{xxx//}.

W kraju funkcjonują aktualnie dwie tego typu uczelnie:
Akademia Sztabu Generalnego WP, kształcąca przyszłych dowódców
oddziałów i związków taktycznych oraz pracowników sztabów w ro-

x/ Absolwenci WAT są przygotowani do objęcia kierowniczych sta-
nowisk technicznych w wojsku i do prowadzenia prac naukowo-
badawczych w dziedzinie techniki wojskowej.

xx/ Wojskowa Akademia Medyczna - szkoląca lekarzy wojskowych -
obok wiedzy medycznej wyposaża studentów w wiedzę wojskową
i społeczną.

xxx/ Dotyczy to przede wszystkim kierunków, których nie ma w uczel-
niach Wojska Polskiego.

dsajach wojsk i roszajach sił zbrojnych oraz Wojskowa Akademia Polityczna, przygotowująca oficerów do objęcia w wojsku stanowisk wymagających wyższych studiów wojskowo-politycznych.

Absolwenci kończący studia w Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego otrzymują tytuł oficera dyplomowanego, a absolwenci Wojskowej Akademii Politycznej - tytuł magistra.

W toku szkolenia kadry zawodowej dąży się do tego, aby wszyscy oficerowie określonego pionu w zakresie wymaganym na zajmowanych stanowiskach służbowych posiadali wszechstronne wykształcenie i byli przygotowani do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych, w taktycznych, operacyjnych i centralnych ogniwach dowodzenia.

Oficerowie kończący te najwyższe studia w pionie wojskowym przygotowani są do pełnienia kierowniczych funkcji w siłach zbrojnych PRL. Ogólnie stwierdzić należy, że jest to kadra:

- gruntownie zaznajomiona z prawami rozwoju społecznego decydującymi o przyczynach, przebiegu i wyniku wojny oraz walki zbrojnej,^{x/} a także z wypracowanymi w oparciu o nie zasadami i regułami działalności dowódczo-sztabowej;

- posiadająca wiedzę naukową o obronie państwa sięgającą swoim zakresem od historii po ekonomikę i politykę państwową; od nauki o broni po najbardziej złożone problemy strategii, sztuki operacyjnej i taktyki;

- zdolna do samodzielnego rozwiązywania zasadniczych zagadnień nowoczesnej wojny przy zastosowaniu metod naukowych;

- organicznie zespolona nie tylko z resztą korpusu oficerskiego, lecz z masami żołnierskimi, z całym narodem.

Ważnym elementem przygotowania wysokokwalifikowanych kadr oficerskich są także studia doktoranckie prowadzone w akademiach wojskowych w kraju i za granicą. Tą drogą uzyskuje się podstawowe zasoby kadry naukowej, zatrudnionej głównie w szkolnictwie wojskowym i placówkach naukowo-badawczych.

Niezależnie od kwalifikacji uzyskiwanych przez kadrę w procesie kształcenia w szkołach wojskowych, w celu systematycz-

x/ Są to ogólnie znane prawa wojny i walki zbrojnej.

nego nadążania za zmianami zachodzącymi w wyposażeniu sił zbrojnych, w dowodzeniu wojskami, a także w metodyce szkolenia organizowane są dla niej różnego rodzaju krótkotermiowe kursy o profilu operacyjno-strategicznym i operacyjnym, kursy instruktorsko-metodyczne i specjalistyczno-metodyczne oraz kursy przekwalifikujące.

Szkolenie chorążych i podoficerów zawodowych

W związku z nasyceniem wojska nowoczesną techniką zaistniała w ostatnich latach potrzeba zapewnienia zawodowego personelu technicznego ze średnim wykształceniem. W tym celu utworzony został korpus chorążych. Kadre dla tego korpusu kształcą szkoły chorążych. Są to głównie szkoły techniczne o dwu i trzyletnim programie nauczania /zależnie od posiadanych przez kandydatów kwalifikacji/, do których przyjmowani są kandydaci z cywila, oraz 6-12 miesięczne kursy chorążych, przeznaczone dla przodujących w służbie podoficerów zawodowych.

Sieć szkół chorążych w ludowym Wojsku Polskim jest szeroko rozwinięta, a organizują je wszystkie rodzaje sił zbrojnych, wojsk i służb. Szkoły te i kursy usytuowane są najczęściej przy wyższych szkołach oficerskich i ośrodkach szkolenia. Przygotowują one specjalistów dla poszczególnych rodzajów wojsk i służb. Ich absolwenci zdobywają kwalifikacje niezbędne dla średniego personelu technicznego i dowódczo-technicznego.

Natomiast podoficerskie szkoły zawodowe przygotowują kadre młodszych dowódców i specjalistów technicznych. Do szkół tych przyjmowana jest młodzież w wieku przedpoborowym i poborowym oraz żołnierze po odbyciu pierwszego roku zasadniczej służby wojskowej. Od kandydata do podoficerskich szkół zawodowych wymagane jest ukończenie co najmniej zasadniczej szkoły zawodowej lub dwu klas liceum zawodowego, albo też dwu klas średniej szkoły ogólnokształcącej.

Nauka w podoficerskich szkołach zawodowych trwa w zasadzie 10 miesięcy, po czym odbywana jest roczna praktyka w jednostkach wojskowych.

Aktualnie istnieją trzy rodzaje podoficerskich szkół zawodowych: o charakterze dowódczo-liniowym, o specjalności technicznej i wojskowej służby wewnętrznej.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że droga awansu dla podoficerów i chorążych do korpusu oficerskiego kadry zawodowej nie jest zamknięta. Chorążowie, a także podoficerowie zawodowi ze średnim wykształceniem, osiągający szczególnie wysokie wyniki w pracy i mający predyspozycje do służby w stopniu oficerskim, mogą być kierowani na studia skrócone do wyższych szkół oficerskich lub w trybie szczególnym na studia w WAT, WAM i WSMW. Chorążowie i podoficerowie zawodowi po ukończeniu tych studiów zostają mianowani na stopień podporucznika i wyznaczani na stanowiska oficerskie^{x/} odpowiadające nowo uzyskanym kwalifikacjom.

Istotną rolę w podnoszeniu kwalifikacji kadry oficerskiej, chorążych i podoficerów zawodowych odgrywają także studia na wyższych uczelniach cywilnych^{xx/} i Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu oraz szkolenia doskonalące /realizowane m. in. w czasie kierowanego samokształcenia/.

5.2.3. Szkolenie żołnierzy rezerwy

W szkoleniu żołnierzy rezerwy można wyróżnić trzy podstawowe jego formy:

- szkolenie doskonalące - prowadzone w ramach jednodniowych /kilkugodzinnych, kilkudniowych i kilkunastodniowych/ ćwiczeń wojskowych;

- przekwalifikowanie wyszkolonych podoficerów i szeregowców;

- szkolenie od podstaw nie wyszkolonych szeregowców rezerwy.

Żołnierzy rezerwy /bez względu na formę szkolenia/ powoływani są z zasady na ćwiczenia nie częściej niż jeden raz w roku /z wyjątkiem szkolenia prowadzonego w ramach jednodniowych ćwiczeń wojskowych/, przy czym szeregowcy i podoficerowie rezerwy powoływani są praktycznie raz na 2-3 lata, natomiast chorążowie i oficerowie /podchorążowie/ rezerwy pionu dowódczo-sztabowego

x/ Mianowanie na pierwszy stopień oficerski może również nastąpić w wyniku ukończenia przez chorążych lub podoficera zawodowego studiów cywilnych dla pracujących o kierunku przydatnym w służbie wojskowej i złożeniu egzaminów na oficera.

xx/ Żołnierze zawodowi mogą za zgodą przełożonych studiować zaocznie lub wieczorowo w uczelniach cywilnych pod warunkiem, że obrany kierunek studiów jest przydatny w służbie wojskowej.

1 technicznego raz na 2 lata, służby zdrowia raz na 5 lat, a pozostali raz na 3 lata.

Krótkotrwałe ćwiczenia wojskowe prowadzone w ramach doskonalenia i przekwalifikowania żołnierzy rezerwy trwają z zasady od kilku do kilkudziesięciu dni, przy czym konkretna liczba dni szkoleniowych zależy od celu prowadzonego szkolenia ^{x/}.

Celem szkolenia może na przykład być: sprawdzenie kwalifikacji poszczególnych żołnierzy przed nadaniem im przydziału mobilizacyjnego; zapoznanie z przydziałami i zadaniami na czas mobilizacji; przeprowadzenie strzelań z broni strzeleckiej; zapoznanie żołnierzy rezerwy z obsługiwaniem i użytkowaniem nowego bojowego sprzętu technicznego /uzbrojenia/ oraz z zasadami jego wykorzystania; ugruntowanie praktycznych umiejętności działania na polu walki; zapoznanie oficerów rezerwy mających przydziały wojenne na stanowiska kierownicze z istotnymi zmianami organizacyjnymi, zasadami działania jednostek oraz z innymi zagadnieniami, których znajomość posiada istotne znaczenie dla zapewnienia gotowości mobilizacyjnej lub bojowej ich jednostek itp.

Niezależnie od formy, końcowym efektem każdego szkolenia jest przygotowanie żołnierzy rezerwy do praktycznego wykonywania przez nich obowiązków funkcyjnych zgodnie z nadaną im specjalnością wojskową.

X

X

X

Do niezwykle ważnych należy wreszcie szkolenie /podnoszenie kwalifikacji/kadry, szeregowców i rezerwy w toku prowadzenia różnego rodzaju ćwiczeń taktycznych.

Ćwiczenia taktyczne spełniają różnorodne funkcje w zakresie przygotowania do działań bojowych zarówno żołnierzy, jak i dowódców wszystkich szczebli, sztabów i wojsk.

x/ Niezależnie od ustalonego czasu trwania krótkoterminowych ćwiczeń wojskowych kadra może być powoływana na 2-5 dni wcześniej przed planowanym powołaniem do oddziału szeregowców i podoficerów rezerwy w celu przeprowadzenia szkolenia instruktorsko-metodycznego.

Podczas ćwiczeń kadra oficerska doskonali swoje umiejętności w zakresie dowodzenia wojskami i wykonywania obowiązków sztabowych, zaś wojska i sztaby zdobywają umiejętność zespołowego działania. W ćwiczeniach następuje także zgrywanie różnego rodzaju sił zbrojnych, wojsk i służb oraz poszczególnych elementów ugrupowania bojowego kolejnych szczebli dowodzenia.

Ćwiczenia taktyczne, jako jedyna w swoim rodzaju forma praktycznego działania w warunkach pokoju, umożliwiają zweryfikowanie poprawności i przydatności obowiązujących lub zakładanych taktyczno-operacyjnych założeń doktrynalnych dotyczących prowadzenia działań bojowych w różnych warunkach pola walki. Stwarzają one sprzyjające okoliczności do sprawdzenia wartości przyjętej struktury organizacyjnej poszczególnych szczebli dowodzenia oraz stopnia uzyskiwanej efektywności funkcjonowania systemów dowodzenia i uzbrojenia, zabezpieczenia bojowego działań oraz zabezpieczenia tyłowego, w tym materiałowo-technicznego i medycznego.

Ćwiczenia taktyczne są w warunkach pokoju jednym z najlepszych praktycznych sprawdzianów stopnia osiągniętej przez wojska i sztaby gotowości bojowej.

W zależności od stopnia zbliżenia ćwiczebnych działań bojowych do rzeczywistej walki, w szkoleniu taktycznym żołnierzy /oficerów/, sztabów i wojsk rozróżnia się następujące główne formy /rodzaje/ ćwiczeń:

Ćwiczenia grupowe. Jest to rodzaj ćwiczeń taktycznych stosowanych w indywidualnym szkoleniu taktycznym oficerów. W ramach tych ćwiczeń oficerowie pogłębiają i ugruntowują wiedzę taktyczną oraz opanowują wstępne umiejętności z zakresu rozwiązywania zadań bojowych i wykonywania określonych czynności dowódczych i sztabowych na tle konkretnej sytuacji.

Istota ćwiczenia grupowego polega na tym, że wszyscy szkoleni wchodzący w skład danej grupy szkoleniowej pod nadzorem wykładowcy /kierownika/ występującego w zależności od potrzeb w określonej roli /np. dowódcy, szefa, bądź oficera sztabu określonego szczebla dowodzenia/ rozwiązują te same zadania na tle jednolitej dla wszystkich uczestników zajęcia sytuacji taktycznej, sprawując w toku zajęć identyczne funkcje: dowódcy, szefa

lub oficera sztabu ogólnowojskowego bądź też danego rodzaju wojsk lub służby.

Cwiczenia grupowe opracowane na jednolitym tle taktycznym dzieli się na kilka lub kilkanaście zajęć: dwu-, cztero- lub sześciogodzinnych. Cwiczenia grupowe bądź poszczególne jego zajęcia prowadzi się w pomieszczeniach /tylko w niektórych wypadkach w terenie, w zasadzie jednak bez środków łączności/.

Treningi sztabowe. Jest to rodzaj epizodycznego ćwiczenia taktycznego stosowanego w praktycznym szkoleniu oficerów sztabów różnych rodzajów wojsk i służb. Celem treningu sztabowego może być: doskonalenie umiejętności indywidualnych oficerów sztabu w zakresie wykonywania obowiązków funkcyjnych, usprawnienie pracy zespołowej wewnątrz poszczególnych komórek /organów / sztabu oraz zgrywanie działalności całego sztabu przez wykonywanie praktycznych zadań sztabowych na tle określonej sytuacji taktycznej.

Cwiczenia dowódczo-sztabowe. Stanowią rodzaj ćwiczeń taktycznych /operacyjnych/ stosowanych w szkoleniu oficerów dowództw i sztabów. Ćwiczenia takie odbywają się z zasady bez wojsk i tylko niekiedy z ich odpowiednimi zamiennikami. Na niższych szczeblach dowodzenia /w batalionach, dywizjonach i równorzędnych/ ćwiczeń dowódczo-sztabowych się nie organizuje.

Istota ćwiczenia dowódczo-sztabowego polega na tym, że zespół ćwiczących stanowi jednolity w swej strukturze organ dowodzenia wojskami, który w toku ćwiczenia doskonalą swą pracę, przy czym każdy z ćwiczących pełni inną funkcję - zgodnie z zajmowanym stanowiskiem służbowym lub rolą wyznaczoną mu na okres ćwiczenia. W odróżnieniu od treningu sztabowego jest to ćwiczenie kompleksowe. Ćwiczenia tego typu dzielą się z kolei na gry wojenne oraz ćwiczenia szkieletowe.

Istotą gier wojennych jest umowne /bez uwzględnienia ówczesnej sytuacji taktycznej/ rozmieszczenie ćwiczących dowództw i sztabów. Gry wojenne odbywają się w pomieszczeniach stałych. Podczas tego rodzaju ćwiczeń dowódczo-sztabowych wszystkie działania wojsk i sztabów są rozgrywane na mapach, przy czym zależnie od liczby ćwiczących stron rozróżnia się gry wojenne jednostronne lub dwustronne.

Gry wojenne stanowią zazwyczaj etap przygotowawczy do bardziej skomplikowanych i kosztownych ćwiczeń, a mianowicie - ćwiczeń szkieletowych. Ćwiczenia szkieletowe prowadzi się wyjątkowo w terenie. Podczas tych ćwiczeń wszystkie czynności dowódców i sztabów w zakresie organizowania i prowadzenia walki są wykonywane na ćwiczebnym polu walki. Istota ćwiczenia szkieletowego polega więc na tym, że dowództwa i sztaby ćwiczące są rozmieszczone w terenie zgodnie z umowną sytuacją taktyczną. Ćwiczenie szkieletowe prowadzi się w zasadzie z wykorzystaniem środków łączności i transportu.

W ćwiczeniach szkieletowych biorą niekiedy /w jakimś epizodzie/ udział wojska i wówczas ćwiczenie takie nosi nazwę ćwiczenia szkieletowego z oznaczonymi wojskami. Najczęściej stosowane są jednostronne ćwiczenia szkieletowe, rzadziej dwustronne.

Ćwiczenia taktyczne z wojskami. Jest to rodzaj ćwiczeń stosowanych przede wszystkim w celu przygotowania wojsk do działań na współczesnym polu walki oraz utrzymania ich w wysokiej gotowości bojowej, doskonalenia umiejętności dowódców i sztabów w zakresie kierowania wojskami oraz zgrywania działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb w warunkach najbardziej zbliżonych do rzeczywistej walki. Podczas wspomnianych ćwiczeń wyrabia się właściwe nawyki działania oraz wytrzymałość fizyczną szeregowców, podoficerów i oficerów.

Podczas taktycznych ćwiczeń z wojskami ćwiczący dowódcy, sztaby i wojska szkolą się w oparciu o jednolite tło operacyjno-taktyczne w zakresie prowadzenia różnorodnych działań bojowych w skomplikowanych warunkach terenowych, o różnych porach roku, doby itp.

W zależności od szczebla dowodzenia rozróżnia się ćwiczenia kompanijne /równorzędne/, batalionowe /równorzędne/, pułkowe, brygadowe, dywizyjne /równorzędne/ oraz ćwiczenia z udziałem wojsk różnych rodzajów sił zbrojnych /w tym także z udziałem sił zbrojnych państw stron Układu Warszawskiego/, a z punktu widzenia liczby ćwiczących stron: ćwiczenia jednostronne i dwustronne. Wszystkie ćwiczenia z wojskami są wieloszczeblowe.

Rekapitulując należy stwierdzić, że proces szkolenia wojskowego prowadzi w erekcie do "uformowania" człowieka /szeregowca, podoficera, chorążego i oficera/ o wysokim poczuciu odpowiedzialności, o głębokim wyrobieniu ideowo-politycznym i wysokiej klasy specjalistę, którego wysokie kwalifikacje, zdrowa ambicja osiągania jak najlepszych wyników w szkoleniu i wychowaniu podwładnych oraz zrozumienie osobistej współodpowiedzialności za wielką sprawę obronności kraju stanowiąc będą walory najwyższej rangi.

Przedstawiony system kształcenia realizowanego w siłach zbrojnych PRL zapewnia gruntowne i wszechstronne przygotowanie żołnierzy zawodowych i służby zasadniczej do pełnienia obowiązków służbowych, wyposażając ich w odpowiedni zasób wiedzy fachowej, ogólnej i politycznej, kształtując jednocześnie cechy i wartości niezbędne dla członka nowoczesnej armii socjalistycznego państwa. Proces wychowawczy realizowany w siłach zbrojnych jest integralnym i znaczącym składnikiem pracy wychowawczej w skali ogólnonarodowej, w którym szczególny nacisk we wszystkich etapach szkolenia kładzie się na kształtowanie socjalistycznych postaw ideowych i obywatelskich oraz wychowanie w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu.

W systemie szkolenia stanów osobowych sił zbrojnych duże znaczenie przywiązuje się ponadto do przedsięwzięć sojusznicznych, zgrywających różne elementy systemu obronnego Zjednoczonych Sił Zbrojnych Państw Układu Warszawskiego oraz doskonalących metody funkcjonowania i współdziałania bratnich armii socjalistycznych.

5.3. SZKOLENIE W PODSYSTEMIE POZAMILITARNYM PAŃSTWA

Konieczność szkolenia obronnego kadr kierowniczych organów politycznych, organów władzy i administracji państwowej oraz sił pozamilitarnych wynika z potrzeby zapewnienia powszechnej obronności państwa oraz z pogłębiania się związków i współzależności między działalnością sił zbrojnych i sił obronnie zorganizowanej reszty społeczeństwa.

Celem szkolenia obronnego w systemie pozamilitarnym jest kształtowanie u osób szkolonych pożądanych postaw moralno-politycznych oraz ich przygotowanie do takiego działania w warunkach wojny, aby przyczyniało się ono do zachowania żywotności podstawowych struktur polityczno-administracyjnych i gospodarczych kraju i społeczeństwa oraz skutecznie wspierało siły zbrojne w ich walce z nieprzyjacielem. Oznacza to konieczność zgrywania działalności tych organów i sił w czasie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny.

Szczególne uwagi w procesie realizowanego szkolenia jest więc skupiona na:

- doskonaleniu procesów informacyjno-decyzyjnych w zakresie sprawnego uruchamiania potencjału obronnego państwa /w skali kraju, regionu, województwa/;

- uodpornieniu gospodarki na zbrojne oddziaływanie przeciwnika;

- osiągnięciu sprawności w realizacji podstawowych zadań obronnych, do których między innymi zalicza się zabezpieczenie ciągów komunikacyjnych /zwłaszcza dla przegrupowania wojsk przez obszar kraju/, zapewnienie organom zarządzania i kierowania właściwych warunków do funkcjonowania w czasie wojny /zwłaszcza zabezpieczenie łączności/, rozśrodkowanie ludności i prowadzenie akcji ratunkowych, ochronę ważnych obiektów gospodarki narodowej;

- doskonaleniu form i metod oceny skutków powstałych strat biologicznych i strat materialnych oraz umiejętności podejmowania trafnych decyzji w tej mierze.

Szkolenie obronne realizowane w systemie pozamilitarnym obejmuje kadrę kierowniczą organów politycznych, władzy i administracji państwowej, instytucji państwowych i jednostek gospo -

darki narodowej, obrony cywilnej, a także jednostek spółdziel -
czych i organizacji społecznych; osoby zajmujące stanowiska
służbowe w aparacie wykonawczym kadry kierowniczej oraz osoby
przewidziane do objęcia tych stanowisk; formacje obrony cywilnej;
młodzież szkolną i studencką oraz pozostałą część społeczeństwa.

Szkolenie kadry kierowniczej organizują oraz kierują jego
realizacją naczelne i terenowe organy polityczne oraz organy wła-
dzy i administracji państwowej - stosownie do ustaleń Komitetu
Obrony Kraju.

W pewnym uproszczeniu można przyjąć uogólnienie, iż struk-
tura organizacyjna szkolenia obronnego w systemie pozamilitarnym
odpowiada strukturze systemu organów kierowania działalnością ob-
ronną w państwie oraz sił obrony cywilnej.

Ze względu na strukturę organizacyjną w systemie szkole-
nia pozamilitarnego można więc wyodrębnić następujące jego ro-
dzaje:

- szkolenie obronne kadry kierowniczej /prowadzone na
szczeblu centralnym i wojewódzkim/;
- szkolenie /podstawowe/aparatu wykonawczego;
- szkolenie kadry kierowniczej, formacji obrony cywilnej
oraz reszty społeczeństwa w zakresie powszechnej samoobrony.

Wszystkie te rodzaje szkolenia wzajemnie na siebie rzu-
tują i są z sobą ściśle powiązane.

5.3.1. Szkolenie obronne kadry kierowniczej

W całości szkolenia obronnego, przygotowanie
kierowniczych kadr organów politycznych, władzy i administracji
państwowej, instytucji państwowych, jednostek gospodarki narodowej
oraz jednostek spółdzielczych i organizacji społecznych spełnia
rolę szczególnie ważną. Konieczność systematycznego doskonalenia
tych kadr spowodowana jest stałym zwiększeniem się zakresu ich od-
powiedzialności w sprawach dotyczących zarówno pokojowego rozwoju
kraju, jak i obronnego przygotowania w okresie pokoju do działania
w czasie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie woj-
ny.

Doskonalenie obronne kadr kierowniczych w układzie poz mili-
tarnym jest procesem mającym na celu zwiększenie sprawności i
skuteczności ich działania w sferze obronności państwa dla zapew-
nienia właściwego funkcjonowania kierowanych przez nie zespołów

ludzkich i organizacji. Cel ten osiąga się w drodze przekazywania uczestnikom szkolenia odpowiedniej wiedzy i umiejętności działania z zakresu obronności /państwa, resortu, województwa, miasta, gminy, organizacji/ oraz kształtowania ich postaw moralno-politycznych.

Tematyka programów jest zróżnicowana, zależnie od tego dla jakiego szczebla szkolenia jest ona przeznaczona.

W programach szkolenia wyższej kadry kierowniczej /szczebla centralnego/ większy jest stopień uogólnienia problemów obronnych. Obejmują one generalne założenia koncepcji obrony państwa i prezentują możliwości ich zastosowań w praktyce przygotowań obronnych oraz doskonalenie zdolności myślenia i planowania strategicznego w zakresie kojarzenia działalności politycznej i gospodarczej z potrzebami i celami obrony państwa.

Bardziej zróżnicowana jest tematyka szkoleniowa programów przeznaczonych dla średniego personelu kierowniczego /zajmującego stanowiska w poszczególnych resortach i województwach/. Jest to podyktowane większą różnorodnością wykonywanych na tym szczeblu funkcji, co wynika między innymi z faktu, że personel ten jest technicznym wykonawcą opracowań i materiałów dla gremiów kierowniczych wyższego szczebla /w zakresie wykonywania zadań obronnych/. W związku z tym poza zagadnieniami dotyczącymi poszczególnych metod i technik związanych z realizacją konkretnych zadań obronnych, programy te obejmują również tematy dotyczące ogólnych problemów kierowania przygotowaniem obronnym państwa w czasie pokoju i jego obroną w czasie wojny.

Programy przeznaczone dla niższego personelu kierowniczego /zajmującego stanowiska na szczeblu miasta i gminy/ obejmują tylko niektóre, wyselekcjonowane tematy szkoleniowe ogólnobronne i z zakresu obrony cywilnej, głównie natomiast zasady i formy realizacji zadań obronnych w danej komórce organizacyjnej.

W przyjętym modelu szkolenia kadry kierowniczej można - zgodnie z wytycznymi Komitetu Obrony Kraju w sprawie doskonalenia działalności obronnej. - uznać za zasadniczy 3-letni cykl doskonalenia posiadanej wiedzy.

Konkretne rozwiązania organizacyjne bazują na funkcjonujących w kraju dwóch systemach kształcenia kadr kierowniczych: partyjnym i państwowym /zakłada się przy tym, że niezbędny za-

kres wiedzy obronnej stanowi jedynie część tematyczną programów realizowanych w systemie partyjnym i państwowym obejmujących wszystkie dziedziny kierowania organizmem państwowym/.

W systemie partyjnym szkolenie obronne prowadzone jest w ramach zinstytucjonalizowanego szkolenia doskonalącego kadr partyjnych /kierowniczych/, organizowanego przez organa kierownicze Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

W systemie państwowym - przez instytut doskonalenia kadr administracji państwowej, w ramach organizowanego tam doskonalenia zawodowego oraz w resortowych i wojewódzkich ośrodkach szkoleniowych w ramach kursów, seminariów, praktyk na zasadach samokształcenia kierowanego oraz studiów podyplomowych organizowanych dla kadr kierowniczych.

Niezależnie od istniejącego systemu szkolenia /obejmującego wszystkie dziedziny kierowania organizmem państwowym, w tym także obronnością/, za celowe uznaje się obecnie zorganizowanie wyodrębnionego systemu doskonalenia wyższej kadry kierowniczej wyłącznie z zakresu obronności. Za takie należy uznać szkolenie obronne kadr kierowniczych w ramach 10-miesięcznych kursów / w tym 1 miesiąc w systemie zajęć stacjonarnych i 9 miesięcy w systemie zaocznym/. W szkoleniu tym uczestniczyć będą osoby wchodzące w skład naczelnych władz organizacji politycznych oraz zajmujące kierownicze stanowiska w urzędach tych władz /PZPR, ZSL, SD, organizacji młodzieżowych/; ministrowie, podsekretarze stanu /równorzędni/, wojewodowie i wicewojewodowie oraz prezydenci miast wojewódzkiego, a także kadra rezerwowa przewidziana na te stanowiska.

W programie szkolenia doskonalącego przewiduje się omawianie takich tematów, jak: nauka wojenna, doktryna polityczna i wojenna, zagadnienia polityczno-obronne i gospodarczo-obronne, zagadnienia militarne, zagadnienia obrony cywilnej, problemy porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego oraz organizacji kierowania w systemie obronnym państwa. W programach tych główny akcent położony będzie na prezentację możliwości zastosowań w praktyce generalnych założeń koncepcji obronnej państwa i osiągnięciu dzięki temu najwyższych efektów w sferze obronności. Ponadto programy te będą wyróżniać tematykę wskazującą na związek obronności ze społeczno-gospodarczym rozwojem kraju oraz kłaść nacisk na umiejętność przystosowania i optyma-

lizację przygotowań obronnych w aspekcie zmieniających się warunków gospodarczych i społeczno-politycznych.

.Dużo miejsca w doskonaleniu kadry tego szczebla przeviduje się także poświęcić umiejętności kierowania procesom podnoszenia gotowości obronnej państwa, myślenia i planowania strategicznego oraz wykorzystywania dla celów obronnych najnowszych osiągnięć nauki i techniki.

Obronne doskonalenie kadr kierowniczych szczebla centralnego będzie wykorzystywane jako platforma do rzeczowego przedstawiania tej kadrze potrzeb i uwarunkowań obronnych oraz wskazywania niezbędności jej aktywnego działania dyrektywnego i wykonawczego.

W ramach szkolenia realizowanego^w ministerstwach, urzędach i instytucjach centralnych prowadzone jest ponadto tzw. szkolenie obronne wewnętrzne kadr kierowniczych mające na celu pogłębienie wiadomości i doskonalenie nabytych umiejętności w zakresie kierowania sprawami obronności w jednostkach organizacyjnych, w których wykonują one swoje podstawowe zadania.

Organizatorem tego szkolenia jest naczelny organ administracji państwowej /minister, równorzędny/. Roczny wymiar szkolenia wynosi 3 dni /w roku kalendarzowym/. Planowanie szkolenia odbywa się w cyklu pięcioletnim.

Szkoleniem obronnym wewnętrznym kadr kierowniczych objęci zostali wiceministrowie /podsekretarze stanu/ i inne osoby pełniące równorzędne stanowiska, dyrektorzy departamentów /równorzędni/, dyrektorzy jednostek organizacyjnych podległych bezpośrednio ministrom /równorzędni/.

Analogiczne szkolenie wewnętrzne kadr kierowniczych przewidziane jest do prowadzenia na szczeblu wojewódzkim /równorzędnym/ w dwóch układach: centralnym i terenowym. W układzie centralnym do udziału w szkoleniu przewidziana jest kadra kierownicza jednostek organizacyjnych podlegających bezpośrednio ministrom /zjednoczenia, instytuty, szkoły itd./, zaś w układzie terenowym szkoleniem tym zostają objęci wicewojewodowie, wiceprezydenci, dyrektorzy wydziałów urzędów wojewódzkich /równorzędnych/ i ich zastępcy, prezydenci miast stopnia podstawowego, naczelnicy miast i gmin.

5.3.2. Szkolenie obronne /podstawowe/aparatu wykonawczego

Osoby zatrudnione w komórkach organizacyjnych do spraw obronności oraz te, którym powierzono prowadzenie spraw obronnych zarówno w ministerstwach i instytucjach centralnych, jak również w innych jednostkach organizacyjnych przechodzą przeszkolenie w ramach szkolenia podstawowego w wymiarze trzech dni w ciągu roku.

Programy tego szkolenia zawierają tematykę związaną z praktycznym wykonywaniem zadań i przedsięwzięć obronnych należących do ich obowiązków służbowych oraz tematykę ogólną z zakresu obronności, której znajomość ułatwia rozwiązywanie tych zadań.

Przewiduje się również możliwość doskonalenia w ramach szkolenia podstawowego wiedzy obronnej pracowników zatrudnionych w gospodarce narodowej poprzez prowadzenie szkolenia w formie kursów, praktyk i samokształcenia kierowanego obejmujących wyłącznie problematykę obronną, jak również doskonalących wiedzę obronną włączoną do innych niż obronne programów szkolenia.

5.3.3. Szkolenie kadr kierowniczych i formacji obrony cywilnej oraz społeczeństwa w zakresie powszechnej samoobrony

Proces szkolenia obronnego obejmuje także kadrę kierowniczą i formacje obrony cywilnej oraz przygotowanie społeczeństwa w zakresie powszechnej samoobrony.

Szkolenie kadry kierowniczej obrony cywilnej odbywa się na szczeblu centralnym w Centralnym Ośrodku Szkolenia Kadr OC, w wojewódzkich ośrodkach szkolenia kadr OC oraz w resortowych ośrodkach szkolenia zawodowego. Szkolenie tej kadry /żołnierze zawodowi i pracownicy cywilni/ organizowane jest cyklicznie, co 5 lat w systemie kursów stacjonarnych.

W centralnym ośrodku szkolenia kadr obrony cywilnej prowadzone jest szkolenie kadry zawodowej WP odkomenderowanej do pracy w obronie cywilnej, w tym również kadry jednostek OT i Wojsk Obrony Wewnętrznej, której zakres działalności związany jest z obroną cywilną; pracowników cywilnych inspektoratów obrony cywilnej

oraz pracowników OC departamentów wojskowych instytucji centralnych administracji państwowej, a także komórek organizacyjnych wojskowych podległych tym departamentom.

Szkolenie przeprowadza się według programów zróżnicowanych, uwzględniających różnorodność funkcji wykonywanych w ramach obrony cywilnej przez osoby uczestniczące w poszczególnych kursach doskonalenia.

Celem szkolenia jest przygotowanie kadry kierowniczej do wykonywania zadań obrony cywilnej, które wynikają z funkcji pełnionych na zajmowanym stanowisku w strukturze organizacyjnej obrony cywilnej w czasie pokoju i wojny.

Na szczeblu wojewódzkim /przez wojewódzkie ośrodki szkolenia kadr obrony cywilnej/ i na szczeblu resortowym /przez resortowe ośrodki szkolenia zawodowego/ prowadzone jest szkolenie kadry kierowniczej formacji obrony cywilnej w systemie kursów stacjonarnych i doskonalących.

Szkoleniem tym objęta jest terenowa kadra kierownicza /dowódcza/ formacji obrony cywilnej podporządkowania resortowego oraz działająca na szczeblu wojewódzkim.

Ponadto szefowie wojewódzkich inspektoratów obrony cywilnej i kierownicy komórek do spraw obronnych instytucji centralnych administracji państwowej dla personelu podległych jednostek organizują wewnętrzne szkolenie doskonalące w miejscach pracy^{x/}.

Wyższa kadra kierownicza obrony cywilnej, z uwagi na potrzebę pogłębienia wiedzy o metodach działania i organizacji obrony cywilnej odbywa ponadto przeszkolenie w wyższych zagranicznych uczelniach obrony cywilnej.

Szkoleniem obronnym objęci są również wszyscy członkowie poszczególnych rodzajów formacji OC m.in.: zakładowe i terenowe oddziały oraz samodzielne pododdziały ratownictwa ogólnego; zakładowe oddziały i samodzielne pododdziały służb obrony cywilnej; zgrupowania jednostek ratowniczych oraz specjalistyczne oddziały techniczne.

Z uwagi na specyfikę działania poszczególnych rodzajów formacji OC i spełnianych przez nie zadań, zakres i tematyka tego szkolenia jest bardzo zróżnicowana. Można w nim wyróżnić trzy

x/ Szkolenie z zakresu obrony cywilnej/w ramach szkolenia oddziałów obrony cywilnej/prowadzone jest w instytucjach, zakładach pracy oraz gminach i miastach.

podstawowe etapy: pierwszy etap o tematyce ogólnobronnej - wspólny dla wszystkich specjalności; etap drugi - o tematyce wybitnie zróżnicowanej dotyczący szkolenia specjalistycznego i etap trzeci - doskonalący i zgrywający działanie poszczególnych formacji OC.

W ramach szkolenia oddziałów samoobrony odbywają przeszkolenie poborowi-junacy stacjonarnych ochotniczych hufców pracy /OHP/ oraz szeregowcy - funkcjonariusze pożarnictwa.

Powszechne przygotowanie obronne społeczeństwa realizuje się w ramach szeroko zakrojonej działalności popularyzacyjno - propagandowej. W tym celu wykorzystuje się środki masowego przekazu oraz prowadzi działalność szkoleniową w ramach organizacji społecznych /głównie: Ligi Obrony Kraju, Polskiego Czerwonego Krzyża, Związku Harcerstwa Polskiego, Aeroklubu PRL, Polskiego Związku Krótkofalowców/.

Obowiązkowi szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony podlegają wszyscy obywatele nie wchodzący w skład formacji obrony cywilnej mieszkający w miastach i na wsi oraz zatrudnieni w zakładach pracy lub pobierający naukę w szkołach.

Główny wysiłek w szkoleniu ludności, młodzieży szkolnej i studenckiej kieruje się na pogłębienie znajomości skutków zastosowania współczesnych środków rażenia oraz wyrabianie umiejętności wykonywania podstawowych czynności z zakresu samoobrony zbiorowej i indywidualnej.

Młodzież szkół podstawowych i ponadpodstawowych objęta jest przysposobieniem obronnym /PO/ w ramach obowiązującego w szkołach przedmiotu nauczania. Szkolenie tej młodzieży organizowane i prowadzone jest w oparciu o założenia ustalone przez ministra obrony narodowej i szczegółowe programy nauczania opracowane przez władze oświatowe.

Studenci objęci obowiązkiem odbywania zajęć wojskowych w ramach studium wojskowego szkoły wyższej szkoleni są wg programów obowiązujących na poszczególnych uczelniach.

Młodzież szkół wyższych /studentki i studenci/ nie objęta obowiązkiem zajęć wojskowych w ramach studium wojskowego szkoły wyższej odbywa szkolenie obronne wchodzące w zakres obowiązkowych przedmiotów objętych planem studiów.

Szkolenie obronne polega na odbywaniu zajęć teoretycznych i praktycznych z zakresu przygotowania obrony cywilnej. Te ostatnie mogą być organizowane na obozach, zgrupowaniach i w innych formach, w czasie przerw w zajęciach na uczelni lub mogą polegać na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych, w usuwaniu ich skutków itp.

Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony odbywać się może w formie zajęć wykładowych /zajęcia podstawowe / lub ćwiczeń praktycznych, które również mogą polegać na zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków.

Ukoronowaniem wysiłku szkoleniowego i podsumowaniem wyników szkolenia są ćwiczenia z zakresu obrony cywilnej będące najbardziej efektywną formą szkolenia kadr kierowniczych oraz formacji obrony cywilnej. Ćwiczenia te umożliwiają sprawdzenie zdolności do działania ćwiczących zespołów w czasie podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny, wypracowanie wniosków do doskonalenia działalności obronnej oraz doskonalenie umiejętności współdziałania ogniw OC z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi /w tym również w zakresie świadczeń obrony cywilnej na rzecz sił zbrojnych/.

5.4. SZKOLENIE ZGRYWAJĄCE UKŁADU MILITARNEGO I POZAMILITARNEGO

Najwyższą formą szkolenia obronnego w systemie obronnym państwa - jak to już podkreślaliśmy - jest szkolenie zgrywające wszystkie ogniwa tego systemu w jednolite i sprawnie funkcjonującą całość.

Zasadnicze treści szkolenia zgrywającego wynikają z zadań, jakie spełnia ono w systemie obronnym państwa, jak również z skali realizowanych przedsięwzięć szkoleniowych. Podstawowe treści szkolenia stanowią systemowe rozwiązania obronne dotyczące państwa jako całości. Szkolenie w tym zakresie polega na weryfikowaniu rozwiązań systemowych dotyczących rozwiązania potencjału obronnego państwa, przy czym priorytetowo traktuje się synchronizację zadań realizowanych w gospodarce narodowej i państwie traktującym państwowej z odpowiednimi przedsięwzięciami wykonywanymi w siłach zbrojnych i w resorcie spraw wewnętrznych. W ten sposób państwo i doskonali system podnoszenia gotowości obronnej państwa.

grup resortów gospodarczych i administracyjnych, obrony cywilnej oraz ważniejszych regionów kraju, zwłaszcza w aspekcie ich wpływu na osiąganie przez siły zbrojne wyższych stanów gotowości bojowej.

W ramach kompleksowych ćwiczeń zgrywających doskonalą się rozwiązania z zakresu funkcjonowania wojennego systemu kierowania obroną państwa i dowodzenia w czasie wojny, /z uwzględnieniem skutków wprowadzenia stanu wojennego, mobilizacji oraz zapewnienia ciągłości funkcjonowania naczelných organów politycznych, władzy i administracji państwowej w warunkach wojennych/; pogłębia się umiejętności organizowania procesów informacyjno-decyzyjnych i współdziałania zespołów ludzkich na tle procesu realizacji zadań obronnych oraz stwarza skomplikowane i realistyczne tło możliwości narastania zagrożenia wojennego i rozwoju wydarzeń wojennych.

Szczególnie doniosłą rolę w tym względzie spełniają ogólnokrajowe strategiczno-obronne ćwiczenia "KRAJ", w trakcie których mogą być poddane sprawdzeniu doświadczalnie założone hipotezy obronne lub funkcjonowanie istniejących struktur kierowania w systemie obronnym państwa.

Ćwiczenie krajowe organizuje się na zasadach ustalonych każdorazowo przez Komitet Obrony Kraju. Ma ono charakter kompleksowy, bowiem uczestniczą w nim podstawowe organy i siły układu militarnego i pozamilitarnego.

W szkoleniu zgrywającym, poza ćwiczeniem ogólnokrajowym, praktykowane są następujące rodzaje ćwiczeń:

1/ Ćwiczenia regionalne organizowane przez Głównego Inspektora Obrony Terytorialnej. Ćwiczenie to obejmuje wybrany obszar kilku województw oraz działające na tym terenie organy i jednostki organizacyjne. W ćwiczeniach regionalnych mogą brać udział wydzielone organy i jednostki resortów gospodarczych i administracyjnych, organy i siły obrony cywilnej oraz wydzielone organy i jednostki sił zbrojnych.

2/ Ćwiczenia resortowe, w których udział biorą wybrane organy i jednostki organizacyjne danego resortu, zgodnie z ustaleniami ministra, który jest organizatorem tego ćwiczenia,

3/ Ćwiczenia wojewódzkie, obejmujące obszar województwa, w których udział biorą wybrane organy i jednostki organizacyjne. W ćwiczeniu mogą uczestniczyć organy i jednostki organizacyjne podporządkowania centralnego i województwa. Organizatorem ćwiczeń jest wojewódzki komitet obrony.

4/ Ćwiczenia miejskie, dzielnicowe, gminne, które organizują prezydenci i naczelnicy miast oraz gmin na obszarze swojego działania. Biorą w nich udział wybrane organy i jednostki działające na tym obszarze.

5/ Ćwiczenia zakładowe /międzyzakładowe/, które organizują kierownicy zakładów.

x

Reasumując należy podkreślić, że szkolenie organizowane w systemie obronnym państwa prowadzone jest w ścisłym powiązaniu z praktyką bieżących przygotowań w zakresie umacniania obronności kraju. Bardzo istotnym elementem tego szkolenia jest łączenie w możliwie szerokim stopniu i eksponowanie kompleksowego charakteru szkolenia obronnego w ramach układu militarnego i układu pozamilitarnego.

Szkolenie prowadzone w systemie obronnym państwa ma na celu nie tylko naukę i doskonalenie umiejętności w realizacji zadań obronnych, zadaniem jego jest również wypracowywanie wniosków w sprawie praktycznego rozwiązywania trudnych, skomplikowanych problemów obronnych. Służy ono także ścisłemu wiązaniu przygotowań obronnych z podstawową działalnością społeczno-gospodarczą.

BIBLIOGRAFIA

- ANUSZKIEWICZ M., RUSZKIEWICZ J.: Tarcza socjalistycznej ojczyzny. Warszawa 1979.
- BACHRACH A.: Teoria państwa i prawa. Warszawa 1951.
- BECZKIEWICZ Z.: Szkice z ekonomiki wojennej. Warszawa 1965.
- CHOCHA B.: Obrona terytorium kraju. Warszawa 1974.
- CHOCHA B., KACZMAREK J.: Wojna i doktryna wojenna. Warszawa 1980.
- CIASTON S.: Ekonomiczne aspekty obronności. Warszawa 1969.
- ENGELS F.: Wybrane pisma wojskowe. Warszawa 1962.
- EHRlich S.: Wstęp do nauki o państwie i prawie. Warszawa 1971.
- GRENIOWSKI H.: Elementy cybernetyki sposobem matematycznym wyłożone. Warszawa 1959.
- JARUZELSKI W.: Ludowe Wojsko Polskie aktywnym współtwórcą i odbiorcą socjalistycznej nauki. Wojsko Ludowe nr 1, Warszawa 1975.
- JURECKI M.: Podręcznik obrony przeciwlotniczej. Warszawa 1936.
- KAMINSKI J.: Koalicje wojskowe /zarys dziejów/. Warszawa 1980.
- KOTARBINSKI T.: Traktat o dobrej robocie. Warszawa 1969.
- Konstytucja PRL. Warszawa 1976.
- LANGÉ O.: Wstęp do cybernetyki ekonomicznej. Warszawa 1965.
- LENIN W.I.: O wojnie, armii i obronie ojczyzny. Warszawa 1951.
- Leksykon. PWN, Warszawa 1972.
- ŁOPATKA A.: Wstęp do prawoznawstwa. Warszawa 1975.
- ŁOJKO T.: Aspekty metodologiczne wojskowych badań naukowych. ASG, Warszawa 1976.
- ŁUKOMIN S.G., ROMANOW I.M.: W.I.Lenin i zaszczyta socjalizma. Moskwa 1979.
- MANELI M.: O funkcjach państwa. Warszawa 1963.
- SADOWSKI W.: Podstawy ogólnej teorii systemów. Warszawa 1977.
- SKIBINSKI J.: Problemy teorii organizacji i kierowania a systemy przetwarzania danych w dowodzeniu. Warszawa 1973.
- STANKIEWICZ W.: Planowanie obronne. Warszawa 1977.
- STACIWA Cz.: Układ Warszawski - przymierze obronne wspólnoty socjalistycznej. TWO. nr 1/1980.
- SOKOŁOWSKI W.: Strategia wojenna. Warszawa 1964.
- SIWICKI F.: Aktualne problemy obronności PRL. Warszawa 1973.
- SIWICKI F.: Kształtowanie się i rozwój ludowego Wojska Polskie-

go jako nowoczesnej siły zbrojnej. Ludowe Wojsko Polskie 1943-1973, Warszawa 1974.

TUCZAPSKI T.: System obronny Polski Ludowej. Trybuna Ludu nr 19, Warszawa 1975.

TUCZAPSKI T.: Obrona cywilna jaką widzieć chcemy. POC nr 2 Warszawa 1975.

Ustawa o powszechnym obowiązku obrony PRL. Dz.U. z 1979r. Nr 18 poz 111.

ZIELENIEWSKI J.: Organizacja i zarządzanie. Warszawa 1969.

ZAWADZKI S.: Socjalna funkcja państwa w okresie budownictwa socjalizmu. Warszawa 1978.

Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864. Warszawa 1965.

KLASYFIKACJA

SIŁ ZBROJNYCH PAŃSTWA POLSKIEGO OD X w. DO XX w.
JAKO ELEMENTU SYSTEMU OBRONNEGO

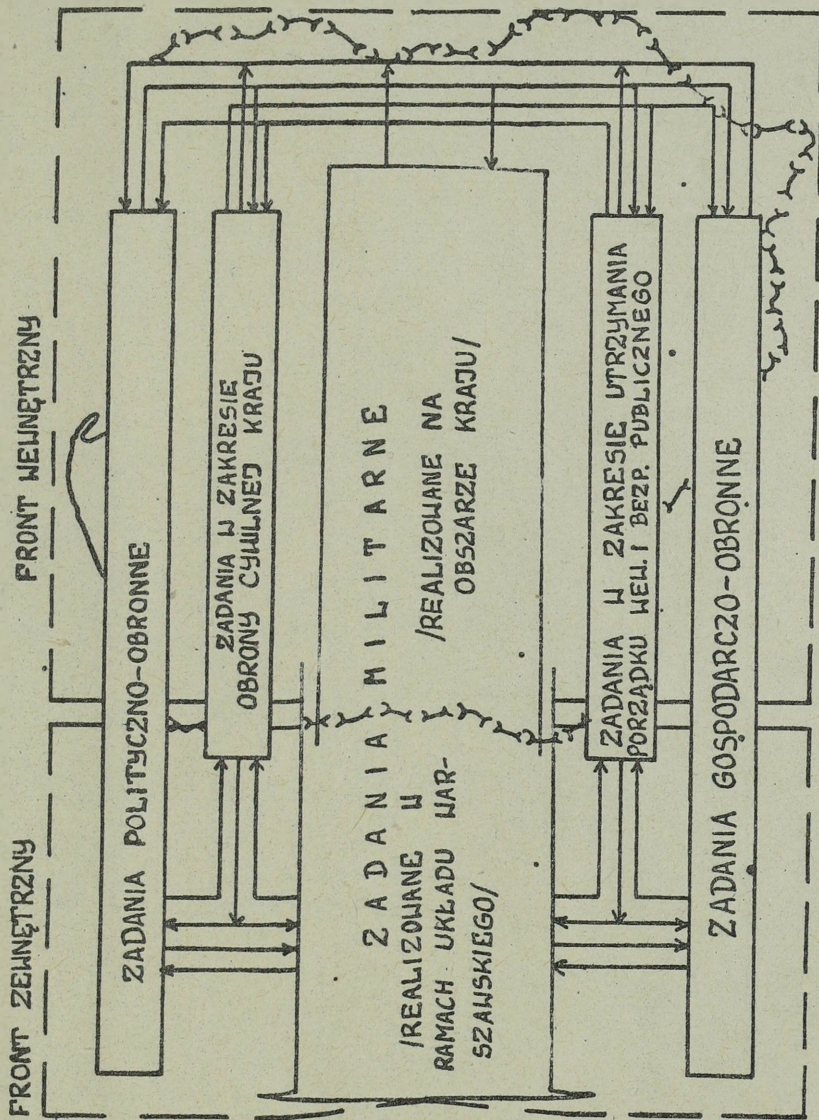
Lp.	Okres historyczny	Wojska stałe		Wojska doraźnie powoływane	
		operacyjne	terytorialne	operacyjne	terytorialne
1	2	3	4	5	6
I	wczesno-feudalny	drużyna panującego	załogi grodów złożone z delegowanych przez okoliczne osoby mężczyzn w ramach powinności "stróża"	rycerskie pospolite ruszenie	pospolite ruszenie ogółu ludności męskiej /dzielnicy okolicy/
II	od połowy XII wieku do połowy XV wieku	oddziały naddworne	załogi grodów przygranicznych złożone z żołnierzy najemnych, straż miejska	rycerskie pospolite ruszenie, oddziały najemne	pospolite ruszenie ludności wiejskiej, dzielnicy /okolicy/, mieszczanie w obronie macierzystego miasta
III	druga połowa XV w.	oddziały naddworne, oddziały zaciężne w ramach obrony potocznej	straż miejska	oddziały najemne oddziały zaciężne szlacheckie pospolite ruszenie	mieszczanie w obronie macierzystego miasta, pospolite ruszenie ludności chłopskiej /reguły w rejonach przygranicznych/
IV	od początku w. XVI do w. XVII	oddziały zaciężne w ramach obrony potocznej po 1563 r. w ramach wojska kwarcianego oddziały naddworne /gwardia królewska	załogi zamków złożone z żołnierzy zaciężnych lub oddziałów utrzymywanych przez magnatów straż miejska kozacy rejsztrowi	oddziały najemne, oddziały zaciężne, piechota wybraniecka, oddziały prywatne magnatów kozacy lisewczycy	szlacheckie pospolite ruszenie, pospolite ruszenie ludności chłopskiej /z reguły w rejonach zagrożonych/ milicja miejska, oddziały najemne werbowane przez miasta

1	2	3	4	5	6
V.	od połowy w. XVII do r. 1717	oddziały zaciężne w ramach wojska komputerowego, kozacy /wojska posiłkowe/, gwardia królewska	straż miejska	oddziały zaciężne powiększające wojsko komputerowe, piechota wybraniecka, wyprawy łanowe i dy-mowe	szlacheckie pospolite ruszenie, wojska powiatowe, milicja miejska
VI	od 1717 r do 1788r.	oddziały zaciężne o stałym etacie	-	-	-
VII	od 1788r. do 1794r.	oddziały zaciężne uzupełniane rekrutem z poboru	rezerwowe oddziały zaciężne/od 1792r. uzupełniane rekrutem z poboru	wyprawy obronne, milicje ruchome, oddziały ochotnicze	wojewódzkie pospolite ruszenie ogółu mężczyzn, milicja municypalna.
VIII	od 1795r. do 1807r. /na obczyźnie/	formacje ochotnicze	-	-	-
IX	od 1806r. do 1814r.	formacje regularne z poboru, wzmocnione ochotnikami w tym również spoza granic	miejska gwardia narodowa /miejska ruchoma/	pospolite ruszenie szlacheckie lub właścicieli ziemskich ochotnicy /również spoza granic Księstwa/	gwardia narodowa departamentalna
X.	od 1815r. do 1831r.	formacje regularne z poboru	-	dodatkowe formacje z wysłużonych żołnierzy, oddziały wojewódzkie formacje ochotnicze /również spoza granic Królestwa/	straż bezpieczeństwa, gwardia ruchoma

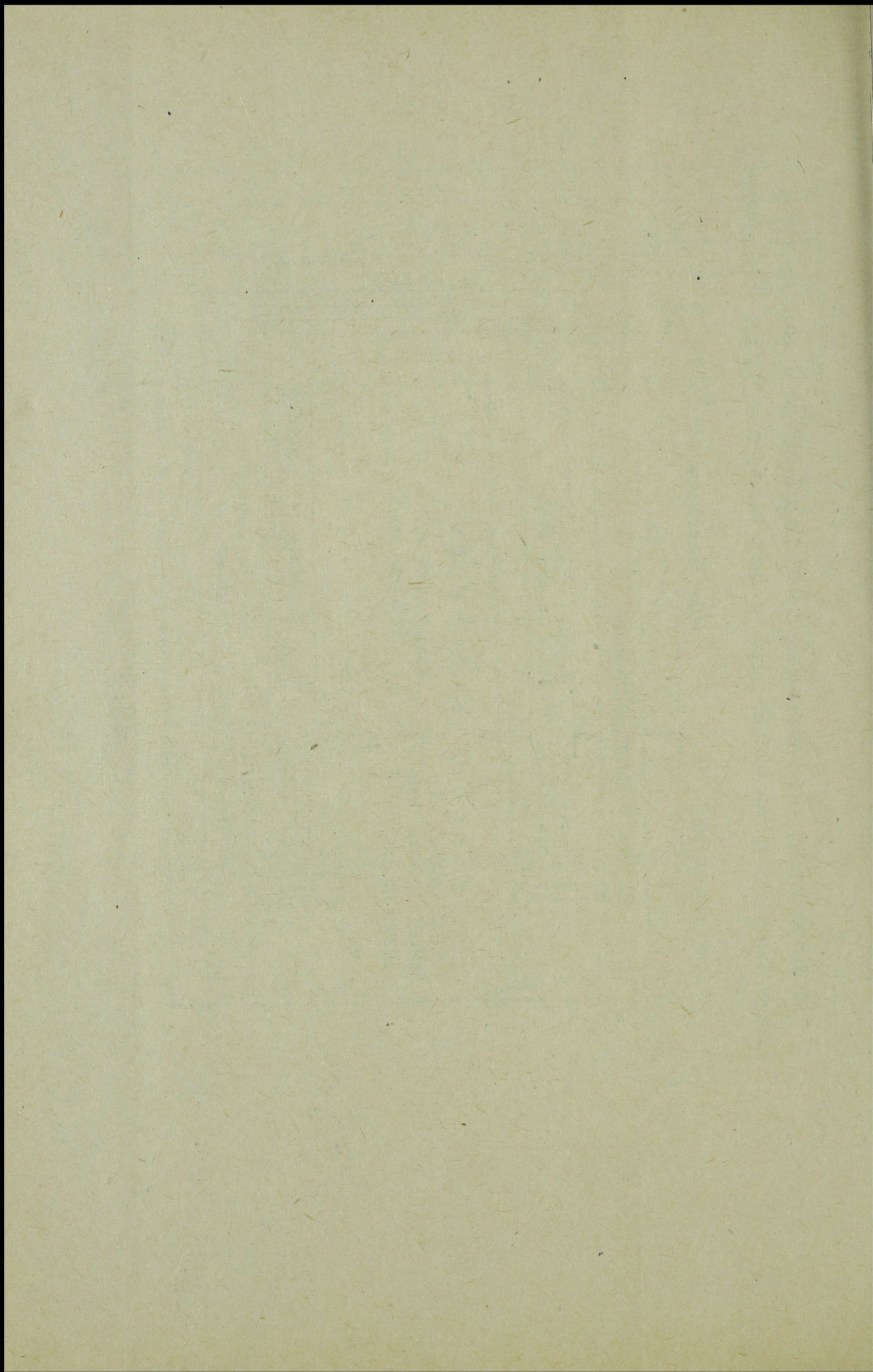
1	2	3	4	5	6
XI	od 1918r.	formacje regularne z poboru /częściowo i w różnym stopniu skadrowane/	Korpus Obrony Pogranicza Obrona Narodowa /w znacznej mierze skadrowana/	uzupełnienie formacji regularnych rezerwistami formowanie dywizji rezerwowych	formacje Przysposobienia Wojskowego zmilitaryzowane formacje kolei i poczty

Druk ASG WP OXV-8962 zam.nr 2163 z dn.2.11.1981r.

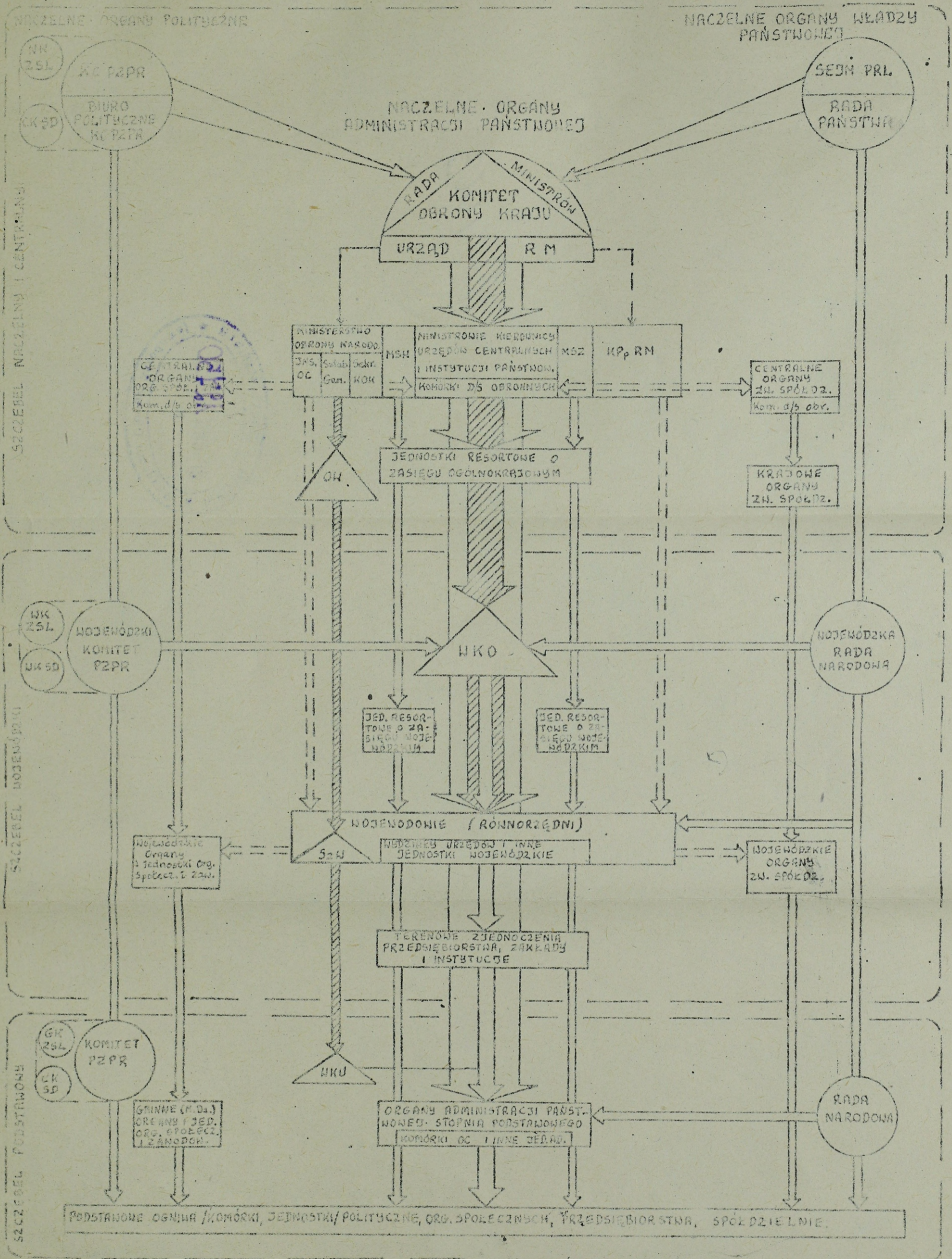
STRUKTURA FUNKCJONALNA /ZADANIOWA/ SYSTEMU OBRONNEGO PRL Z UWZGLĘDNIENIEM
 ZAKRESU PARTYCYPACJI OKREŚLONYCH ZADAŃ NA RZECZ FRONTU ZEWNĘTRZNEGO I WEWNĘTRZNEGO

Rys. 1.

STRUKTURA HIERARCHICZNA SYSTEMU OBRONNEGO PRL

Rys. 2.

403

- △ Organy ds. spraw obronności /KOK, OH, WKO, WSiW, WJU/.
- ⇨ Powiązania i zależności w działalności obronnej.
- ⇐ Powiązania i zależności w działalności społeczno-gospodarczej i działalności obronnej.
- Postulaty oraz ogólne zasady realizacji zadań obronnych.

